

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

**AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN
KARARLARININ İNFAZI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan

Ebru ZABAN

İstanbul, 2023

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

**AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN
KARARLARININ İNFAZI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan

Ebru ZABAN

2020036001

ORCID ID: 0000-0001-5630-452X

Danışman: Doç. Dr. Ebru KARAMAN

İstanbul, 2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

06/06/2023

Ebru ZABAN

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

06/05/2023

Enstitümüz *Hukuk* Anabilim Dalı *Kamu Hukuku* Programı Yüksek Lisans öğrencilerinden 2020036001 numaralı *Ebru ZABAN*'ın "İstanbul Beykent Üniversitesi Eğitim-Öğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak Enstitümüze teslim ettiği "*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 30/05/2023 tarih ve 2023/22 sayılı toplantısında seçilen ve On-line toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince 45 dakika süre ile Zoom programı aracılığıyla on-line olarak aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "*OY BİRLİĞİ*" ile "*KABUL*" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN

Doç. Dr. Eb*** KA***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi İb*** KO***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Doç. Dr. Al*** Hu*** Cİ***
(Piri Reis Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Ebru ZABAN
Danışman : Doç. Dr. Ebru KARAMAN
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans Tezi, 2023
Alanı : Kamu Hukuku
Anahtar Kelimeler : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı

ÖZ

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN KARARLARININ İNFAZI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği kararların infazı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tarafı olan ülkelerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince verilmiş olan ihlal kararları çerçevesinde iç hukuklarıyla uygulamalarını sözleşmeye uyarlamasını sağlayan en mühim araçlardandır. Bakanlar Komitesince Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği kararların taraf olan devletler tarafından uygulanıp uygulanmadığı denetlenir. Taraf devletler Bakanlar Komitesi'ne Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği kararların infazı çerçevesinde bilgi vermek mecburiyetindedir. Böylece taraf ülke kararın infazına yönelik olarak başvuru yapanın ihlal durumunu telafi edip ihlale yol açan konuları düzelterek sonradan oluşacak benzer ihlalleri engellemek üzere çalışmalar yapacaktır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, günümüze dek ülkemize ilişkin pek çok ihlal kararına imza atmıştır. Bunun için, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin vermiş olduğu kararların uygulanması ile iç hukukumuz mühim gelişmelere sahne olacaktır.

Name and Surname : Ebru ZABAN
Thesis Advisor : Assoc. Dr. Ebru KARAMAN
Type and Date : Master's Thesis, 2023
Department : Public Law
Keywords : European Court of Human Rights, European Court of Human Rights Judgments, Execution of European Court of Human Rights Judgments

ABSTRACT

EXECUTION OF THE DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Execution of the decisions of the European Court of Human Rights is one of the most important tools that enable the countries that are party to the European Convention on Human Rights to adapt their domestic laws and practices to the convention within the framework of the violation decisions given by the European Court of Human Rights. The Committee of Ministers supervises whether the decisions of the European Court of Human Rights are implemented by the states that are parties. States parties are obliged to inform the Committee of Ministers on the execution of judgments of the European Court of Human Rights. Thus, the party country will work to compensate for the violation of the applicant for the execution of the decision, to correct the issues that led to the violation, and to prevent similar violations that will occur later. The European Court of Human Rights has signed many violation decisions regarding our country until today. For this reason, our domestic law will witness important developments with the implementation of the decisions of the European Court of Human Rights.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

KISALTMALAR iii

SÖZLÜK..... iv

GİRİŞ..... 1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN YAPISI VE İŞLEYİŞİ

1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Kurulan Koruma Mekanizması	4
1.1.1. AİHM'in Yetkisi ve Türkiye.....	8
1.1.2. Hakimler ve Mahkemenin Birimleri.....	12
1.1.2.1. Komite.....	14
1.1.2.2. Daireler	15
1.1.2.3. Büyük Daire.....	15
1.2. AİHM'e Başvuru Şekilleri.....	15
1.2.2. Bireysel Başvuru.....	16
1.2.2.1. Başvuru Hakkı Sahibi ve Başvuru Usulü	16
1.2.2.2. Bireysel Başvurunun Kabul Edilebilirlik Yönünden İncelenmesi....	19
1.2.2.2.1. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi	20
1.2.2.2.2. Süre Şartı.....	23
1.2.2.2.3. Başvurunun Anonim Olmaması.....	24
1.2.2.2.4. Başvurunun Önceden İncelenmiş Olmaması	24
1.2.2.2.5. Başvurunun Uluslararası Yargıya Sunulmaması	25
1.2.2.2.6. Başvurunun Kötü Niyetli Olmaması.....	26
1.2.2.2.7. Başvurunun Sözleşme ve Protokollerle Bağdaşır Olması	26
1.2.2.2.8. Başvurunun Açıkça Temelden Yoksun Olmaması	31
1.2.2.2.9. Başvurucu Önemli Bir Zarar Görmeli	33
1.2.2.3. Bireysel Başvurunun Esas Yönünden İncelenmesi	33
1.2.2.3.1. Olayların İncelenmesi	34

1.2.2.3.2. Dostane Çözüm.....	34
1.2.2.3.3. Kayıttan Düşürme Kararı.....	35
1.2.2.3.4. Esas Hakkında Hüküm Aşaması ve Hükme Karşı Yapılan İtiraz Başvurusu	36

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN VEREBİLECEĞİ KARARLAR ve KARARLARIN İNFAZININ DENETİMİ

2.1. Adil Tazmin	39
2.1.1. Maddi Olmayan Bireysel Tedbirler	43
2.1.1.1. İç Hukukta Yargılamaların Yenilenmesi	43
2.1.1.2. Genel Tedbirler	45
2.2. AİHM Kararlarının Niteliği ve İç Hukuka Etkisi	48
2.3. AİHM Kararlarının İnfazı Sürecinde Taraf Devletin Yükümlülükleri.....	56
2.4. Türkiye’de AİHM Kararlarının İnfazı	64
2.4.1. Süreç	64
2.4.2. İstatistikî Sonuçlar	65
2.5. AİHM Kararlarının İnfazının Denetimi	66
2.5.1. Bakanlar Komitesi	66
2.5.2. Denetleme Süreci	66
2.5.3. Denetleme Sürecinin Neticelenmesi	68
2.6. AİHM Kararlarının Yerine Getirilmemesinde Uygulanacak Yaptırımlar	70
SONUÇ	74
KAYNAKÇA.....	78

KISALTMALAR

AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
BM	: Birleşmiş Milletler
AB	: Avrupa Birliği
AK	: Avrupa Konseyi
AKPM	: Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi
HUDOC	: European Court Of Human Rights/ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karar Veri Tabanı
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
DH	: Droits de l'homme/ İnsan Hakları
a.g.e	: Adı Geçen Eser
B.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
D.	: Dergisi
m.	: Madde
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
RG.	: Resmi Gazete
vd.	: ve diğerleri
vb.	: ve benzeri

SÖZLÜK

Adalet: Hakkı ve hukuku gözetmek, yerine getirmek; doğruluk.

Ceza: Toplum için zararlı olduğunu kabul ettiği fiillere karşı kanunun öngörmüş olduğu yaptırım.

Hukuk: Toplumu tanzim eden ve devletin yaptırımı ile güçlendirilen kurallarla kanunların tamamı.

İnsan Hakları: Bütün bireylerin hiçbir ayırım olmadan sadece insan olmalarından kaynaklı olarak eşit, hür ve onurlu bir biçimde yaşamlarını sürdürme hakkı.

Kişilik Hakkı: Bireyin toplumdaki saygınlığıyla şahsiyetini serbest bir biçimde geliştirmesini sağlayan unsurların tamamı üstündeki hakları şeklinde ifade edilen kavram.

Uluslararası Hukuk: Global toplumun üyeleri arasındaki ilişkileri tanzim eden hukuki kuralların tamamıdır.

GİRİŞ

İnsan haklarının korunmasıyla ilgili yapılan en kayda değer girişimlerden birisi kuşkusuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) hazırlanmasıdır, öteki de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin oluşturulmasıdır. Söz konusu 2 mühim gelişmenin temelindeyse Avrupa Konseyinin oluşturulması vardır. II. Dünya Harbi'nin bitmesinden sonra 5 Mayıs 1949 yılında Avrupa Konseyi kurulmuştur ve 4 Kasım 1950 yılında AİHS kabul edilmiştir. Ülkemiz, AİHS'i 4 Kasım 1950 yılında imzalamıştır, 10 Mart 1954 yılında onaylamıştır, "Avrupa Konseyi" Genel Sekreterliğine 18 Mayıs 1954 tarihinde onaylanmasıyla Sözleşme Türkiye'de de yürürlük kazanmıştır. Ülkemiz, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin mecburi yargısal yetkiyi tanımak suretiyle 22 Ocak 1990 yılından geçerli olarak bireysel başvuru hakkı vermiştir.

AİHS'nin birinci maddesine göre; sözleşmenin tarafı olan tüm ülkeler sözleşmeyle teminat altına alınmış olan haklarla hürriyetleri kendi yetki alanlarındaki herkese sunmak durumundadır. Söz konusu yükümlülüğün denetlenmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince gerçekleştirilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, başvurular üzerine sözleşmeyle güvence altına alınmış olan haklarla hürriyetlerin ihlal edilmiş olduğuna karar verebilmektedir ve söz konusu kararlarda, ilgili devletin aleyhine tazminat kararı verebilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) istatistiklerine göre 2002-2022 yılları arasında Türkiye, hakkında toplam 119.016 başvuru sonuçlandırılmış, ülkemiz aleyhine 3224 ihlal kararı verilmiştir. 2022 yılında Türkiye hakkında verilen ihlal karar sayısı 73'tür. Türkiye aleyhinde 2018 senesinde 140, 2019 senesinde 96, 2020 senesinde 85, 2021 senesinde 76 ihlal kararı verilmiş olduğu dikkate alındığı zaman, 2022 senesinde verilmiş olan ihlal kararı sayısında bir evvelki yıllara nazaran bir azalma vardır.

2022 senesinde ihlal kararlarının dağılımı dikkate alındığı zaman; AİHS'nin 2. Maddesine (Hayat Hakkı) ilişkin 2 ihlal kararı verilmiştir. Bu maddeye ilişkin 2018 senesinde 11, 2019 senesinde 6, 2020 senesinde 2, 2021 senesinde 2 ihlal kararı verilmiştir. Sözleşmenin İşkence yasağına ilişkin 3. Maddesi yönünden herhangi bir ihlal kararı verilmemiştir. Kötü Muamele Yasağına ilişkin 6 ihlal kararı verilmiştir. Bu madde ilişkin 2018-2019 yıllarında 16 adet ihlal kararı verilmiştir. Sözleşmenin 6. Maddesi kapsamında uzun yargılama süresine ilişkin ihlal kararı verilmemiştir. 2021 yılında ise yalnızca bir ihlal kararı verilmiştir. AİHS'nin "Özel ve Aile Hayatına Saygı)" balıklı 8. Maddesine ilişkin 4 ihlal kararı verilmiştir. 2021 senesinde 10 ihlal kararının verildiği dikkate alındığı zaman düşüş eğilimi göstermiştir. Sözleşmenin 9. Maddesine (Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü) ilişkin 1 ihlal kararı verilmiştir. Sözleşmenin 10. Maddesine (İfade Özgürlüğü) ilişkin 8 ihlal kararı verilmiştir. Bu maddeye ilişkin 2018 yılında 40, 2019 yılında 35, 2020 ve 2021 yıllarında ise 31'er ihlal kararı verildiği dikkate alındığında düşüş eğilimi göstermiştir. Sözleşmenin 11. Maddesine (Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü) ilişkin 6 ihlal kararı verilmiştir. Sözleşmenin 13. Maddesine (Etkili Başvuru Hakkı) ilişkin 2 ihlal kararı verilmiştir. AİHM ülkemize ilişkin en fazla ihlal kararına 919 ihlalle "adil yargılanma hakkı"yla alakalı olarak imza atmıştır. Adil yargılanma hakkını 755 ihlal kararıyla "özgürlük ve güvenlik hakkı", 660 ihlal kararıyla "mülkiyet hakkı" takip etmektedir. Ülkemiz ile alakalı olarak en fazla ihlal kararı verilmiş olan konulardan biri de "makul sürede yargılanma hakkı"dır. 603 ihlal kararı "makul sürede yargılanma hakkı"yla alakalı şeklindedir

Türkiye ve öteki taraf ülkelerin aleyhine AİHM'in verdiği kararların kesinleşmesinin ardından söz konusu kararlar Bakanlar Komitesi'ne gönderilmektedir ve karar için icra prosesi başlamaktadır. Ülkemize dair verilmiş olan ve Bakanlar Komitesi denetimindeki birinci karar olma niteliğine sahip olan 10 Mayıs 1993 tarihindeki Erdagöz/Türkiye kararıyla ülkemizin AİHM kararlarına ilişkin icra süreci başlamıştır. AİHM'de aleyhine en çok ihlal kararı verilmiş olan devlet olmasından dolayı öteki devletlerle kıyaslandığı zaman AİHM kararlarının uygulanması ülkemiz üstünde çok etkilidir. Ülkemizin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) taraf olmasından dolayı kararlarına uymak durumundadır. Mahkemenin kararları bugüne dek iç hukuku ciddi bir biçimde etkilemektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği kararlarla söz konusu kararlara uymak konusundaki yükümlölük, iç hukukta genellikle mevzuat değişikliklerine neden olmuş bunun yanı sıra iç hukuk için yeni başvuru yollarının kurulmasını sağlamıştır ve yerel mahkeme içtihatlarının gelişimiyle yenilenmesine ciddi katkılarda bulunmuştur. Ayrıca AİHM'nin kimi kararının uygulanması uzun seneler Bakanlar Komitesinin gündemine gelmiştir.

Araştırma 2 temel bölümden oluşmakta ve ilk bölümde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'yle AİHS'yle ilgili bilgi verilip sözleşmenin kabul edilme süreciyle uygulama sahasından söz edilecektir. Ayrıca burada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yapısıyla verdiği kararlar üzerinde durulacaktır

Çalışmanın 2. bölümünde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarının icrası üzerinde durulacak, icra prosesinde sözleşmenin tarafı olan ülkelerin yükümlölükleri, söz konusu yükümlölükleri nasıl uygulamaları, Bakanlar Komitesinin denetleme mekanizmasının ne şekilde çalıştığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının yerine getirilmemesi durumunda ilgili taraf ülkenin karşı karşıya kalabileceği yaptırımlar üzerinde durulacaktır. AİHM'in verdiği kararların yerine getirilmesinin iç hukukumuzla ülkemizdeki reformlara etkileri belirtilecektir ve istatistiksel verilere yansımaya üzerinde durulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN YAPISI VE İŞLEYİŞİ

1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Kurulan Koruma Mekanizması

Savaşın ardından büyük bir tahribat yaşayan Avrupa, totaliter rejimlerin bırakmış olduğu derin izlerden kurtularak Birleşmiş Milletler çatısında harekete geçmiştir. Bununa altındaki ana sebep Avrupa içerisinde toplumsal ve politik sahada fikir birliğinin bulunmaması, insan haklarını muhafaza eden bir sistemin bulunmamasıyla İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)’nin hukuki yaptırımlardan uzak olmasıydı. Bu notada II. Dünya Savaşı’nın ardından Batılı devletler insan haklarını koruma fikriyle 1948 senesinde Fransa’nın La Haye şehrinde “Avrupa Kongresini” toplama kararını vermiştir. Söz konusu Kongrede insan hakları anayasasının yapılmasıyla söz konusu anayasa maddelerine uyulmasına yönelik olarak yaptırım gücü bulunan Yüce Divanın kurulması kararlaştırılmıştır. Yine söz konusu kongrede “Avrupa Milletlerarası Konseyi” oluşturulmuştur ve 1949 Şubat ayında “İnsan Haklarını Koruma Sözleşmesi Tasarısı” oluşturma görevi Hukuk Komisyonu’na verilmiştir. Söz konusu görevin sonunda yapılacak olan Sözleşmenin taslağı bölgesel bağlamda insan haklarını güvenceye almak üzere taraf ülkelerin tasdikine sunulmuştur¹.

Avrupa Konseyi’nin hazırlamış olduğu “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” şu ana dek bölgesel bağlamda hazırlanmış olan en mühim Sözleşmelerden biri olarak görülür. AİHS ile “İnsan Hakları Komisyonu” ile “İnsan Hakları Mahkemesi” vb. mühim denetimsel mekanizmalar oluşturulmuştur². Bu sayede AİHS’yi kabul eden ülkelerin fertlerinin korunan haklarla hürriyetlerin ihlâl edilmesi söz konusu olduğu zaman kişilere bu yargısal organlara müracaatta bulunma hakkı verilmiştir. Ülkemizin Komisyon ile Mahkeme’nin yetkisini AİHS’yi onaylamasının ardından kabul etmesi AİHS’nin uzun müddet görmezlikten geldiği biçiminde algılanır fakat AİHS’nin onay tarihinin hemen ardından ülkemiz iç hukukuna uyumlu duruma getirilmesi söz konusu

¹ Mehmet Akad, “Genel Kamu Hukuku”, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s.310.

² Özcan Özbey, “İnsan Hakları Evrensel İlkelerinin Avrupa Mahkemesinde Uygulanması”, Adalet Yayınevi, Ankara, 2004, s.81.

algıyı yok etmektedir³. Bu da insan haklarıyla AİHS verilmiş olan önemin ispatıdır. 1961 ile 1982 Anayasasında AİHS'nin içerdiği maddelere daha geniş bir biçimde yer verilmesi ülkemizin konuya vermiş olduğu değeri fazlası ile ortaya koymaktadır. Nitekim öteki üye ülkelerin söz konusu yetkileri AİHS'nin onaylandığı tarihte çok daha uzun müddetler geçmesinin ardından kabul ettiği de bilinir. Yunanistan, İsviçre, Fransa ve Türkiye vb. anayasasındaki maddeleri aynı ifadeler ile Sözleşme'den almış ve hukuk sistemine adapte etmiştir. Sözleşmeyle İlave Protokolleri insan haklarıyla hürriyetleri hususunda uyulması mecburi asgari standartları belirlemektedir. Bunun için Sözleşme'ye dahil olan ülkelerin Protokole uyması, Komisyonla Mahkeme'nin denetimi ile güvenceye alınır. AİHS'de düzenlenmiş olan konular:

- “2’nci maddeyle Yaşam Hakkı,
- 3’üncü maddeyle İşkence, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Ceza Yasağı,
- 4’üncü maddeyle Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı,
- 5’inci maddeyle Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği,
- 6’ncı maddeyle Adil Yargılanma,
- 7’nci maddeyle Ceza Kanunlarının Geçmişe Yürümemesi,
- 8’inci maddeyle Özel Hayatın Gizliliği,
- 9’uncu maddeyle Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü,
- 10’uncu maddeyle İfade Özgürlüğü,
- 11’inci maddeyle Toplantı ve Dernek Özgürlükleri,
- 12’nci maddeyle Evlenme ve Aile Kurma Hakkı,
- 13’üncü maddeyle Etkili Başvuru,
- 14’üncü maddeyle Ayrımcılık Yasağı,
- 15’inci maddeyle Olağan Üstü Hallerde Askıya Alma,
- 16’nci maddeyle Yabancıların Siyasi Faaliyetlerinin Kısıtlanması,
- 17’nci maddeyle Hakların Kötüye Kullanılmasının Yasaklanması,
- 18’inci maddeyle Hakların Kısıtlanmasının Sınırlarıdır⁴.”

³ İlhan Akbulut, “İnsan Hakları”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, 1991, s.6-10.

⁴ Bkz. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur, E.T: 05/01/2022.

Türkiye’de Sözleşme’de düzenlenmiş olan söz konusu kuralları hak ve özgürlüklere uymayı taahhüt etmektedir⁵.

AIHS Özellikleri:

İnsan haklarıyla ilgili olan milletlerarası Sözleşmeler genel olarak taraf ülkelerin karşılıklı menfaatlerini tanzim etmek üzere yapılmaktadır. Fakat Sözleşme farklı bir yola sahiptir ve kişiyi devlet karşısında hak sahibi yapıp baş oyuncu pozisyonuna getirmiştir. Sözleşme’nin ilk maddesindeki “her kişi” kelimesi taraf devletlerin yurttaşı olması fark etmeksizin tüm bireyleri içeren global bir ifadedir. AIHS’ni öteki insan haklarını koruma altına alan Sözleşmelerden farklılaştıran karakteristik özelliklerinden biri de temel haklarla hürriyetlerin bir katalog biçiminde tanzim edilmesidir. Bunun için insanların haklarını bölgesel seviyede koruyacak sistemin kurulması ve söz konusu hakları korumak için taraf olan ülkeleri yükümlülüklerin altına sokması benzer sözleşmelerden farklılaştıran en mühim niteliğidir. Hakikaten Sözleşme’nin insan temel haklarıyla özgürlüklerini korumada sağladığı aktif denetim mekanizması üye ülkelerin insan haklarıyla ilgili olarak daha hassas ve dikkatli olmasını sağlamaktadır. Üye ülkeler Sözleşmeden kaynaklı yükümlülükleri ifa etmediğinde yargılanmayla ve tazminatla karşılaşmaktadır. Söz konusu özellik az evvel ifade edildiği üzere Sözleşmeyi ötekilerden ayıran en mühim özelliktir⁶.

Kısacası “Sözleşmeyle kişilere (yurttaşı olduğu ülkeye karşı) 34. maddeyle Mahkeme’ye başvuruda bulunma hakkı vermiştir. Müşterek güvence çerçevesinde Sözleşme’nin 33. maddesi çerçevesinde taraf ülkeler birbirinin hakkını gözetmek mecburiyetinde olmuştur. Sözleşme ile sağlanan müşterek koruma düzeni içerisinde önemli olan iç hukuktaki yolların sağladığı korumadır⁷. Bu durum ayrıca Sözleşme’ye tamamlayıcı bir özellik vermektedir. Sözleşme ülkelerin sınırlarıyla yetki alanında yerli yabancı tüm insanları içermektedir. Öte yandan Sözleşme nesnel düzen düşüncesine dayanır. Nesnellikle belirtilen güvenceye aldığı haklarla hürriyetlerin kişi

⁵ Durmuş Tezcan, Mustafa, Ruhan, Erdem ve Oğuz Sancakdar, “İnsan Hakları El Kitabı”, Seçkin Yayınları, Ankara, 2019, s.22.

⁶ Akbulut, a.g.e., s.7.

⁷ Faruk Bilir, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yargılama Yetkisi”, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012, s.14.

ve ülke açısından karşılıklı olmasıdır (mütekabiliyettir). Sözleşme ayrıca iç hukuk tarafından kabul edilip uygulanan ve mahkemelere sunulabilen kabul edilen kaidelerin tamamıdır. Hatta, doktrinle pratikte, Sözleşmenin maddelerini ilgilendiren davalarda “doğrudan ölçü ve norm” şeklindedir⁸.

AIHS’in Kapsamı:

Sözleşmeyle kapsamı İHEB’le karşılaştırıldığı aman daha dar kalıplarda bölgesel bakımdan düşünülür. Buna yönelik olarak (3. nesil haklardan olan seçme ve seçilme vb. politik haklar) toplumsal ve iktisadi hakların Sözleşme haricinde tutulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Sözleşme’deki temel insan hakları İlave Protokollerle daha da zengin bir hale getirilmiştir. AIHS, İHEB’e göre ve ardından oluşan ve öteki Sözleşmelerle vesikalardan ayrı olarak yalnızca insan haklarını bir katalog durumuna getirmemiş, ayrıca söz konusu hakları kuvvetli bir güvence ile korumak üzere denetleme araçları da üretilmiştir. Bu manada şu ana dek yapılan tüm araştırmaların dışında farklı bir oluşumla anlayış üretmiştir. Bölgesel manadaki AIHS hakikaten insan haklarının korunması çerçevesinde bir vesikadan çok liberal demokrasinin hatlarını çizerek somut bir görüntü kazanmasını temin eden global özellikte çok önemli bir belge pozisyonundadır. Vesikanın gücüyle değeri alt yapısını Avrupa Konseyi’nin oluşturmasından veya koruma altına alınan haklarla hürriyetlerden değil, yargısal manada bir denetleme mekanizması kurulmasıyla kişilere verilen güvencenin milletlerarası bir yaptırımla (maddi) ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır⁹. Bu çerçevede Sözleşme bu yönüyle insan haklarını milli sahadan milletlerarası sahaya taşıyan ve kişiye kendi haklarıyla hukukunun bekçiliğini yapma imkanını veren Sözleşme olmasından dolayı insan haklarıyla ilgili hukuksal metinler içerisinde özel bir yeri vardır. Sözleşmede ikili bir denetleme aracından söz edildiğini görmek olanaklıdır. Birincisi Sözleşme’ye aykırılık arz eden davranışlarda bulunan ülkelere karşı gerçekleştirilen ülke başvurularıyla asıl konumuz olan milletlerarası sahada hemen hemen tüm tabuları yıkıp yeni bir dönem oluşturan bireye bu sahada başrol oyuncusu olan (nesne durumuna getiren) kişisel başvuru biçimidir. Bu açıdan

⁸ Enver Arıkoğlu, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarının Türk Hukukunda Uygulanması”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 2004, Cilt:24, s.25-29.

⁹ Lambert Abdeghawad Elisabeth, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı”, (Çeviren: İnan Sevinç), Ak Yayınları, Ankara, 2012, s.54.

Sözleşme, BM Sözleşmeleriyle kendisinden sonraki tüm Sözleşmeler için bir rol model pozisyonunda olmaktadır.

Öte yandan Sözleşme'nin yapılma senelerine bakıldığı zaman ilk dönemler yapısal ve örgütsel birçok eksikliğin bulunduğu anlaşılmaktadır. İlk seneler söz konusu eksiklikler çok fazla kendini fark ettirmemiştir. Süreçte başvuruların fazlalaşması, koruma mekanizmalarındaki yavaşlıkla üye ülkelerin sayılarındaki artışlar yeni yapısal reformlara gündem kazandırmıştır. Ancak 1980'li senelere gelindiği zaman iş yüklerindeki artışlarla sistemle ilgili zayıflıklar iyiden iyiye kendini hissettirmiş ve tenkitlere yol açmıştır¹⁰. Bundan dolayı 1980'li senelerin ortasına doğru söz konusu sorunları yok etmek için 11 No.lu protokolle Sözleşme'de tekrardan bir yapılanma söz konusu olmuştur. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu kaldırılmıştır, tüm görevlerle yetkiler tam zamanlı devamlılık esasına (eskiden senenin belli dönemlerinde komisyon toplanmakta idi) bağlı çalışan AIHM'ye verilmiştir¹¹.

1.1.1. AIHM'in Yetkisi ve Türkiye

AIHM Avrupa Konseyi'nin bir yargı organıdır ve insan haklarıyla ilgili konuları görüşen Mahkeme Strazburg şehrinde görev yapmaktadır. Mahkeme'nin çalışma şekli ilk defa 1 Kasım 1998 yılında 11 No.lu Protokol ile belirlenmiştir¹². 1 Haziran 2010 tarihli 14 No.lu Protokolde de Mahkeme'nin yapısıyla çalışma esaslarında önemli değişiklikler yapılmıştır¹³. Sözleşme'nin yürürlüğe girmesiyle oluşturulması düşünülen denetim mekanizması için çalışmalara hız verilmiş ve Sözleşme'yi kabul eden on sekiz devlet bir araya gelerek 21 Ocak 1959 tarihinde "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesini" kurarak yargısal denetim mekanizmasını aktif hale getirmişlerdir¹⁴. Böylece devletlerin uluslararası hukuktan doğan sorumluluklarından kaçma yönündeki çabaları göz önüne alındığında Mahkeme'nin

¹⁰ Özlem Anayurt, "Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu", Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s.14.

¹¹ Anayurt, a.g.e., s.14.

¹² Civan Başar, "Egemenlik ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Doğrultusunda Yargılamının Yenilenmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.74.

¹³ 6 Ekim 2004 tarihinde Türkiye tarafından 14 No.lu Protokol yapılmıştır. 1 Haziran 2006 tarih ve 5512 sayılı kanun ile onaylanmıştır ve 1 Haziran 2010 senesinde yürürlük kazanmıştır. R.G., 8 Ağustos 2006, Bkz.<https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/64-avrupa-insan-haklar-sozlesmesineek-14-numaral-protokol>, E.T:10/10/2022.

¹⁴ Özbey, a.g.e., s.81.

kuruluşu kuşkusuz tek başına insan hakları için değil, aynı zamanda devletlerarası hukuk bağlamında oldukça önemli bir kazanım sayılmaktadır. Dolayısıyla Avrupa Konseyi ve Mahkeme tarafından yapılan hukuki düzenlemeler Sözleşmecı devletlerin hukuk sistemlerine evrensel standartlar getirmektedir. Kanımca Sivil toplum kuruluşları ve tüzel kişiler başta olmak üzere Sözleşmecı devletlerin aleyhine Mahkeme'ye yapılan bireysel başvurular bu önemli kazanımların yansıması olarak görülmelidir.

Mahkeme'nin kuruluş dönemi ve yapısı dikkate alındığında çalışma esaslarının Avrupa Konseyi ile düzenlendiği böylece 1999 yılına kadar aktif çalışan Avrupa İnsan Hakları Konseyi'nin Mahkemenin önünde ilk başvuruları kabul edilebilirlik ölçeğinde değerlendiren bir ön kabul organ olarak görülmektedir.

Sözleşme'nin ikinci bölümünde 19-51'nci maddeleri Mahkeme'nin teşkilatı ve yargılama usulüne ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Mahkeme'de süreklilik esas alınmakta, ara vermeden tam zamanlı çalışma yapılmaktadır. Ayrıca mahkemedeki hakimlerin uyması gerekli olan ahlaki prensipler "Yargı Etiği Kararı" başlığında ifade edilmiştir. Yine bu Sözleşmeyle Protokollerine, Sözleşme'ye taraf olan "Yüksek Sözleşmecı" devletlerin uymaları gereken yükümlülükler ve bu yükümlülüklerin yerine getirilmesini takiben "Mahkeme" olarak anılan bir denetim organının kurulmasına karar verilmiştir¹⁵.

Sözleşmeyle örgütsel bir denetleme mekanizması haline gelen Mahkeme, Avrupa Konseyi'nin içinde faaliyette bulunmaktadır. Mahkeme, Sözleşme'nin tarafı olan üye devletlerin yapmış olduğu insan hakları ihlalleriyle ilgili, üye devlet vatandaşlarıyla öteki üye ülkelerin başvurusunu kabul edip karara bağlamaktadır. Üye devletler bakımından mahkemenin verdiği kararlar kesin bağlayıcı nitelik taşımaktadır¹⁶. Eklenen 11 No.lu Protokol sayesinde ilk 18 maddesi dışında Sözleşme'nin neredeyse tamamında bir düzenlemenin yapıldığı görülmektedir. Ancak yapılan düzenleme, Sözleşme ve diğer ek protokoller bakımından kayda değer

¹⁵ Tekin Akılhoğlu, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü Başvuru Bilgileri", (1. Baskı), İmaj Yayınevi, Ankara, 2002, s.45.

¹⁶ Afşin Cem Akbay, "Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye Uygulaması", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜ, SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yönetim Bilimleri, Ankara, 2010, s.24.

değişiklik sağlamamıştır. Daha çok Sözleşme hükümlerinin dili, maddeleri, bölümleri ve protokolleri üzerinde yapılan başlık düzenlemeleri ön plana çıkartılmıştır¹⁷. Görüldüğü gibi bu gelişmelerden sonra Mahkeme'nin yetkilerinin taraf devletlerin hukuk sistemi içinde daha bağımsız ve üst bir statüye kavuşturulduğunu söylemek mümkündür. Bu minvalde Sözleşme'ye üye ülkelerin kabul ettikleri taahhütleri ve yükümlülükleri yerine getirmek ve insan haklarını güvence altına almak amacıyla süreklilik esası üzerine çalışan bir Mahkeme kurulmuştur. Böylece daha önce belirli aralıklarla toplanan ve başvuruları değerlendiren Avrupa Konseyi'nin yerine yeni bir denetim mekanizmasına kavuşulmuştur¹⁸.

Sözleşmeye taraf olan ülkelerin farklı bir taraf devletin Sözleşme hükümleriyle protokollerinin ihlal edilmesi gerekçesiyle mahkemeye başvuruda bulunabilmektedir. Mahkeme Sözleşmeye taraf olan ülke tarafından mağdur edildiğini belirten kişisel başvuruları, taraf ülkelerin hükümetinin dışındaki ve kamusal gücü kullanan oluşumlarıyla kişi guruplarının başvurusunu kabul edebilir. 34. maddeyle ifade edildiği biçimde Sözleşmeciler ülkeler söz konusu hakkın tam olarak kullanılmasını kabul ve taahhüt etmektedir. Mahkeme söz konusu yetkilerin yanı sıra 46. Maddedeki son kararların bağlayıcılığıyla ve yerine getirilmesiyle 47. maddedeki istişare mütalaalarını ifa etme yetkisine sahiptir. Bunun yanı sıra mahkeme meydana gelen uyuşmazlık kararıyla ilgili karar verme yetkisine de sahiptir¹⁹.

Büyük Daire'de görev yapan yargıç sayısı "17 asıl ve 3 yedek" olarak belirlenmiştir. "Büyük Daire'nin Başkanlığını AİHM Başkanı yapmaktadır. Başkan, Başkan Yardımcıları ve Daire Başkanları Büyük Daire'nin doğal üyesi sayılmaktadır." Ayrıca başvuruya muhatap olan devleti temsil eden yargıç Büyük Daire ve Dairelere doğal üye sıfatını taşımaktadır²⁰. Büyük Daire'ye taşınan bütün başvurular için duruşma yapılması gerekmektedir. Açık şekilde tarafların katılımıyla mahkeme kurulması zorunludur. Büyük Daireye taşınabilen bütün başvuruların usul ve esasa uygun olarak incelenmesi yeniden yapılmaktadır. Yapılan başvurular için; ihlal vardır

¹⁷ Özbey, a.g.e., s.82.

¹⁸ Sezgin Tanrıkulu, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru İçin El Kitabı", Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s.146-154.

¹⁹ Özbey, a.g.e., s.84.

²⁰ Özbey, a.g.e., s.85.

veya yoktur kararları ve tazminat taleplerine dair verilmiş kararların itirazı Büyük Daireye taşınabilmektedir. Ancak, tek hâkimin, Komitenin ve Daire (Bölüm) tarafından verilen kabul edilmezlik kararları, davanın iptal olması, şikâyetin geri çekilmesi veya dostane çözüm sonucu kaydı düşürülen dava sonuçları kesinlikle Büyük Daireye taşınmamaktadır²¹.

Büyük Daire'ye başvuru yapılabilmesi için aranan diğer bir koşul da zaman koşuludur. İlgili taraflara karar tebliğinden itibaren 3 aylık süre içinde Büyük Daireye başvuru şartı aranmaktadır. Süre çok önemli olup Mahkeme bu konuda oldukça titiz davranmaktadır. Keza hiçbir şekilde geç kalınmış başvuruları kabul etmemektedir. Öyle ki resmi tatil günleri bile işleyen doksan günden sayılmaktadır. Ayrıca her dava kendiliğinden Büyük Daireye intikal etmemektedir. Bu konuda karar verme tasarrufu beş yargıçtan oluşan Kurul'a diğer ismiyle Panele ait bulunmaktadır²².

Bakanlar Komitesi, Sözleşmeciler tarafların müdahil oldukları davalar için verilmiş nihai kararlara uyulmadığı yönünde kanaate sahip olursa, bu kanaatini Sözleşmeciler taraflara bildirir. Daha sonra Komite'de bulunan temsilcilerin 2/3 çoğunluğu ile alınan karardan sonra, o tarafların Sözleşme taahhütlerine uyma yükümlüğünü mahkeme karşısına taşıma yetkisi 43'üncü madde teminatında bulunmaktadır. Bakanlar Komitesi'nin talebi halinde, Mahkeme, Sözleşme ve protokollerin yorumlanması sonucu oluşan hukuksal ayrılıkları istişare edebilmektedir. Bu istişarelerin, Sözleşme'nin birinci kısmında tanımlanan maddeler ile Protokollerinde belirtilen temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren konular olduğu görülmektedir. Yine Bakanlar Komitesi'nin mahkemeden hukuki mütalaa isteyebilmesi 47'nci maddeye göre Komite toplantılarına katılan temsilci sayısının çoğunluğuyla almış olduğu kararlara bağlıdır²³.

²¹ Özbe, a.g.e., s.86.

²² Hüseyin Ekinci, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi", Cilt:29, Sayı:1, s.30.

²³ Afşin Cem Akbay, "Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler Arasında Sınır ötesi İş birliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye Uygulaması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜ, SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yönetim Bilimleri, Ankara, 2010, s.25.

1.1.2. Hakimler ve Mahkemenin Birimleri

Mahkeme’de görevli olacak hakimlerin tercihi 22. maddesi çerçevesinde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisince (AKPM) gerçekleştirilmektedir. Bundan dolayı görevli olacak hakimlerin seçilmesi politik bir organca ifa edilmektedir. Hakimlerin yüksek yargısal görevleri yerine getirebilmelerine yönelik olarak hukuk eğitimini almıştır ve yüksek ahlaka sahip olmaları aranan temel özelliklerdendir. Bunun yanı sıra tercih edilecek hakimler mesleğinde üstün vasıfları ile tanınan bireyler olmak zorundadır²⁴. Zira üstün mesleki vasıflardan kastedilmiş olan, güvenilir ve uzman yargı mensubu olması şeklinde anlaşılmaktadır. Hakimler kendi isimlerine açılmış olan mahkemelerde görev yapmaktadırlar. Mesela Türk bir hakim görevlendirildiği Mahkeme’de ülkemizi temsil etmeksizin ona verilen davaya bakmak durumundadır. Hakimler görev sürelerinde bağımsızlık ya da tarafsızlıklarına zarar vermemek için işlerinin haricinde başka davalar ya da işler ile ilgilenemez. Nitekim bu fıkranın uygulanmasıyla yaptırımları Mahkeme’nin tasarrufundadır²⁵.

Hakimlerin görev süreleriyle görevden alınmayla ilgili koşulları 23. madde ile izah edilmektedir. 2004 yılındaki söz konusu değişiklikten evvel hakimlerin görev süresi 6 sene şeklinde saptanmıştır. Ayrıca Mahkeme’nin devamlılığını temin etmek üzere tercih edilmiş hakimlerin görev süresi dolmadan 1/2 için 3 senede bir tercih uygundur. Bu noktada görev müddeti dolmuş olan yargıçlardan dolayı muhtemel bir yargısal zafiyeti önlemek istendiği açık biçimde görülmektedir. Fakat 14 No.lu Protokolle hakimlerin görev süresi dolmasının ardından yenilenmemek için 9 sene olarak belirlenmiştir ve hakim tercihleri kademeli şekilde yapılmıştır²⁶.

14 No.lu Protokol çerçevesinde hakimlerin görev yapabileceği yaş sınırı 70 şeklinde saptanmış ve görev müddetlerinin dolması ile yerine yeni hakim gelene dek görevini sürdürmeleri uygun bulunmuştur. Burada hakimlerin görev süreleriyle alakalı bir sınırın konması gerçekte seçimlik bir standartları da gündeme getirebilir. Görev süresi dolan ve yerine yeni hakimler atansa da başladıkları davaları bitirmeleri ahlakın

²⁴ Tekin Akıllıoğlu, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü Başvuru Bilgileri”, İmaj Yayınevi, Ankara, 2002, s.14.

²⁵ Kemal Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, Ekin Yayınları, Bursa, 2018, s.498.

²⁶ Naz Çavuşoğlu, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi: Kararların Uygulanması ve Türkiye Kararları”, Su Yayınları, İstanbul, 2003, s.51.

gereğidir. Hakimlerin görevlerinden azledilmesi Mahkeme tarafından ve 3/2 genel olarak mümkündür fakat hakimlerin azledilebilmesi başta istenen hakimliğe uygunluk şartlarını kaybetmelerine dayalıdır²⁷.

Mahkeme'nin birimleri 26. maddeyle tanzim edilmiştir. Mahkemenin önüne gelmiş olan davaların izlenebilmesine yönelik olarak tek hakimli oluşumlar vardır. Bunlara “inceleme yargıcı” da denmektedir. Gerçekte tek hakimli oluşumlar 14 No.lu Protokolle ortaya konan inovatif bir modeli belirtmek üzere kullanılır. Temel erek burada mahkemenin iş yüklerini azaltmak şeklinde düşünülmüştür. Bu biçimdeki başvuruların birçoğu daha ön eleme aşamasında reddedilir. Tek yargıçlı bir departmandaki (oluşumdaki) görevli olan hakim görev aldığı devletin aleyhine farklı bir davada görev alamadığı gibi kendi devletinin başvuru incelemesini de gerçekleştirememektedir. Fakat 14 No.lu Protokol'ün 26. maddesiyle 4. bendi çerçevesinde bir üst mahkeme olan “Daire” ya da “Büyük Daire”lerde daha evvel tercih edildiği devlet adına aleyhte davalara dahil olabilmektedir. Dairelerce verilmiş olan hükümler (43. madde çerçevesinde, hüküm tarihinden başlayarak 3 ay içerisinde...) Büyük Daire'ye taşındığı zaman karar vermiş olan Daire'nin üyesi hakimler Büyük Daire'de görev alamamaktadır. Yalnızca kararları vermiş olan Daire Başkanıyla ülkeler için tercih edilmiş hakimler bu durum istisnasıdır. Fakat Daire Başkanı ya da tercih edilmiş bir hakimin mahkemede görevli olamaması halinde, taraf devletlerce daha evvel verilen hakim listesinden Mahkeme Başkanı yeni bir hakim görevlendirebilir²⁸.

Mahkeme Genel Kurulu'nun isteği ile “Bakanlar Komitesi” oybirliğiyle Daire'de 7 olan hakim sayısını geçici süre ile 5'e düşürebilir. Büyük Daire'nin 5 yargıcınca oluşturulmuş olan Kurulca Sözleşme protokollerinin yorumuyla uygulanmasında eksiklik ya da hata olması halinde dava kabul edilmektedir ve Büyük Daire'nin vereceği karar son hükümdür. Bundan dolayı davanın konusu Büyük Daire'nin verdiği karara sona ermektedir²⁹.

²⁷ Tanrıkulu, a.g.e., s.35.

²⁸ Abdullah Gürhan, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve Oluşum Biçimi”, İstanbul Barosu Dergisi, 2008, Cilt:82, Sayı:5, s.2422.

²⁹ Tanrıkulu, a.g.e., s.36.

1.1.2.1. Komite

28. maddeye göre, açıkça kabul edilmez olan davalar üç yargıçtan oluşan Komiteler tarafından karara bağlanır³⁰.

Mahkeme daireleri geçici müddetler için Komiteler kurulmaktadır. Komiteler 3 asil ve 1 yedek üyeyle Bölüm (Daire) seviyesinde görevlidir. 1 senelik süre ile Bölüm (Daire) hakimleri arasından tercih edilen hakimler dönüşümlü şekilde görevlidir³¹. Tüm bölümlerde ne kadar Komitenin kurulacağına Bölüm Başkanı'nın görüşüyle ve tavsiyesiyle Mahkeme Başkanı karar verir. Komite'nin almış olduğu kararlardaysa oy birliği prensibinin geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Sözleşmedeki 34. maddeye göre; prosesi sürdüren yargılamada daha çok inceleme yapmaksızın bir karar alınması durumunda komite yargılamanın azalması ya da yargılamanın reddedilmesi kararını verebilmektedir. Mahkeme, bu dava ile alakalı problemin mahkemenin içtihatlarının konusu olması halinde (mahkemenin daha evvel verdiği örnek kararların bulunması) davanın esasına ilişkin karar da verebilir. Söz konusu kararları ilgili Daire Başkanınca ilgili hükümete bildirimde bulunur. Söz konusu bildirimde davalı hükümete dava ile alakalı istendiğinde fikir verebilir fakat belli bir mecburiyet yoktur. Bildirimin ardından hükümetler genel olarak tek yanlı bildiri yayınlayıp, şikâyet konusu olan mağduriyetin ortadan kaldırılacağı konusunda açıklamada bulunur. Öte yandan Komitece dostluk içeren çözümler de önerebilir. Sözü edilen biçimlerde problem giderilemez ise Mahkeme başvurunun usulüyle esası bakımından (şekli olarak) beraber tekrardan incelemesini yapıp yeni bir kararla neticeye bağlamaktadır. Mahkemece kararlar oybirliğiyle alınmaktadır ve nettir. Bir kez verilmiş olan kararlar Büyük Daire'ye kesinlikle taşınamamaktadır. Hakim, aleyhine dava açılmış olan devletin davasında komitenin üyesi değilse, mahkemenin içtihatlarına itiraz da dikkate alınıp bu davanın tüm aşamalarında komitenin üyelerinden birinin yerine davaya davet edilebilir³².

³⁰ Bkz. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur, İktüzüğün 27.Maddesi (Komiteler), E.T:05/01/2022.

³¹ Anayurt, a.g.e., s.16.

³² Tanrıkulu, a.g.e., s.38.

1.1.2.2. Daireler

Sözleşme'nin 34. maddesiyle gerçekleştirilen başvurularla ilgili olarak, 27. ve 28. maddeler çerçevesinde, başvuruların kabul edilmesi, kesin hüküm verilmemiş ise 28. maddesi çerçevesinde davanın kabulüne veya esasına ilişkin karar verme işlemi Dairece yapılır. 33. madde çerçevesinde ülkeler arası başvuru için kabul edilme koşulu ve başvuruyla ilgili olarak esas kararın verilmesi yine dairelerce yapılabilir. Ayrıca mahkeme özel hallerde tersi olmadığı müddetçe davanın kabulüyle ilgili kararı ayrı olarak verebilmektedir³³.

1.1.2.3. Büyük Daire

Dairelerden birinin gördüğü bir davada Sözleşmeyle Protokolleri'ne aykırı bir şeyin oluşması veya Dairece verilmiş olan kararın daha evvel verilmiş olan kararlarla bağdaşmaması (içtihatlarla uymaması) durumunda üye ülkelerin birinin itirazıyla Daire'nin yargılamayla ilgili yetkisini Büyük Daire'ye bırakması evresidir³⁴. Gerçekte dikkatli bakıldığı zaman Komitelerle Dairelerin yanı sıra Büyük Daire'nin bulunduğu büyük bir yargısal mekanizmanın olması, Avrupa içerisinde müşterek yeni bir kamusal düzen hedefine hizmette bulunmaktadır³⁵.

1.2. AİHM'e Başvuru Şekilleri

1.2.1. Devlet Başvurusu

AİHS'nin 33. maddesi çerçevesinde sözleşmeye dahil olan ülkelerin tümü Sözleşme ya da ilave protokollerin ihlal edildiği iddiası ile farklı bir sözleşmeye davetli olan ülkenin aleyhine AİHM'ye başvuruda bulunabilir. Ülke başvuruları özellikleri açısından 2 türden oluşur. Bir ülke ya kendi yurttaşlarının çıkarlarını korumak için yurttaşlarının maruz kaldığı hak ihlallerini gerekçe yaparak farklı bir sözleşmeye dahil olan devletin aleyhine Mahkemeye başvuruda bulunabilir. İkincisi bir ülke kendi yurttaşlarına dönük belli bir hak ihlali savında bulunmadan sözleşmeye taraf olan bir devletin Sözleşme ya da ilaveleri maddelerine aykırılık arz eden bir harekette bulunduğu iddiası ile de Mahkemeye başvuruda bulunabilir. Sözleşmeye taraf olan bir

³³ Gürhan, a.g.e., s.2423.

³⁴ Çavuşoğlu, a.g.e., s.53.

³⁵ Gözler, a.g.e., s.500.

ülkenin Mahkemeye bu biçimde bir başvuru yapması için, başvuru ülkenin ya da söz konusu ülkenin yurttaşlarının aleyhine başvuru yapılan ülkelerin çalışmalarından belli bir biçimde negatif olarak etkilenmeleri gerekmez. Sözleşmeyi imzalayan devletler bu başvuru yolunu kabul etmiş sayılmaktadır. Sözleşmede devlet başvurusu ile uluslararası başvuru arasında ayırıcı bazı farklar bulunmaktadır. Şöyle ki uluslararası hukuk sistemde yargı organına başvuru için bir devletin ya da vatandaşının hak ihlaline uğradığı iddiası ile başvuru yapılabilir. Ancak Sözleşmede devlet ya da vatandaşın zararı söz konusu olmasa bile sözleşmeciler diğer devlet aleyhine başvuru yapabilmektedir³⁶. Milletlerarası hukukta devletlerin aleyhte başvuru yapabilmeleri karşılıklılık yani mütekabiliyet esasına dayanmaktadır. Sözleşmede ise bu esastan bahsedilemez. Bunun nedeni ise Sözleşme ile Avrupa toplumu içinde “ortak bir kamu düzeni” oluşturma arzusudur. Nitekim Sözleşmeciler devletlere Sözleşme ile ortak bir ödev ve sorumluluk yüklenmiştir³⁷.

1.2.2. Bireysel Başvuru

Sözleşme’nin 34’üncü maddesi uyarınca Mahkeme, Sözleşmeye taraf devletlerce mağdur edildiğini beyan eden bireylerin, hükümet dışında oluşumlarıyla kişi gruplarının başvurularını alabilmektedir. Sözleşmeciler söz konusu hakkın tam kullanımını kabul ve taahhüt etmektedir. Bireysel başvuru usulüne göre AİHM’ye kimlerin başvuru yapabileceği ve somut başvuru konuları incelenecektir.

1.2.2.1. Başvuru Hakkı Sahibi ve Başvuru Usulü

Yüksek Sözleşmeciler olan taraflardan birisinin neden olduğu hak ihlali neticesinde hükümet dışı kuruluş, gruplarla gerçek bireyler Sözleşme’nin 34’üncü maddesi uyarınca bu haktan yararlanmak için Mahkeme’ye müracaat edebilir. Burada önemli bir nokta bulunur ki o da gerçek ve tüzel kişi ayrımıdır. Ancak sadece tüzel kişiliği olan kişi grupları bireysel başvuru hakkını kullanabilmektedir. Daha ileri gidecek olursak tüzel kişiliğe sahip kişi gruplarının kendi iç hukuklarında tüzel kişiliğe

³⁶Şeref Gözübüyük, Feyyaz Gölcüklü, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi” Turhan Kitabevi, Ankara, 2007.

³⁷ Gözler, a.g.e., s.502.

sahip olmaları şartı da Mahkeme tarafından aranmamaktadır. Her gerçek kişi medeni statüsüne bakılmaksızın Mahkemeye başvuru hakkını kullanabilmektedir.

Mesela velayet sahibi olmayan anne, baba veya gerçek kişiler çocukları için, reşit olmayan çocuk için ise vasisi Mahkeme'ye başvuru yapabilir ya da gerçek kişilerin çocukları kimseden rıza almadan kendisi de başvuru yapabilmektedir. Sözleşme hükümlerince kamusal yetkisini kullanmayan tüzel kişilerde başvuru hakkını kullanabilmektedir. Bu yöndeki kararlara Yunanistan, Fransa ve Türkiye kararları örnek gösterilebilir. Yunanistan, Fransa ve Türkiye kararlarıyla Mahkeme kamusal yetkiler kullanmayan kamu hukuku tüzel kişilerinin başvuru taleplerini kabul etmiştir³⁸. Mahkeme Fransa'da bir belediyenin yapmış olduğu müracaatı ise kamu hukukundan kaynaklı yetkilerini kullandığı için reddetmiştir. Başka bir noktadan bakıldığında içeriği gereği Mahkeme'nin koruduğu hakların tamamı sadece gerçek kişiler, kişi grupları ve kamu gücünü kullanmayan tüzel kişiler tarafından kullanılabilir nitelikteki haklardır. Dolayısıyla mülkiyet hakkı ihlali, medeni hakların ihlali, kişi özgürlüğü vb. birçok hakkın ihlali durumlarında bireysel başvuru hakkı sadece gerçek kişiler tarafından kullanılabilir. Tüzel kişiler gerçek kişiler adına başvuru yapamazlar³⁹.

Başvuru yapan vatandaşların maruz kaldığı ihlal karşısında o ülkenin vatandaşı olması ve ülkelerden birinde ikamet koşulu aranmamaktadır. İtalya'yı şikâyet eden bir Türk vatandaşı olabilmekte ve Almanya'da oturabilmektedir. Hatta şikâyet edilen ülkenin Avrupa Konseyi'ne taraf olmasına bile gerek yoktur. Yeter ki Sözleşme ve Mahkeme ile korunan bir hak ihlali meydana gelmiş olsun. Şikâyet dilekçesinde başvuru konusunun aynı olması koşuluyla birden fazla kişi ya da birden fazla ülke için hak ihlali iddiasına yer verilebilmektedir⁴⁰.

Gerçekten Bölgesel olarak faaliyet gösteren ve yoğun içeriğe sahip olan Sözleşme ve denetim organı olan Mahkeme'nin insan hakları ve özgürlükleri bakımından evrensel değerler gösterdiğini belirtmek gerekir. Yüksek Sözleşmeci olan taraflardan birisinin neden olduğu hak ihlali neticesinde hükümet harici kuruluşların,

³⁸ Gözler, a.g.e., s.501.

³⁹ Yasemin Özdek, "Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye", Todaie Yayınları, Ankara, 2004, s.44.

⁴⁰ Özdek, a.g.e., s.45.

kişi topluluklarının ve gerçek kişilerin Sözleşme’nin 34’üncü maddesi uyarınca “mağdur” sıfatıyla bu haktan yararlanabilmesi için Mahkeme’ye müracaat edebilecekleri belirtilmiştir. Ancak tek başına mağdur sıfatının müracaat için yeterli olamayacağı aynı zamanda “somut” olayla mağduriyetin gerçekleşmesinin gerektiği ifade edilmektedir⁴¹. Bu nedenle soyut olarak ülkelerinin kanunu veya herhangi bir eyleminin Sözleşme hükümlerine uymaması Mahkeme tarafından soyut denetleme yapılmasını engellemektedir⁴². Bu durumda Sözleşme’ye aykırılık nedeni ile ancak devletlerarası hukuk başvurusu yapılabilir. AİHS soyut başvuru yolunu engellemiş ve bu yöndeki davaları da reddetmiştir. 34’nc maddenin mağdur kavramına ayrı bir önem verdiği grlmektedir. Dolayısıyla herkesin mağdur olamayacağına ve gerçekten mağdur olan kişilerin Mahkeme’ye başvuruda bulunabileceğine dikkat çekmektedir. Bu bakımdan mağdur kavramını biraz incelemek gerekmektedir⁴³.

Mağdur kavramı; geçici olarak bir haktan mahrum edilmek, dava açma konusunda menfaat sağlamak, fiili ehliyete sahip olmak vb. anlamlar taşınmaktadır. Ancak mağdur olmak her zaman bir zararın varlığına da işaret etmediği gibi çoğu zaman geçici etkileri olan durumlar da mağduriyet olarak sayılabilir. Mahkeme içtihatlarına bakıldığında bireysel başvurularda mağdur olma koşullarının çok sıkı şekil şartlarına bağlı olmadığı görülür. Mağdur olma; direk mağdur olma, potansiyel ve dolaylı mağduriyet şeklinde ifade edilebilmektedir. Eğer ihlal konusu eylem başvurayı direk etkilemişse “doğrudan mağdur” olma eylemi gerçekleşmiştir. Bazen Mahkeme doğrudan olmasa da zarar görme ihtimali olan kişilerin başvurularını da kabul etmiştir. Bunlara “potansiyel mağdur” denilmektedir. Ancak Sözleşmeci devletin kişinin mağdur edilmesi ile ilgili şüphesi varsa bu durumda kişi mağdur sıfatı kazanamaz. Diğer taraftan Mahkemeye potansiyel mağdur sıfatıyla başvuru yapan kişinin meydana gelen ihmalin oluşumunda etkisi varsa bu başvuru da reddedilmektedir⁴⁴.

⁴¹ Gözler, a.g.e., s.502.

⁴² Gürhan, a.g.e., s.2424.

⁴³ Gözler, a.g.e., s.503.

⁴⁴ avuşoğlu, a.g.e., s.55.

Kişinin doğrudan mağdur edilen bireyle kişisel ya da özel bir bağının bulunması o kişiye “dolaylı mağdur” sıfatı kazandırmaktadır. Bu durumlarda Mahkeme dolaylı yoldan mağdur olduğunu iddia eden bireyin başvurusunu da kabul etmektedir. Örneğin ölen kişinin yakınının başvurusu, gözaltında kaybolan kişinin yakınlarının başvurusu vb. şekilde yapılan bireysel başvurular Mahkeme tarafından kabul edilmiştir⁴⁵. Diğer taraftan mağdur kişinin ölümü de başvurunun ortadan kalkmasını sağlamamaktadır. Zira başvurunun devamı mirasçılarının tasarrufuna bırakılmıştır. İnsan hakları ihlali söz konusu ise Mahkeme de davanın devamına karar verebilmektedir. Başvurucunun mağdurluk durumu normal koşullarda mahkeme hükmü ile sonuçlanması gerekirken, uygulamada başvuruların çoğu mağduriyet sıfatının kendiliğinden sona ermesi ile sonuçlanmaktadır. İhlal nedeniyle dava sürerken ihlal konusu durumun iç hukuk tarafından ortadan kaldırılması görülen olumlu durumlardan biridir⁴⁶.

1.2.2.2. Bireysel Başvurunun Kabul Edilebilirlik Yönünden İncelenmesi

Mahkemeye yapılan bireysel başvurular ilk önce kabul edilebilirlik daha sonrada esas bakımından incelemeye tabi tutulmaktadır. İlk aşamayı geçemeyen başvurular esas aşamasını görmeden reddedilmektedir. Bu anlamda bireysel başvuru hakkının kullanılması sonucu yapılan her başvuru birtakım incelemelere tabi tutulmaktadır. AİHS’in 35’inci maddesinde şu şekilde yer almaktadır; İç hukuk sistemi içinde bulunan hukuk yollarının tam anlamıyla denenmesinden sonra kesin hüküm kararının verilmesinden itibaren 4 (dört) aylık süre zarfında Mahkeme’ye bireysel başvurunun yapılması gerekmektedir⁴⁷. Yapılan başvurunun 34’üncü madde dayanak gösterilerek Sözleşme ve protokollerine uymaması, açık şekilde dayanaktan yoksun olması ve bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması gibi durumlarda başvuru reddedilmektedir. Devamında başvuruyu yapan kişinin önemli bir kaybının olmaması, Sözleşme ve Protokolleri gereği güvence altında bulunan insan haklarının gereğince incelenmeden ulusal mahkeme tarafından gerekçesiz reddedilemez. Mahkeme yargılamanın her aşamasında 34’üncü madde hükümlerine dayanarak kabul edilemez

⁴⁵ Gürhan, a.g.e., s.2425.

⁴⁶ Özdek, a.g.e., s.44.

⁴⁷ 15 No’lu ek Protokolün yürürlüğe girmesiyle 1 Şubat 2022 itibariyle kesinleşen kararlar için 4 aydır. Ancak 01.08.2021 tarihinden evvel verilmiş nihai karara dayanılacak gerçekleştirilecek başvuru 4 aylık müddete değil 6 aylık müddete tabidir.

gördüğü bütün başvuruları, kabul edilebilirlik koşullarına uymadığı gerekçesiyle reddedebilmektedir. Kabul edilebilirlik koşullarını iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu, dört ay süre şartı ve iç hukuk yollarının mümkün olduğu durumlarda süre şartı başlıklar altında daha detaylı incelemek mümkündür⁴⁸.

1.2.2.2.1. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi

Sözleşme'nin 35/1'inci maddesi çerçevesinde, bireysel başvurudan milletlerarası hukukla ilgili olarak faydalanabilmenin tek şartı iç hukukun tamamıyla tüketilmesi şeklinde belirtilir. Bunun için bu durum bireysel başvurunun temel ve ilk şartıdır⁴⁹. Söz konusu usul Adalet Divanı'yla milletlerarası teamüllerde de benimsenen bir metot olması açısından önemlidir. Ayrıca bölgesel ve milletlerarası öteki antlaşmaların da bir parçası şeklinde uygulanır. Kimi ülkeler isterler ise iç hukukun tüketilmesi şartından feragat edebilir⁵⁰. Bu tür hallerde bireylerce söz konusu ülkelere karşı Mahkeme'de davalar açılabilir. İç hukuksal yollar milletlerarası ve bireysel başvurularda muhakkak kullanılması ve tüketilmesi gerekli olan bir şarttır. Fakat ihlal iddiasıyla ülkelerarası başvuruda bulunulmuşsa başka bir ifade ile Sözleşmeye taraf ülkenin insan hakları ile alakalı soyut ve somut bakımdan Sözleşme ile bağdaşmayan bir ihlali olduğu zaman Mahkemece iç hukukun tüketilmesi kaidesine bakılmamaktadır. Bu duruma karşı iç hukuk yollarının tüketilmesi kaidesine ısrar edilmemesi ülkelerarası hukuki problemlerin daha süratli çözülmesine pozitif katkıda bulunacaktır⁵¹.

İç hukukun tüketilmesinde bu denli ısrarcı olunmasının ana sebebi milli mekanizmaların çatısında görevli yargılama makamları olan mahkemelere ihlallerin engellenmesine yönelik olarak son bir imkan verilmesi şeklinde görülür. Sözleşme'nin 13. maddesi ile Yüksek Sözleşmeci ülkelere, Sözleşmeye konu olan hakların korunabilmesine yönelik olarak "etkili başvuru hakkı" verilmiştir. Bu biçimde 13. madde Sözleşme'deki hakları koruyan bir güvence vermektedir.

⁴⁸ Gözler, a.g.e., s.504.

⁴⁹ Gürhan, a.g.e., s.2427.

⁵⁰ Gürhan, a.g.e., s.2428.

⁵¹ Özdek, a.g.e., s.45.

Bundan dolayı ihlal bulunuyorsa ilk başvuruda bulunulacak ve kullanılacak yol etkili başvuruya dair haktır. Bu manada Sözleşme'nin iç hukuk sistemlerinin yanı sıra "ikincil" bir korumu vardır. 15 No.lu Protokol'de aynı hale atıfta bulunarak; Sözleşmeyle Protokoller için sözü edilen haklarla hürriyetlerin korunmasında ilk elden sorumluluk sahibi şeklinde Yüksek Sözleşmeci ülkeleri işarette bulunmaktadır. Yüksek Sözleşmeci ülkenin söz konusu görevi yaparken de Mahkeme'nin yargısal yetkiye dayalı olarak takdir yetkisi onaylamıştır. Tüketilmesi gereken başvurunun iç hukuk veya milletlerarası hukuk sınırlarında ele alınması gereken bir husustur fakat net olan hukuksal süreçte milli hukuk içerisinde tüm yolların kullanılmasıdır⁵². Milletlerarası başvuru yoluyla 35/b maddesine göre, farklı bir milletlerarası başvuru konumuna gerçekleştirilmesi başvurunun reddedilmesine yol açacaktır. Ancak başvuruların incelenmesinin ardından incelemede bulunan yargısal organ tarafından iç ya da milletlerarası hukukun içine girdiği saptanmaktadır. Söz konusu incelemeleri gerçekleştiren yargısal organın hukuksal özelliği, yetkileri, kurucu belgesi, hukuki düzen içerisindeki durumu gibi kriterler belirleyicidir⁵³.

Ülkelerin temel haklarla özgürlükleri korumak için politik, yönetsel ve yargısal bakımdan kullandığı birçok metot vardır. Yasamaya gerçekleştirilen başvurular politiktir ve bu problemi çözümlmek politikacıların elindedir. Fakat dilekçe hakkını kullanmak suretiyle yasamaya başvuruda bulunmak veya ülkenin yetkililerinden birtakım taleplerde bulunmak iç hukukun tüketilmesi olarak Mahkeme'de karşılık bulmaz⁵⁴.

Öte yandan bir yönetsel merciin kanunla işaret edilmesi, mecburidir ve kesinlikle tüketilmelidir. Zira yargıda hiyerarşiyle başvuruya istinaf başvuruları mecburi bir hukuki yol değildir. Çünkü etkili hukuki yollar şeklinde görülmemektedir. Bu kurumlara "Kamu Denetçiliği" kurumu da dâhildir⁵⁵. Bu kurumların tümünün tüketilmesi zorunlu başvuru yolu değildir, çünkü söz konusu kurumların verdiği kararların bağlayıcılığı yoktur. Yalnızca kamuoyunun baskılarını kurumlardan uzak tutabilmek için öneri niteliğindeki kararlar verebilir. Tüketmek gereken yargı

⁵² Çavuşoğlu, a.g.e., s.56.

⁵³ Gürhan, a.g.e., s.2431.

⁵⁴ Anayurt, a.g.e., s.17.

⁵⁵ Anayurt, a.g.e., s.18.

yollarında da kimi ayrımlar vardır. Nitekim yasa yollarının tamamıyla tüketilebilmesine yönelik olarak yalnızca ilk derece mahkemelere başvurmak yetmez. Bu manada üst mahkemece verilmiş olan temyizle istinaf kararlarının da iç hukuk açısından tüketilmesi zorunlu yasa yolları şeklinde görülmez. Ülkemiz hukukunda “karar düzeltme” işlemine yönelik olarak bilhassa ceza davalarında karar düzeltilmesi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca kullanılmakta olan bir yetkidir. Fakat iç hukukun tüketilmesine yönelik olarak tercih edilen bir metot olarak bu da kabul edilmez. Bunun yanı sıra AİHM de bu çerçevede karar verip ceza yargısında verilmiş olan kararların iç hukukun tüketilmesi şeklinde görülmemiştir⁵⁶.

Anayasa şikâyeti ülkemizde 23 Eylül 2012 yılından başlayarak uygulanmıştır. Anayasa şikâyeti yapan devletlerde bireysel başvuru yolunun tüketilmeksizin Sözleşme’nin denetleme mekanizması olan Mahkeme’ye başvuruda bulunmak olanaklı değildir. Anayasa şikayetiyle başvuru yapanların iç hukuk çerçevesinde başarılı olması beklenmez. Bu manada somut başvuru çerçevesinde başarının kriteri başvurunun kendi özel şartları içerisinde incelenmesidir. Bundan dolayı içinde olunan hukuksal ve politik iklimle bireyin de içinde olduğu genel ortam koşulları ile birlikte ele almak lazımdır. Hukuksal bakımdan birden çok başvuru yöntemi bulunuyorsa ve yalnızca biri denenip istenen netice alınamazsa bu da iç hukuk yollarının tamamıyla tüketilmesine yönelik olarak yetmez. Bir hak ihlalinin direkt olarak iç hukuk yollarından değil de kimi zaman örtük ya da endirekt olarak iddia edilmesi iç hukukun tüketilmesi açısından yeterlidir⁵⁷.

İç hukukun tüketildiğinin Mahkeme’ye karşı kanıtlanma yükümlülüğü Sözleşmeye tabi ülkeye düşer. Bu açıdan iç hukuk yollarının tüketilmediği şeklinde gerçekleştirilen itirazlar daha ziyade dava edilmiş olan ülkelerin yükümlülüğü altındadır. Fakat sözleşmeye taraf olan ülkenin iç hukukunun tüketilmediğini kanıtlaması halinde bu defa tersi durum; başvuru yolunun haklılığını savunmayla kanıtlama yükü başvuru sahibidir. Genel olarak iç hukukun tüketilmesinde zaman belirlemesi teamül şeklinde Mahkeme’ye bireysel başvurunun gerçekleştirildiği tarihe

⁵⁶ Özdek, a.g.e., s.46.

⁵⁷ Hakan Sabri Çelikyay, “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarının Başvuru Yollarının Tüketilmesi Ölçütü Açısından Değerlendirilmesi”, İstanbul, İÜHFM Dergisi, Cilt: LXXIII, Sayı 1, Yıl: 2015, s.24.

bakılmak suretiyle yapılmaktadır. Bu da bir istisna vardır. Başvurunun kabul edilebilirlik şartları incelenir iken yeni bir iç hukuk yolu varsa başvuru yapan kişiye düşen bu yeni hukuk yolunu kullanmaktır. Başvurunun ardından aynı çeşit davalarla ilgili olarak Sözleşmeye tabi olan ülkenin yeni hukuk yolu üretmesi ya da gayreti bireysel başvurunun etkililiğinin de ölçütüdür. Etkili olan bir iç hukukun bulunması benzer davalarla ilgili olarak emsaldır. Oluşan söz konusu etkili hukuk yolunu denenmeksizin gerçekleştirilen bireysel başvurular 35/1. maddesi çerçevesinde kabul edilmez⁵⁸.

İç hukukun tüketilmesi konusunda Mahkemece kimi muafiyetler uygulanabilir. Başvurucunun yapacağı iç hukuk başvurusu ortamının olmaması, başvurunun neticesinin değişme olanağı bulunmuyorsa bir muafiyet hali vardır. Örneğin iç hukukta benzer başvurular için devamlı olarak aynı negatif cevapların verilmesi ve bunun fark edilmesi Mahkemece iç hukuk yollarının tüketilmesi kaidesinin istisnasıdır. Sözleşmeye aykırılık arz eden hak ihlalleriyle ilgili iç hukukta tüm yollar kapanmış ise yine iç hukukun tüketilmesi kaidesinin istisnası oluşmaktadır⁵⁹. Türkiye’de Yüksek Askeri Şura kararları karşısında yargısal yolların kapalı olduğu zamanlarda Sözleşme hükümleri çerçevesinde Mahkeme’ye başvurunun kabul edilmesi örnek teşkil etmektedir. Başvurucunun iç hukuka başvurmasının önlenmesi ya da başvurunun tehir edilmesi halinde yine Mahkemece ferdi başvurular kabul edilir⁶⁰.

1.2.2.2.2. Süre Şartı

Normal şartlarda 35’inci maddeye göre iç hukuk içinde verilen kesin hükümden sora 4 ay içinde Mahkeme’ye başvurmak gerekmektedir. Bu süre Sözleşme’nin 33 ve 34’üncü maddelerinde hem devlet hem de bireysel başvurular için 4 ay olarak belirlenmiştir. Bu sürenin belirlenme amacı hukuksal güvenliği sağlamaya yöneliktir. Bu anlamda Sözleşmeciler devletlerin hukuksal yetkilerinin belirsizliği süre bakımından ortadan kaldırılırken diğer taraftan da Sözleşme de belirtilen insan haklarına yapılan ihlallerin makul sürelerde tutulması sağlanmış olur. İç hukuk içinde istediği sonucu alamayan başvuru sahibinin uluslararası platformda hak arayışına karar

⁵⁸ Gözler, a.g.e., s.506.

⁵⁹ Çavuşoğlu, a.g.e., s.57.

⁶⁰ Anayurt, a.g.e., s.19.

vermesi, gerekli delilleri toplayarak döküm hazırlaması ve makul sürede başvuru için 4 aylık süre uygun kabul edilmektedir. Sürenin niteliği bakımından 4 ay “hak düşürücü süre” olarak görülmektedir⁶¹. Dolayısıyla Sözleşmeciler devletler ne bu süreden muaf olmakta ne de vazgeçebilmektedirler. Bu nedenle 4 aylık süre şartı Sözleşme hükümlerine dayalı şekilde bizzat Mahkeme tarafından gözetilmektedir. Hak düşürücü niteliğinden dolayı bu süre hiçbir şekilde kesintiye uğratılamaz veya beklemeye alınamaz. Sadece hastalık vb. gibi nedenlerle (mücbir neden) uzatılması mümkün olabilmektedir. Ancak bu sürenin başladığı tarih iç hukuk yollarının mevcudiyetine göre değişiklik göstermektedir⁶².

1.2.2.2.3. Başvurunun Anonim Olmaması

Sözleşme’nin 35’inci maddesine göre imzasız başvurular kabul edilmez. Sözleşme ve Mahkeme’de kullanılan İngilizce ve Fransızca metinlerde “imza” terimi yerine “anonim” (anonymous, anonyme) ifadesi yer almaktadır. Mahkeme içtihatlarına göre başvuru kimliğinin mutlaka bilinmesi gerekmektedir. Anonim ise imzasız başvuru anlamına gelir ki bu kabul edilemez bir başvurudur. Burada anonim teriminden bir gizlilik anlamı çıkartmamak gerekir. Zira gizlilik koşulları farklı şekilde ifade edilmektedir. Örneğin başvurularda ismin ilk harfi A gibi Z vb. işretler gizlilik için kullanılmaktadır. Bazı durumlarda başvuru formunda imza olmamasına rağmen başvuru kimliği tespit edilebilir bu durumda başvuru kendisi ya da avukatı tarafından eksik imza tamamlanabilmektedir. Genel olarak Mahkeme’ye takma isimle başvuru kabul etmemektedir. Ancak bu durumda istisnaları bulunmaktadır. Mahkeme’nin bireylerin kendisini ve ailesini korumak için takma isim kullanmasını başvuru sahibini gerçek kişi olarak görmüş ve bir istisna olarak başvuruyu kabul etmiştir⁶³.

1.2.2.2.4. Başvurunun Önceden İncelenmiş Olmaması

Sözleşme’nin 35/1’inci maddesi yeni yapılan başvuru için daha önce Mahkemece incelenmiş başka bir konuyla içerik bağlamında benzer olduğuna kanaat getirilmesi durumunda başvuru esastan reddedilir demektir. Dolayısıyla başvurunun

⁶¹ Çavuşoğlu, a.g.e., s.58.

⁶² Çavuşoğlu, a.g.e., s.59.

⁶³ Gözler, a.g.e., s.507.

başka bir başvuru ile aynı sayılabilmesi; konusu, tarafları ve nedenlerinin de aynı olmasına bağlanabilmektedir. O zaman bu başvurular “esas itibari ile aynı” olarak değerlendirilebilsin ve mahkeme tarafından kabul edilmesin. Bazen mağdur, hem gerçek kişi, insan olabilirken hem de hükümet dışı bir kuruluş olabilmektedir. Bu durumda başvurucular aynı değildir. Bu iki farklı başvurucudan birisinin bireysel başvuru hakkını kullanması diğer tarafın bu hakkı kullanmasına engel oluşturmaz. Aynı zamanda iki tarafın yaptığı başvuruların da aynı olması Mahkeme tarafından reddedilme sebebi sayılmaz. Bazen de başvurucuların ve şikâyet konularının benzer olduğu da görülebilir. Ancak birbirine benzemeyen yeni olaylar meydana gelmişse yeni bir başvuru imkânı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda yeni yapılan başvuru ile ilk başvuru “esas itibari ile aynı” sayılamaz. Tersî durumda konusu aynı ancak farklı bir başvuru, eskisinin aynısı olarak değerlendirilecek ve son başvuru Mahkeme tarafından reddedilecektir⁶⁴.

1.2.2.2.5. Başvurunun Uluslararası Yargıya Sunulmaması

Yukarıda Sözleşme’nin 35/1’inci maddesinde olduğu gibi benzer şekilde Sözleşme’nin 35/2’nci maddesi ve (b) fıkrası da uluslararası platformda yapılan bir başvurunun yine farklı bir uluslararası yargı makamına sunulması yeni başvurunun mahkeme tarafından esas yönüyle reddine neden olacaktır. Bu maddenin asıl amacının benzer davalarda farklı yargı makamlarının birbirinden bağımsız farklı kararlar vermesinin önüne geçmek olduğu açıktır. Ancak bu şekilde uluslararası yargı birliğinden söz edilebilecektir. Bunun için; yapılacak başvurunun diğer başvurulardan mutlaka farklı olması tarafları, konuları ve olayları farklı olmalıdır. Ayrıca ilk başvuru, uluslararası başka bir çözüm merciine yapılmamalıdır. Bu bakımdan çelişme yok ise Sözleşme’nin 35’inci maddesine göre uluslararası bir yargı kuruluşundan bahsedilememektedir⁶⁵.

Kararların gerekçesinden kasıt ise, yasal bir dayanağa bağlı karar alınmasıdır. Alınan kararlar taraflara tebliğ edilmeli ve yayınlanmalıdır. Yine tarafların sorumlulukları ve hakları belirtilmelidir. Mutlaka mevcut insan hakları ihlallerini

⁶⁴ Anayurt, a.g.e., s.21.

⁶⁵ Hüseyin Ekinci, “*Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü, Bireysel Başvuru Anayasa Şikâyeti*”, Hukuk Adamları Birliği Sempozyumu Serisi, Ankara, 2011.

durdurmaya yönelik faaliyetler içinde olunmalıdır. Mağdur tarafın zararını tazmin edici bir yaptırım gücüne sahip olunmalıdır. BM bünyesinde bulunan “İnsan Hakları Komisyonu” yargısal bir yaptırım gücüne sahip olmadığı gibi Sözleşme’nin 35’inci maddesi de bu durumu tasdik etmektedir⁶⁶.

1.2.2.2.6. Başvurunun Kötü Niyetli Olmaması

Sözleşme’nin 35/2 ve (c) bendinde mahkeme “başvuru hakkının kötüye kullanılması” veya hukuksal kavram olarak “hakkın kötüye kullanılması” eş kullanılmıştır. Bir hakkın asıl amacı dışında başkalarına zarar vermek için kullanılması hukuksal, başvuru hakkının kötüye kullanılması da Sözleşme gereği kullanılan ifade şekilleridir. Mahkeme başvuru hakkının kötü niyetli kullanımını, başvuru için yine Sözleşme ile tanınan başvuru hakkını veriliş amacına ve Mahkeme’nin işleyiş şekline aykırı davranış olarak görmektedir. Sözleşme’nin 35/2 ve (c)’ye göre başvuru hakkının kötü niyetle kullanılması Mahkeme listesinden hem silinemez hem de kabul edilemez niteliktedir⁶⁷. Mahkeme’ye yanıltıcı bilgilerin ibraz edilmesi, başvurunun hakaret içermesi, Sözleşme’nin 38’inci maddesinde bulunan dostane çözüm ilkelerine aykırılıkların bulunması, kavgacı bir üslup ve önemsiz konularda yapılan benzeri başvurular Mahkemece kabul edilmemektedir. Ayrıca siyasi içerikli ve gündem yaratmak için yapılan başvurular başvuru hakkının istismar edilmesi şeklinde Mahkemece kabul edilmezler⁶⁸.

1.2.2.2.7. Başvurunun Sözleşme ve Protokollerle Bağdaşır Olması

Yapılan başvuruların Sözleşme’nin 35. maddesinin 3. bendindeki (a) fıkrasına uygun olmaması Mahkemece kabul edilmesine engel oluşturmaktadır. Dolayısıyla yapılan başvurunun kabul edilebilmesi; kişi, zaman, yer ve konu bakımından Sözleşme ve Protokollerine uygun olmasına, aynı zamanda da Mahkemenin yetki sınırları içinde bulunması şartına bağlıdır. Yetki kelimesinin “bağdaşmazlık” yerine kullanılması

⁶⁶ Anayurt, a.g.e., s.23.

⁶⁷ Özdek, a.g.e., s.48.

⁶⁸ Gözler, a.g.e., s.508.

öğretide kullanılan bir uygulamadır. Bu nedenle şahıs, mekan, zaman ve konu açısından Mahkemenin yetkisi başlıkları şeklinde incelenecektir⁶⁹.

Kişi Bakımından (Rationo Personae) Yetki:

AIHS'den kimlerin faydalanacağı hususu, ilk maddede değerlendirilmiştir. Bu çerçevede: “Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanır.” Sözleşme söz konusu maddenin 1. bölümünün çerçevesini ele almıştır.

AIHM'nin kişi bakımından yetkisini, kişi ve aleyhine başvuru yapılan devlet başvuruları olarak iki şekilde kullanmaktadır. İlk bakışta Sözleşme'nin 1'inci maddesindeki “herkes” kelimesinin Sözleşmeci devletlere yükümlülük getirmesinin yanında Sözleşme'nin uygulama alanının kişi bakımından genişliğine de işaret etmektedir. Bu duruma ek olarak Sözleşme'nin 34'üncü maddesinde geçen “her gerçek kişi” tabiri hükümet dışında kalan bütün kuruluşların ve kişi topluluklarının hak ihlalleri karşısında Mahkeme'ye başvuru hakkını saklı tutmaktadır⁷⁰. Burada asıl amaç; Sözleşmeci devletler tarafından yapılabilecek başvuruların ne kadar geniş bir kapsam alanına sahip olduğu vurgusudur. Dolayısıyla hangi sıfatı taşıdığına bakılmadan herkesin uğradığı ihlaller karşısında başvuru hakkının bulunduğunu söylemek mümkündür⁷¹. Ancak sadece kamu gücünü elinde bulunduran tüzel kişilerin bu hakkın istisnasını oluşturduğu görülmektedir. Bir kere aleyhine başvuru yapılan kesinlikle bir devlet olmalıdır. Bu başvuru devlete değil de devlet özel kişisine yapılırsa Mahkeme tarafından kabul edilmez. Aleyhine başvuru yapılan devletin yine kesinlikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ve Ek Protokollerini tanıması gerekir. Başvuruda belirtilen gerekçe sadece Ek Protokollerde bulunuyorsa davalı devletin bu Ek Protokolleri de mutlaka kabul etmiş olması gerekir. Söz konusu ihlal davalı devlete yöneltilebilir nitelikte olmalıdır. Bu nedenle bireysel başvuru konusu eylemin kamu gücü eliyle gerçekleşmesi aranılan şartlardan bir tanesidir⁷².

⁶⁹ Öykü Didem Aydın, “*Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma*”: *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:4, s.133.

⁷⁰ Tanrıkulu, a.g.e., s.39.

⁷¹ Özdek, a.g.e., s.49.

⁷² Aydın, a.g.e., s.134.

Aranan diğerk bir gerekçe ise ister ulusal sınırlar içinde gerçekteşsin ister ulusal sınırlar dışında kamu gücü, kamu otoritesi veya resmi kuruluş marifetiyle yapılan bütün ihlaller Sözleşmecî devleti bağlamaktadır. Bazı durumlarda özel kişilerin neden olduğı hak ihlali durumlarında resmi makamların kusuru tespit edilebilirse istisna olarak devlet aleyhine de bireysel başvuru yolu işletilebilir. Eğer mahkeme taraf devlete bir suç isnat edebilirse davayı kabul eder aksi durumda ise reddeder. Diğerk taraftan Sözleşme maddeleri dikkatli şekilde okunmaya başlayınca aslında ilk başta bahsedildiğı gibi “herkes” kelimesinin çok geniş bir kapsam alanının olmadığı görölmektedir. 16’ncı maddeden Sözleşmecî devletlerin yabancılara karşı; ifade özgürlüğü, toplanma ve ayrımcılık yasakları bakımından çifte standart uyguladıkları görölmektedir. Bunun dışında 4’üncü maddede mahkûmların ve askerlerin çalıştırılmaları, özgürlük ve güvenlik haklarının istisnaları, bulaşıcı hastalık taşıyanlar, akıl hastası olanlar madde bağımlıları vb. pek çok nedenden dolayı Sözleşme’nin 1’inci maddesinin istisna bir madde olduğı ve her bir madde açısından ayrı değerlendirilmesinin daha doğru olacağı açıktır⁷³.

Yer Bakımından (Ratione Loci) Yetki:

Sözleşme’de yer alan “insan haklarına saygı yükümlülüğü” başlığının 1’nci maddesinde belirtilen hak ve özgürlüklerin Sözleşmeye taraf devletlerin ulusal yargıları içinde tanınması ve uygulanmasından bahsetmektedir. Bu itibarla diplomatik mekânlar ve ulusal sınırlar dışında devletin veya vatandaşların çıkarları için suç işlenmesi, devletin bayrağını taşıyan gemi ve uçaklarında meydana gelen insan hakları ihlalleri, uluslararası ciddi suçların işlendiğı yerler yargı yetkisinin kullanıldığı yerler olarak gösterilebilmektedir⁷⁴. Bu açıdan Sözleşme’nin taraf devletleri kendi egemenlik alanları içerisinde Sözleşme ve Protokolleri’nde belirtilmiş olan temel haklar ve özgürlükleri yer bakımından güvence altına alma sorumluluğı içinde olmalıdır⁷⁵. Dolayısıyla taraf devletler kendi karar organlarının ve yetkililerin yapmış olduğı bütün eylemlerden sorumlu tutulabilmektedir. Yer bakımından uygunluk, aleyhinde dava açılan devletin yetki alanı içinde gerçekteşmeyen başka bir olay içinde söz

⁷³ Gözler, a.g.e., s.514.

⁷⁴ Çavuşoğlu, a.g.e., s.61.

⁷⁵ Anayurt, a.g.e., s.24.

konusu olabilmektedir. Dolayısıyla Sözleşmecî devletin kullandığı yargı yetkisi ülke sınırları dışındaki eylem ve işlemlerden de sorumlu olduğu anlamı taşımaktadır⁷⁶.

Mahkeme Louzidou (15318/89) kararında bu hususu açık bir biçimde el almıştır. Bu çerçevede; “Sözleşmecî Devletlerin sorumlulukları kendi topraklarının dışında da etki yaratan yetki fiilleri ile de bağlantılı olabilmektedir. Mevcut dava açısından özel öneme sahip bir husus olarak Mahkeme, Devlet sorumluluğuna ilişkin uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca, bir askeri hareket sonucunda -ister kanuni isterse kanun dışı nitelikte olsun ulusal toprakları dışında bir alanın etkin kontrolü uygulandığında Sözleşmecî Taraf açısından sorumluluğu ortaya çıkardığı kanaatindedir. Anılan türden bir bölgede, Sözleşme’de altı çizilen hak ve özgürlükleri güvence altına alma yükümlülüğü, kontrolün ister doğrudan silahlı kuvvetler yoluyla isterse tali yerel bir yönetim yoluyla yapıldığına bakılmaksızın anılan kontrolden kaynaklanmaktadır”. AİHM, başvurucunun Kuzey Kıbrıs’taki arazisine erişimiyle kullanım haklarını aktif olarak kaybetmesinden dolayı mülkiyet hakkının ihlal edildiği savının 1. madde çerçevesinde ülkemizin "yetkisi" dahilinde olduğunu ifade ederek, ülkemize isnat edilebilir olduğuna dair karar vermiştir⁷⁷.

Zaman Bakımından (Ratione Temporis) Yetki:

Zamanla ilgili olarak yetki, taraf ülke açısından AİHS’nin ya da ilave protokollerin onaylanmasının sonraki dönemi kapsamaktadır ve bu tarihten evvel neden olunan zararların tazmin edilmesi için taraf ülkeler yükümlülük altına girmemektedirler⁷⁸.

Söz konusu eylem nedeniyle aleyhine dava açılan devletin Sözleşmeyi imzaladığı tarih davadan önce olmalıdır. Aksi halde Mahkeme davayı kabul etmez. Benzer şekilde ihlal konusu Sözleşme’de yer almıyor da Ek Protokoller’de bulunuyorsa yine aleyhine dava açılan devletin protokolü imzaladığı tarihten sonra yapılan başvurular kabul edilmektedir. Yine Mahkeme zaman bakımından bağdaşmazlık konusunu kendiliğinden araştırmaktadır. 11 No.lu Protokol devreye

⁷⁶ Anayurt, a.g.e., s.25.

⁷⁷ Louzidou/Türkiye Kararı, Bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-124295>, E.T:04/05/2023.

⁷⁸ “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kabul edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi”, Çeviren., İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara, 2014, s.52.

girmeden önce bu yetki Mahkeme ve Komisyon yetkilerinin tanınması bakımından önemliydi. Bu sebepten dolayı bildirimlerde süre faktörü dikkate alındığında Mahkeme'nin ve Komisyon'un yetkileri konusunda tartışmalar yaşanabilmekteydi. Ancak Mahkeme'nin yapısı tek mahkemeye dönüştüğü için Sözleşmeye taraf olduğunda bu yetki otomatik olarak tanınmış olmaktadır⁷⁹. Bu nedenle onay tarihinden sonra meydana gelen olaylar Sözleşmeye taraf olmanın zorunlu sonuçlarını da beraberinde getirmektedir⁸⁰.

Ancak kuralın genel geçerliliği bu şekilde olmakla beraber sürekli ihlallerde bu kuralın uygulanmadığı görülmektedir. Devam eden diğer bir ifadeyle sürekli ihlal demek adından da anlaşılacağı üzere Sözleşme ve Ek Protokolleri imzalanmadan önce ortaya çıkan ve Sözleşme ve Ek Protokollerinin imzalanmasından sonra devam eden demektir. Mesela Sözleşme'den önce kişi dokunulmazlığı hakkında bir ihlal varsa Sözleşme imzalandıktan sonra da devam ediyorsa burada devam eden bir ihlalden söz edilebilir. AHİS denetim organı sıfatını taşıyan Mahkeme'nin zaman bakımından yetkilerinin sona ermesinin başka bir nedeni de Sözleşmeyi onaylayan devletlerden birisinin Sözleşme'den çekilmesidir⁸¹. Gerçi 58'inci maddeye göre; Sözleşmeyi imzalayan devletler beş yıl süreyle Sözleşme'den çıkamazlar bu süreyi dolduran devletler ise altı ay önceden AK Genel Sekreterliği'ne yazılı başvuruda bulunmalıdır hükmüne yer verilmektedir. Bu hüküm ile taraf devletlerin istedikleri zaman Sözleşme'den çekilmelerini engellemek amaçlanmaktadır⁸². Sözleşme'den çekilmekle aleyhte verilen mahkeme kararlarını uygulamamak bana göre aynı anlamı taşımaktadır. Zira benzer şekilde Avrupa Konseyi'nden çıkan devletler de Sözleşme'den çekilmiş sayılmaktadır.

AIHM, “Türkiye’yle ilgili zamanla ilgili yetki değerlendirmesini Mansur /Türkiye (16026/90), Mitap ve Müftüoğlu/ Türkiye (15530/89, 15531/89), Loizidou/Türkiye (15318/89) kararında gerçekleştirmiştir”⁸³. Bu çerçevede Mahkeme,

⁷⁹ Serhat Altınkök, “Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Bireysel Başvuru Açısından Özgürlük ve Güvenlik Hakkı”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜ SBE, Kamu Hukuku, Ankara, 2004, s.51.

⁸⁰ Altınkök, a.g.e., s.52.

⁸¹ Çavuşoğlu, a.g.e., s.62.

⁸² Tanrıkulu, a.g.e., s.41.

⁸³ “Mansur /Türkiye Davası, Mitap ve Müftüoğlu/ Türkiye, Loizidou/Türkiye kararları”, Bkz.<https://hudoc.echr.coe.int/eng>, E.T:01/05/2023.

“Sözleşme’nin 46. maddesi uyarınca Türkiye’nin sunmuş olduğu bildirgenin metnini dikkate alarak, 22 Ocak 1990 tarihinden önce meydana gelen olaylara ilişkin şikâyetlerin görülemeyeceği ve zaman itibarıyla yetkinin sadece anılan tarihten sonrasını kapsadığı” görüşü ile vakit açısından yetki sınırını saptamıştır.

Konu Bakımından (Ratione Materiae) Yetki:

Konu bakımından Mahkeme’nin yetkili olması şikâyet edilen konunun Sözleşme ve Ek Protokollerinde ifade edilen insan hakları ve özgürlüklerinin konusu içinde yer almasına bağlıdır. Bu anlamda ihlalden bahsedebilmek için ilgili devletin de mutlaka Sözleşme ve Ek Protokoller’ine taraf olması diğer bir ifadeyle onaylaması gerekmektedir. Bu konu AİHS’nin kabul edilebilirlik şartlarını tanzim eden 35/3 (a)’da “Başvurunun konu bakımından Sözleşme veya Protokollerinin hükümleriyle bağdaşmaması...” ifadesiyle bulunmaktadır. AİHM ulusal mahkemelerde verilen kararların doğruluğunu inceleyen bir temyiz merci olmamakla beraber konu bakımından yapılan bu tür başvurular da AİHM yetki alanına girmemektedir. Dolayısıyla Mahkeme’nin sadece ulusal mahkemelerde meydana gelen, Sözleşme ve Ek Protokollerinde yer alan insan haklarının ihlali sonucu yapılan başvuruları incelediği görülmektedir⁸⁴.

“7 Ekim 2008 tarihindeki Monedero Angora/İspanya, (41138/05) kararında Fransa’da gıyapta verilmiş olan mahkûmiyet kararından dolayı İspanya’da yakalanmış olan başvurunun, Fransa’ya iadesi kararı için gerçekleştirdiği itirazın reddedilmesinden sonra gerçekleştirdiği başvuruda AİHM, iade edilmeme hakkının Sözleşmedeki bir hak olmadığını belirtip konuyla ilgili (ratione materiae) yetkisizlik gerekçesi ile başvuruyu kabul etmemiştir”⁸⁵.

1.2.2.2.8. Başvurunun Açıkça Temelden Yoksun Olmaması

Sözleşmenin 35/3-a maddesine göre başvurunun Sözleşme ile korunan hükümlere uygun olması gerekir. Sözleşme’nin temelden yoksun sayılabilmesinin koşulunun ortada bir ihlal ihtimalinin dahi olmamasına bağlı olduğunu söylemek

⁸⁴ Gözler, a.g.e., s.515.

⁸⁵ Monedero Angora/İspanya Kararı, Bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-119547>, E.T: 03/05/2023.

gerekmektedir. Başvurunun temelden yoksun olması demek ret ya da kabulü anlamına gelmediği için buradaki asıl meselenin başvuru için kabul edilebilirlik şartına uygunluğudur. Bu nedenle başvuru içerik bakımından incelenmektedir. Bu inceleme esaslı derinlemesine bir inceleme değildir. Sadece yüzeysel bir göz atmadır⁸⁶. Dolayısıyla şekilsel olarak incelemeden bahsedilebilmektedir. Mahkeme bu kararı verirken oy çokluğu ile verir. Mahkeme’de bu şekilde farklı görüşlerin oluşması başvurunun kesin olarak temelden yoksun olmasına ters düşmektedir⁸⁷.

Mahkeme Türk hukuk Sistemi penceresinden “dördüncü derece” bir mahkeme olarak görülmemelidir. Mahkeme’yi iç hukuk bakımından Sözleşmecî devletlerin bir üst temyiz mahkemesi olarak değerlendirmek yanlış bir bakıştır. Zira Mahkeme’nin görevi iç hukuktaki yüksek mahkemeler gibi yargılama değildir. Aksine yapılan başvuruların Sözleşme ve Ek Protokoller kapsamında olan hak ve özgürlükler bağlamında incelenmesidir. Dolayısıyla Mahkeme; somut olayların değerlendirilmesi, hukuk normlarının yorumlanmasını ve uygulanmasını, delillerin kabulünü ve sanık hükümlerine karar veren iç hukuk normlarını incelemek yerine ulusal mahkemelerin adil yargılama koşullarına bağlılığını incelemektedir. Mahkeme önüne gelen bir başvuru, kabul edilebilirlik koşullarının hepsini taşısa dahi Sözleşme tarafından güvence altında bulunan temel hak ve özgürlüklerin ihlaline ilişkin şüphe içermiyorsa temelden yoksunluk ilkesi gereği kabul edilmemektedir. Bir bakıma bu işlem başka bir deyişle ilk kabul aşaması esas incelemesi olarak değerlendirilebilir. Ancak daha detaylı bir esas incelemesine gerek duyulmadığı için ret ile sonuçlandırılmaktadır⁸⁸.

Yapılan başvuruda herhangi bir delil ileri sürülmemişse de yine Mahkeme temelden yoksunluk ilkesi gereği başvuruyu kabul etmeyecektir. Bu minvalde Mahkeme İç Tüzüğü’nün 47’nci maddesinde bireysel başvurularda bulunması gereken koşullardan açık şekilde bahsetmektedir. Başvuru dilekçesinde olayın belirlenmesi, iç hukukta başvuru yolunun tüketildiğine dair bütün evraklar ve yargı kararlarının kopyalarının bulunması koşulu yer almaktadır. Bu koşulları sağlamayan başvuru dilekçesi temelden yoksun olması nedeniyle kabul edilmez. Son olarak yine Mahkeme tarafından anlaşılır olmayan (müphen) başvurular ve somut olarak gerçeği

⁸⁶ Gözler, a.g.e., s.516.

⁸⁷ Anayurt, a.g.e., s.26.

⁸⁸ Anayurt, a.g.e., s.27.

yansıtmayan hayal ürünü fantezi başvurular da temelden yoksun olması hasebiyle kabul edilmemektedir⁸⁹.

1.2.2.2.9. Başvurucu Önemli Bir Zarar Görmeli

Yine 35'inci maddenin 3'üncü fıkrasının (b) bendine göre başvurucunun ön incelemede kayda değer bir zararının olmadığı tespit edilirse başvuru kabul edilmez. “Kabul edilebilirlik” şartı 14 No.lu Protokol ile 1 Haziran 2010 yılında kabul edilmiştir. Burada basit ve gereksiz başvurular ile zaman kayıplarının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Ancak daha önceki kararlar ve mahkeme içtihatlarına bakıldığında başvuru sahiplerinin küçük maddi zararlara uğraması da aynı şekilde başvurunun kabul edilemez bulunmasına neden olabilmektedir. Belki de Sözleşme'nin 50'nci maddesinde yer alan hüküm bireyleri hak arama konusunda cesaretlendirmektedir⁹⁰.

1.2.2.3. Bireysel Başvurunun Esas Yönünden İncelenmesi

Mahkeme, dava konusunu tarafların temsilcileriyle birlikte inceler, davanın etkin yürütülebilmesi için Sözleşmeciler bakımından lazım gelen bütün imkânların sağlanabileceği bir yargılama süreci başlatılmaktadır⁹¹.

Başvurunun esas incelemesi Komite veya Daire tarafından yapılmaktadır. Komitelerde 3, dairelerde ise 7 hâkimin görev almaktadır⁹². Tek hâkim eğer bir başvuru için kabul edilemezlik veya temelden yoksun olduğu gerekçesi ile başvurunun düşürülmesi kararı veremez ise 27'nci maddenin 3'üncü fıkrasına uygun şekilde başvuruyu bir üst merci olan Komiteye gönderebilmektedir. Şayet Komite başvuruyu kabul edilebilir görürse başvuru hakkında esastan karar verme yetkisini kullanabilir. Zaten bu başvuru konusunun Sözleşme ve Protokolleri'nde yer alan hak ve özgürlüklere uyması gerekmektedir. Esasa ilişkin, mevcut şikâyet konusunda İç Tüzüğü'nün 28/1-(b) bendine göre Mahkeme'nin içtihat birliğinin de bulunması gerekmektedir. Verilen karar ne olursa olsun 28/2'nci madde gereği Komite tarafından verilen kabul edilebilirlik ve esasa ilişkin kararlar kesin sayılmaktadır⁹³.

⁸⁹ Altınkök, a.g.e., s.53.

⁹⁰ Tanrıkulu, a.g.e., s.43.

⁹¹ Tanrıkulu, a.g.e., s.151.

⁹² Gözler, a.g.e., s.536.

⁹³ Tanrıkulu, a.g.e., s.152.

Tek hâkim tarafından Komiteye gönderilen başvuru için; Komite kabul edilebilir bulup esas hakkında karar verememiş ise başvuruyu 29'uncu maddenin 1'inci fıkrasına göre 7 hâkimden oluşan bir Dairenin önüne gönderilir. Daire, kabul edilebilirlik kararı verilmiş başvuru için esas incelemesine geçer. Esas incelemesi yapan Daire, bir taraftan olayın konusunu incelerken diğer taraftan da dostane çözüm için yollar aramaktadır⁹⁴.

1.2.2.3.1. Olayların İncelenmesi

Sözleşme'nin 39'uncu maddesine göre Mahkeme başvuruyu davalı ve davacı tarafların temsilcileri ile beraber incelemektedir. Dahası davadan daha etkili sonuç alabilmek adına Yüksek Sözleşmeciler tarafların gerekli bütün kolaylıkları sağlaması Mahkeme tarafından talep edilmektedir. Bu safhada Mahkeme taraflardan İç Tüzüğün 49'uncu maddesinin 1'inci bendi gereğinde ek delil ve savunma isteyebilmektedir. Diğer taraftan başvuru bir tazminat “adli tatmin (justsatisfaction)” talebinde de bulunabilmektedir. Ancak bu talebini esas incelemesi sırasında yazılı olarak bildirmesi koşulu bulunur. Ayrıca başvuru, görmüş olduğu zararları belgelemekle yükümlüdür⁹⁵.

1.2.2.3.2. Dostane Çözüm

Dostane Çözüm, mahkemeye yapılan başvurunun sonlandırılmasına yönelik olarak öngörülmüştür⁹⁶. Bu çözüm, AİHS'nin 39.maddesiyle AİHM İçtüzüğü'nün 62. maddesindedir, AİHM'ye yapılan bir başvuruda, taraf devletçe başvurucuya belli bir miktarın verilmesi veya farklı bir husustaki taahhüdü içeren teklifin mahkemeye verilmesi ve başvuru, ilgili devletçe verilmiş olan teklifi kabul etmesi durumunda, başvurunun kayıttan düşürülmesiyle sonuçlandırılan, gizli bir süreçtir. Prosesin gizliliği güvenilir bir dostane çözüm prosesine yönelik olarak çok önemlidir ve mahkeme iç tüzüğü'nün 62/2. maddesinde söz konusu prosesin gizli yürütüleceği belirtilmiştir.

⁹⁴ Anayurt, a.g.e., s.268.

⁹⁵ Gözler, a.g.e., s.536.

⁹⁶ Şeref Ünal, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, TBMM Yayınları, Ankara, 1995, s.400.

Bu tür bir çözümde, taraf ülkenin başvurucuya belli bir meblağ tazminat ödemesi kararlaştırılabilir, başvurunun konusu olan hadisenin sonlandırılması, davaya konu olaya ilişkin soruşturmanın yapılması vb. konulara da karar verilebilir⁹⁷. Dostane çözümle ilgili kararların önemli bir kısmı taraf ülkenin önerdiği tazminat miktarının başvurucularca kabul edilmesiyle neticelendirilir. Bunun yanı sıra “27 Ağustos 2013 tarihindeki İlhan Fırat/Türkiye (40851/08) dostane çözüm kararındaki gibi, tazminat ödenmesinin yanında, başvurunun Askeri Ceza İnfaz kurumunda” karşılaştığı olumsuz muameleye ilişkin taraf devletçe etkili soruşturma gerçekleştirme taahhüdünü de içerebilmektedir⁹⁸.

Mahkeme 39’uncu maddesinin 1’inci fıkrasına gereğince davanın insan haklarına saygı gösterilmesi kuralı bağlamında dostane çözümü taraflara tavsiye eder⁹⁹. Yargılama sürecinin her safhasında insan haklarına saygı prensibi çerçevesi içinde dostane çözüm yolunun sağlanması için ilgili taraflara hizmetler gizli verilmektedir¹⁰⁰. Dostane çözüm yolunun tercihi halinde Mahkeme, dava konusu olayın kısa özeti ile uzlaşılan sonucu belirten bir rapor hazırlayarak davayı düşürebilmektedir¹⁰¹. Bazı durumlarda taraflar dostane çözüm yolundan vazgeçebilmektedir. Bu durumda yargılamanın yenilenmesi ya da ilerleyen yargı sürecinde bir daha dostane çözüm sürecine başvurulamamaktadır. Mahkeme’nin iş yükü ve tam zamanlı çalışması göz önüne alındığında dostane çözümü yolunun Mahkeme’nin yargı sürecine önemli bir dinamizm katmaktadır.

1.2.2.3.3. Kayıttan Düşürme Kararı

Mahkeme, 02 Nisan 2012 tarihinde İç Tüzüğüne (62/a) “Tek taraflı Deklarasyon Usulü İle Kayıttan Düşürme” adı altında değişik bir uygulama şekli öngörülmüştür. Söz konusu hüküm uyarınca başvuru sahibi kişinin Mahkeme’nin önermiş olduğu dostane çözüm önerisini kabul etmemesi halinde, davalı devlet

⁹⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e., s.178.

⁹⁸ Fırat/Türkiye Kararı (40851/08), Bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126569>, E.T: 04/05/2023.

⁹⁹ Gözler, a.g.e., s.537.

¹⁰⁰ İç Tüzüğün 62’nci maddesinin 2’nci fıkrası gereğince Mahkeme tarafından yerine getirilen bütün hizmetler gizlilik (Confidential, Confidentielle) içinde yürütülmektedir.

¹⁰¹ Dostane çözümde tarafların bir anlaşmaya varması ve dahası geçerli sayılabilmesi, Komite ve Dairenin bu anlaşmanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokollerinde tanımlanmış olan insan haklarına saygı prensibine dayanan bir hüküm olduğunu teyidinde bağlıdır. İç Tüzük (Md. 62/3), Bkz. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur, E.T:05/01/2022.

tazminat ödeme koşuluyla 37'nci madde çerçevesinde başvurunun kayıttan düşürülmesini talep edebilmektedir. İlgili tarafın, başka bir ifadeyle aleyhine dava açılan devletin bu talebi iletirken; gerekli düzenleyici işlemleri yapacağına, hak mahrumiyetini ortadan kaldıracığına, uygun bir tazminat ödeyeceğine ve Sözleşme'deki temel haklarla hürriyetler bağlamında açık bir hak ihlali yaptığına dair bir bildiriminde bulunması gerekmektedir¹⁰². Dolayısıyla davalı devlet açısından değerlendirildiğinde bunun bir taahhütname olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu durumda bireysel başvuruyu sahibinin davanın devamı konusunda talepleri Mahkeme tarafından değerlendirilir. Deklarasyon'un Sözleşme ve Protokolleri'ne uygunluğu yine Mahkemece teyit edilerek başvurunun tamamının ya da bir bölümünün kayıttan düşürülmesine hükmedebilir. Bunların dışında Mahkeme bazı durumlarda da başvurunun düşmesine karar verebilmektedir. Başvuran kişinin başvurusunu takip etmemesi, sorunun çözümlenmiş olması, mahkeme tarafından başvurunun daha fazla incelenmesine gerek olmadığı yönünde bir kanaatin oluşması başvuru düşürülmesine neden olur. Diğer hallerde Mahkeme reddedilen başvurunun tekrar değerlendirmesini gerektiren şartlar oluşursa başvuruyu yeniden değerlendirmeye alabilmektedir¹⁰³.

1.2.2.3.4. Esas Hakkında Hüküm Aşaması ve Hükme Karşı Yapılan İtiraz Başvurusu

Dostane çözüm ile taraflar uzlaşamadıysa Mahkeme tarafından davanın esastan incelenmesi devam ettirilir. Bu noktada Mahkeme dava için İç Tüzüğü'nün 63'üncü maddesi uyarınca duruşma yapıp yapılmayacağına karar vermektedir. İç tüzük 65'inci madde kapsamında duruşmaya taraflardan birisinin katılmaması adaletin tesisi için sorun oluşturmuyorsa duruşmaya ara vermeden devam edilmektedir. Bütün duruşmalar genel kural çerçevesinde "aleni" yapılmaktadır. Ancak Mahkeme tarafından ulusal güvenlik, özel yaşam vb. özel koşulların oluşması durumunda davanın gizli görülmesine hüküm verebilir. Bu karar İç Tüzüğü'nün 62. maddesinin 2. ve 3. fıkrasına göre, Mahkeme tarafından kendiliğinden verilebildiği gibi tarafların talepleri doğrultusunda da verilebilmektedir. Diğer taraftan Mahkeme Yazı İşlerine

¹⁰² Gözler, a.g.e., s.537.

¹⁰³ Tanrıkulu, a.g.e., s.151.

sunulan belgelerde Mahkeme Başkanı tarafından başka yönde bir karar verilmedikçe aleni olarak kullanılmaktadır¹⁰⁴.

Gerekli incelemeler yapıp duruşma süreci sonunda tarafların son talepleri yazılı olarak istenir¹⁰⁵. Son sunuşlarda tarafların davanın neticesi ile ilgili detayların (tazminat, mahkeme masrafları vb.) yazılması gerekmektedir¹⁰⁶. Mahkeme soruşturma aşamasından sonra İç Tüzüğü'nün 74'üncü maddesine göre hükmünü verir. 28. maddenin 1. ve 2. bentleri çerçevesinde Komite kararlarını "oy birliği" esasına göre verir ve kararları kesindir.

Büyük Dairenin vermiş olduğu son kararlar kesindir. Büyük Daire dışında diğer Dairelerin vermiş olduğu kararlar şu hallerde kesin hüküm taşımaktadır; Tarafların bir davanın sonucunu Büyük Daireye taşıma eğilimlerinin olmaması durumunda Dairenin vermiş olduğu son karar kesinleşmiş olur. Dairenin vermiş olduğu karar tarihinden itibaren davacı veya davalı taraf üç ay olan zaman aşımı süresi içinde verilen yargı kararını Büyük Daireye götürmezse karar kesinleşir ya da 43'üncü maddeye göre Büyük Daire'ye yapılan talebin reddedilmesi ile karar kesinleşir ve kesinleşen son kararlar yayınlanır¹⁰⁷.

7 hâkimden oluşan Dairelerin kararları oybirliği veya oyçokluğu prensibine dayanmaktadır. Başvuru incelemesine katılan hâkimler hüküm için; "karşı oy, ayrışık oy ve yarışan oy" şeklinde yazılı beyanda bulunabilmektedirler. 45'inci madde gereği Mahkeme tarafından verilen kararların tamamı gerekçeli olarak verilmektedir. Mahkeme kararlarının bir bölümünde ya da tamamında oy birliği bulunmuyorsa yargıçların her biri ayrı gerekçeli karar da bildirebilmektedir¹⁰⁸. Dolayısıyla Mahkeme tarafından verilen kararların tamamının dayanağının açık şekilde belirtilmesi hem hukukun gereği olarak kabul edilmeli, hem de uluslararası yargıda iç hukuk yolları içinde oluşmayan güven ortamının tesisi bakımından önemli görülmelidir.

¹⁰⁴ Sözleşme md., 40/2, Bkz. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur, E.T: 05/01/2022.

¹⁰⁵ Anayurt, a.g.e., s.278.

¹⁰⁶ Gözler, a.g.e., s.538.

¹⁰⁷ Tanrıkulu, a.g.e., s.52-53.

¹⁰⁸ Tanrıkulu, a.g.e., s.53.

Mahkeme ihlal olmadığı yönünde diğer bir ifadeyle davalı devletçe Sözleşmeyle Protokollerinin ihlal edilmediği yönünde karar verirken, başka bir durumda ise aynı Mahkeme yine davalı devletin Sözleşme ve protokollerinde bulunan hakları ihlal ettiğine hükmedebilmektedir. Son kertede Mahkeme başvuru sahibinin zarar gördüğü gerekçesiyle 41'inci maddeye göre “adil tatmin” kararı verebilmektedir. Adil tatmin kişi bakımından kazanılan tazminat hakkı anlamı taşımaktadır. Adil tatmin kişilere Sözleşme gereği ek güvence sağlamaktadır.

Adil tatmine karar verilebilmesi için mutlaka maddi veya manevi bir zarara uğrama ve zarara uğrayanın da bu zararı belgelendirme koşulu bulunmaktadır. Diğer taraftan adil tatminde herhangi bir kamu zararından bahsedilemezken Mahkeme de kendiliğinden işlem başlatamamaktadır. Bu açıdan başvurucudan talebin gelmesi gerekmektedir¹⁰⁹.

¹⁰⁹ Gözler, a.g.e., s.539.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN VEREBİLECEĞİ KARARLAR ve KARARLARIN İNFAZININ DENETİMİ

2.1. Adil Tazmin

AİHM'in verdiği ihlalle ilgili kararlarda, Mahkeme AİHS'nin 41. maddesindeki "adil tazmin" hususu da ele alır ve şartlar uygun olduğunda tazminat kararını vermektedir. AİHM, tazminat miktarını saptamada geniş bir takdir yetkisini elinde bulundurur ve tüm davaların koşulları çerçevesinde tazminat miktarını saptamaktadır. AİHS'nin 41. maddesi çerçevesinde; "Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırılabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder." Söz konusu maddeden anlaşılacağı gibi AİHM'nin adil tazmin kararını vermesi için, başvuruya ilişkin ihlal kararı vermesi, taraf ülkenin iç hukukunda ihlal durumunun telafi edilmesinin kısmi olarak olanaklı olması veya hiç olanaklı olmaması lazımdır¹¹⁰.

AİHM'in tazminat kararını vermesi için, başvurunun bu hususta talepte bulunması da lazımdır. Başvurucunun bu tür bir talebi bulunmadığında Mahkeme kendi kendine tazminat konusunu değerlendirmez¹¹¹. Bu konu AİHM İç Tüzüğü'nün 60. maddesinin 1. fıkrasında açık bir biçimde tanzim edilmiştir. 60/1. maddede; "Mahkeme'nin, başvuranın Sözleşme'de yer alan haklarının ihlal edildiğini tespit etmesi halinde, Sözleşme'nin 41. Maddesi uyarınca adil tazminat talep eden başvuran, bu yönde özel bir talepte bulunmalıdır." Mesela "4 Haziran 2019 tarihli Yılmaz/Türkiye kararında AİHM, ihlal kararı vermesine" karşın başvurunun adil tazminle ilgili belli bir istemde bulunmamasından dolayı tazminat kararı vermemiştir¹¹².

¹¹⁰ Serkan Cengiz, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin AİHS M.41 Kapsamındaki Hükümlerinin (Adil Karşılık) Mahiyeti ve Unsurları", Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 23.

¹¹¹ Güney Dinç, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Malvarlığı Hakları", Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, Birinci Baskı, 2007, s.416.

¹¹² Yılmaz/Türkiye (36007/06), Bkz. <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yilmazturkiye-karari26122019094749>, E.T:01/02/2022.

AİHM'in tazminat kararı vermesi için, başvurunun ilgilinin bu hususta talebini süresinde ve dava konusuna destek veren belgeler ile de sunması lazımdır¹¹³. 60/2 madde çerçevesinde; "Başvuran, Daire Başkanı aksine karar vermedikçe, esas bakımından görüşlerini sunması için verilen zaman süresi içerisinde, destekleyici belgelerle birlikte bütün taleplerini başlıklar altında ayrıntılı olarak sunmak zorundadır."

60/3'e madde çerçevesinde; "Başvuranın yukarıdaki fıkralardaki şartlara uymaması halinde, Daire, talepleri bütünüyle veya kısmen reddedebilir." Mesela "17 Kasım 2015 tarihindeki Sefer Yılmaz-Meryem Yılmaz/Türkiye kararında başvuruçuların maddi ve manevi tazminat taleplerinin" yanında masraflarla giderleri karşılığında da tazminat taleplerini ele alan AİHM, başvuruçular lehine manevi tazminat kararını vermesine karşın, masraflarla ve giderler ile alakalı olarak destekleyici özellikte bir belge sunulmamasından dolayı masrafları ve giderleri için tazminat taleplerini kabul etmemiştir¹¹⁴. Bunun yanı sıra ifade etmek lazımdır ki, başvuruçunun süresinde tazminat talebinde bulunmaması başvurunun esası üzerinde etkili olmayacak, sadece tazminat için karar verilmeyecektir¹¹⁵.

AİHM'in tazminat kararı vermesi için farklı koşul da başvuruçunun iddia ettiği zararlar ihlal kararı arasında illiyet bağının olmasıdır¹¹⁶. Mahkeme illiyet bağını belirlemediğinde tazminatla ilgili talebi kabul etmemektedir. Mesela 21 Kasım 2017 tarihinde Tarman/Türkiye kararında başvuruçusu, maddi ya da manevi tazminat belirtmektesiniz karşılaştığı zararlar ilgili olarak 50.000 Euro istemiştir. AİHM maddi tazminat ile ihlal arasında bir illiyet bağının olmadığını belirtmiştir ve maddi tazminatla ilgili talebi kabul etmemiştir¹¹⁷. AİHS'nin 41. maddesiyle ilgili olarak "adil tazmin" maddi ve manevi tazminatla beraber masraflarla giderlerin ödenmesiyle

¹¹³Tezcan vd., s.132.

¹¹⁴SeferYılmaz-MeryemYılmaz/TürkiyeKararı,(611/12), Bkz.[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:\[%22sefer%20y%C4%B1mameryem%20y%C4%B1maz%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22sefer%20y%C4%B1mameryem%20y%C4%B1maz%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}), E.T:01/02/2022.

¹¹⁵ Dinç, a.g.e., s.417.

¹¹⁶ Recep Ersel Erge, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Hakkaniyete Uygun Tatmin", Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 113.

¹¹⁷ Tarman/Türkiye Kararı (63903/10), Bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-187815>, E.T:02/02/2022.

vekalet ücretinin ödenmesini de içermektedir¹¹⁸. Mahkemenin ilk içtihatlarında faizle alakalı özel bir karar olmamakla beraber bugün, kararla ifade edilen tutarın fiili ödemesi arasındaki müddet için otomatik faiz ödenmesine de karar verilmiştir ve söz konusu durum adil tazminin ayrılmaz bir parçası olmuştur¹¹⁹.

AİHM'nin ihlal kararlarının yanında dostane çözümle tek taraflı deklarasyon metotlarında da vermiş olduğu kararlarda taraf ülke söz konusu kararların gereğince başvuruçulara saptanan miktarları ödemek durumunda kalmıştır. Adil tazmin İHS çerçevesinde AİHM'in taraf ülkeye direkt olarak emredebileceği tek tedbirdir¹²⁰. Adil tazmin taraf ülkelerin ihlalin ortadan kaldırılmasının gereklerini ifa etme konusunda sahip oldukları hareket özgürlüğünün istisnasıdır ve kararda hükmedilmiş olan paranın cinsinden ödemede bulunulması lazımdır¹²¹.

AİHM'in para birimlerinin hızlı bir biçimde değer yitirmesi halinden uzak durmak üzere tazminatın miktarını Euro cinsinden vermektedir¹²². Ayrıca ödemenin yapılabilmesine yönelik olarak taraf ülkeye bir süre sınırı konmuştur. Bu çerçevede tazminat, kararın kesinleşmesinden başlayarak 3 ay içinde ödenmek zorundadır. Ayrıca ödemenin vaktinde yapılmaması durumunda temerrüt faizi de ödenmesi lazımdır. Bunun denetimi de Bakanlar Komitesince yapılmaktadır¹²³.

AİHM'nin tazminatla alakalı kararları, taraf devletlerce genel olarak süresinde yapılmaktadır¹²⁴. Ülkemiz bugüne dek, AİHM'in verdiği tazminatları ödemiştir, uzun müddet ödemede bulunmadığı kararlardan biri Loizidou/Türkiye başvurusunda hükmedilmiş olan tazminattır¹²⁵. Ülkemiz söz konusu ödemeyi politik olarak nitelendirdiğinden uzun müddet ödememiştir.

¹¹⁸ Enver Bozkurt, “*Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*”, Asil Yayıncılık, Ankara, 2006, s.261.

¹¹⁹ Robert Blackburn, Jörg Polakieicz, Fundamental Rights in Europe, “*The European Convention on Human Rights and its Member States*”, 1950-2000, New York: Oxford University Press, 2001, s. 64

¹²⁰ Elisabeth Lambert Abdelgawad, “*The execution of judgments of the European Court of Human Rights, (2nd edition)*”, Strasbourg: Council of Europe Publishing 2008, s.12.

¹²¹ Said Vakkas Gözlügöl, “*Avrupa İnsan Hakları Hukuku*”, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014, s.531.

¹²² Abdelgawad, a.g.e., s.13.

¹²³ Abdelgawad, a.g.e., s.13.

¹²⁴ Said Vakkas Gözlügöl, a.g.e., s.516.

¹²⁵ Louizidou/Türkiye Kararı (15318/89), Bkz. <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-37072>, E.T:04/05/2023.

AİHM'nin verdiği tazminatla ilgili kararlar sadece başvuru lehine sonuç oluşturur, başvuru kararın ardından öldüğünde mirasla direkt olarak murislere geçmez. Böyle olunca başvuru murislerince yeniden AİHM'ye başvurularak revizyon kararının alınması lazımdır. Mesela AİHM Kar başvurusuyla ilgili tazminatla ilgili kararı 21 Kasım 2017 yılında açıklamıştır ve başvuru “Hasan Kar lehine manevi tazminat olarak 5.000 Euro vermiştir fakat AİHM'nin 21 Kasım 2017 tarihindeki tazminat kararından önce başvuru Hasan Kar 22/12/2016” yılında ölmüştür. Bundan sonra başvuru kanuni varisleri AİHM'ye başvurup tazminatın düzeltilmesi talebinde bulunmuştur ve Mahkemece 26 Mart 2019 tarihinde revizyon kararı alınmıştır¹²⁶.

Tazminatla ilgili karar başvuru mirasçıları adına tekrardan tanzim edilmiştir¹²⁷. AİHM'nin ülkemiz aleyhine verdiği söz konusu tazminatlar Adalet Bakanlığınca başvuranlar ödenmiştir. Dışişleri Bakanlığı da kendi sorumluluğu içerisindeki kararlarla ilgili ödemeleri gerçekleştirmektedir. Adalet Bakanlığında ödemeyle ilgili işlemler İnsan Hakları Dairesi Başkanlığınca yapılmaktadır. AİHM “Yazı İşleri Müdürlüğü” kararın kesin bir hal aldığı başvuruya veya vekiline bildirmektedir. “İnsan Hakları Daire Başkanlığı” da başvuruya veya vekiline bir yazı yollayarak ödeme işlemleriyle ilgili gereken belgenin bir dilekçeyle yollanmasını istemektedir. Belge, usulü çerçevesinde hazırlanırsa ve tamamlanırsa Euro şeklinde hükmedilmiş olan meblağın ödeme tarihindeki TL karşılığı, dilekçedeki banka hesabına yollanarak tamamlanmaktadır. Fakat ödeme işlemlerine yönelik olarak gereken belge eksik yollanırsa hükmedilmiş olan tazminat Adalet Bakanlığı Saymanlık hesabında tutulmaktadır ve eksik belge tamamlandığı zaman başvuru veya vekiline ödemedede bulunmaktadır¹²⁸.

Kimi durumlardaysa, AİHM'nin, başvuru tazminat talebini reddederek yalnızca ihlalin belirlenmesini yeterli gördüğü kararlar da vardır¹²⁹. Mesela, AİHM 23

¹²⁶ Tezcan vd., a.g.e., s.132.

¹²⁷ AİHM'in Kar Revizyon kararı, (25257/05), Bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191924>, E.T: 04/02/2022.

¹²⁸ Cengiz, a.g.e., s.96.

¹²⁹ Şeref Gözübüyük, Feyyaz Gölcüklü, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi”, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s.117.

Ekim 2018 tarihinde “Mehmet Duman/Türkiye kararında ihlal tespitinin başvuranın uğramış olabileceği her türlü manevi zarar açısından tek başına yeterli adil tazmin teşkil ettiğine” kanaat getirip başvurucunun tazminatla ilgili talebini kabul etmemiştir¹³⁰.

AİHM’nin 41. maddeye göre tazminata hükmetmesi, taraf ülkenin AİHS’nin 46. maddesine göre kararın icrasını ifa etmekle yükümlü olmadığı manasına gelmez. İlgili taraf ülke AİHM kararın icrasına yönelik olarak gereken öteki önlemleri de almak durumundadır¹³¹. Yani taraf ülke, sadece tazminatı ödemek ile alakalı Mahkeme kararını icra etmiş sayılmaz.

2.1.1. Maddi Olmayan Bireysel Tedbirler

2.1.1.1. İç Hukukta Yargılamaların Yenilenmesi

AİHM’in verdiği kararların taraf ülkelerin iç hukukuna etkide bulunduğu en mühim konulardan birisi yargılamanın yenilenmesidir ve Mahkeme’nin kimi kararlarında başvurucuya iç hukukta yeniden yargılama olanağının verilmesinin gerekli olduğu açık bir biçimde belirtilmektedir. Bunun yanı sıra Bakanlar Komitesi de istisna olabilecek durumlarda ihlali yok etmenin yegane çözümünün yargılamanın yenilenmesi yahut dosyanın tekrar incelenmesi olduğunu ifade ederek, taraf ülkelere iç hukukta “yargılamanın yenilenmesi olanağı verilmesini 19 Ocak 2000 tarih ve 2000/2 No.lu kararında” önermiştir¹³².

Yargılama işleminin yenilenmesiyle ilgili mühim olan konu, ihlal durumunun direkt olarak kesinleşmiş bir yerel mahkeme kararıyla oluşmasıdır. Burada yerel mahkemenin verdiği kararı geri alması ya da değiştirmesi imkansız olduğundan yargılamanın yenilenmesi önemlidir¹³³. Mahkeme’nin kararından sonra yargılama prosesinde maddi ve usulle ilgili olarak ilgili kararın yeniden değerlendirilmesi olanağı

¹³⁰ MehmetDuman/TürkiyeKararı(38740/09), Bkz.[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:\[%22MEHMET%20DUMAN%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22:\[%22001-199729%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22MEHMET%20DUMAN%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22:[%22001-199729%22]}), E.T:01/05/2023.

¹³¹ Çavuşoğlu, a.g.e., s.41.

¹³² Arıkoğlu, a.g.e., s.95.

¹³³ Mustafa Ruhan Erdem, Ömer Korkmaz, “Yargılamanın Yenilenmesi Nedeni Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin İhlali”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:5, S:2, 2003, s.195.

ortaya çıkacaktır¹³⁴. Bu tedbirin kimi hallerde tek çare olması Bakanlar Komitesi’nin öneride bulunmasını sağlamıştır. AİHS’e taraf ülkelerin iç hukukunda AİHM’nin ihlal kararları yargılamanın yenilenmesi için sebep olarak görülmüştür¹³⁵. Norveç, Avusturya, Belçika, İsveç, Türkiye, Danimarka, Lüksemburg vb. devletlerde de AİHM’nin ihlal kararları yargılamanın yenilenmesinin nedeni şeklinde görülmüştür¹³⁶.

Bilhassa ceza yargılamalarıyla ilgili başvurularda adil yargılanma hakkına aykırılık arz eden yargılamanın yapıldığının görüldüğü ve AİHS 6. maddesini ihlal edildiği durumlarda, başvurucuya ülkenin hukukunda tekrardan yargılamanın yapılmasının gerekli olduğu Bakanlar Komitesinin kararlarında da ifade edilmektedir¹³⁷. AİHM başvurusunun konusu olan durumda iç hukuktaki yargılamada kanıtların gerektiği gibi “değerlendirilmemesi, gerçekleştirilen itirazların dikkate alınmaması, şahit dinlenmemesi vb. adil yargılanma hakkı ihlali sonucu oluşturan ihlaller, yargılamanın yenilenmesiyle ortadan kaldırılabilir”¹³⁸.

Mesela 10 Temmuz 2018 tarihinde verilen İshak Sağlam’la ilgili kararda Mahkeme, avukat olan başvurucunun Hizbullah örgütüne üyeliğinden dolayı yargılanmış olduğu davanın 7 sene 7 ay sürmesinden dolayı makul süre içinde yargılanma hakkının AİHS’nin m.6/1’in ihlal edildiğine, başvurucuya ifadeleri mahkûmiyet için temel alınmış olan şahitleri sorgulama olanağının verilmemesi, bunu ortadan kaldıracak güvencelerin sunulmaması, şahit ifadesinin haricindeki kanıtın da (bilgisayar diski) doğruluğuyla ilgili itirazların dikkate alınmamasından dolayı AİHS’nin 6/1 ile 6/3 (d) maddelerinin ihlal edildiğini belirtmiştir. Söz konusu “kararda AİHM, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 311. maddesinin, Mahkemenin Sözleşme’nin ihlal edildiğini tespit etmesi halinde iç hukukta yeniden dava açılmasına imkân sağladığını” ifade etmiştir¹³⁹. Başvurucu tarafından CMK 311’e göre yargılamanın

¹³⁴ Tom Barkhuysen, Michiel L.A Van Emmerik, “Comparative View on The Execution of Judgments of The European Court of Human Rights. European Court of Human Rights, Remedies and Execution of Judgments”, London: British Institute of International and Comparative Law, 2005, 1-23.s. 6.

¹³⁵ Arıkoğlu, a.g.e., s.163.

¹³⁶ Tezcan, Erdem, Sancaktar, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması”, Ankara, TC Adalet Bakanlığı, Eğitim Dairesi Başkanlığı, 2004, s.78-79.

¹³⁷ Çavuşoğlu, a.g.e., s.51.

¹³⁸ Münici Özmen, “AİHM’ye Bireysel Başvurunun Önemi”, Ankara Barosu Yayınları, 2013, s. 255.

¹³⁹ İshak Sağlam Kararı (22963/08), Bkz. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195253>, E.T:11/02/2022.

yenilenmesi isteminde bulunulduğunda, gerçekleştirilecek yeniden yargılamada ihlale yol açan hadiseler telafi edilebilecektir.

Fakat her zaman yargılamanın yenilenmesiyle de ihlalin etkileriyle neticelerini yok etmek olanaksızdır¹⁴⁰. Bu durum tıpkı uzun yargılama şikâyetleriyle ilgili olarak gerçekleştirilen başvurulardaki gibi her zaman olanaklı olmaz¹⁴¹. Ulusal Mahkemeler, ihlal kararının bağlayıcılığına karşın önceki kararlarını değiştirmeyebilir¹⁴². Pratikte söz konusu hallerde başvuru yargılamanın yenilenmesi için başvursa bile yerel mahkemelerce yargılamanın yenilenmesi talepleri reddedilebilmektedir veya yargılama yenilense de mahkeme önceki karar ile aynı biçimde karar alabilmektedir. Bunun yanı sıra cezanın infaz edilmesi durumunda yargılamanın yenilenmeyebilir¹⁴³.

Bunun yanı sıra ihlal konusu hadisenin kaynağı AİHM içtihadına uygun olmayan bir mevzuat hükmüyse, bu hüküm değiştirilmeksizin yeniden yargılamanın gerçekleştirilmesi durumunda yerel mahkemenin aynı neticeye varması tabiidir¹⁴⁴. Fakat yine de iç hukukta yargılamanın yenilenmesi olanağı sağlanması AİHM'in verdiği kararların uygulanması bakımından uygun bir atmosfer oluşturmaktadır¹⁴⁵.

2.1.1.2. Genel Tedbirler

Genel tedbirler, başvuran kişinin bireysel durumuyla alakalı olmayan, genel nitelikteki, ihlal konusu durumun gelecekte başka yurttaşlar için de yeniden yaşanmamasına yönelik tedbirlerdir ve mevzuattaki ya da içtihadındaki değişiklik, kararın çevrilmek suretiyle yayımlanması ve ilan edilmesi, eğitimle farkındalık artırıcı çalışmalar vb. önlemleri kapsar¹⁴⁶. Buna benzer genel tedbirler, milletlerarası kamusal hukukun gereği olarak AİHS'ye taraf olan ülkelerin mevzuatlarıyla ve pratiklerini, AİHS'ye uygun hale getirme zorunluluklarını doğurur¹⁴⁷.

¹⁴⁰ Tezcan vd., s.137.

¹⁴¹ Şeref Ünal, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkileri”, Anayasa Yargısı Dergisi, S.17, 2000, s.64.

¹⁴² Tezcan vd., a.g.e., s.137.

¹⁴³ Gözlügöl, a.g.e., s.516.

¹⁴⁴ Mustafa Baysal, “(Türk Hukuku ve Karşılaştırmalı Hukukta) Yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İhlal Kararları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.103.

¹⁴⁵ Çavuşoğlu, a.g.e., s.48.

¹⁴⁶ Ebru, Karaman, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararlarının Yerine Getirilmemesinden Doğan Sorumluluk”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: LXXII, S: 1, 2014, s.419.

¹⁴⁷ David Harris, Michael O’Boyle, Ed Bates, Colin Warbrick, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku”, çev. M. Bingöllü Kıvcı, Ulaş Karan, (1.Baskı), Ankara; Avrupa Konseyi, 2013, s.901.

Bu çerçevedeki yeni ihlalleri engelleme yükümlülüğüyse, AİHS'ye taraf ülkeler, AİHM ile Bakanlar Komitesi için ayrı bir öneme sahiptir ve AİHM kararlarıyla Bakanlar Komitesince alınmış olan kararlarda söz konusu duruma vurguda bulunmaktadır¹⁴⁸.

Fakat, ilerideki ihlalleri engellemek üzere hangi tedbirlerin alınmasının gerekli olduğu konusu bir kararda daima net şekilde belirtilmez¹⁴⁹. Mahkemenin ihlal kararından sonra taraf ülke, ihlalin tekrarlanmasını önlemeye dönük genel tedbirleri almak durumundadır. Bu da, AİHM'nin milli mahkemeler üstünde direkt etkisinin bulunmasından değil, AİHS hükümlerine göre Mahkeme kararlarının ifa edilmesinin mecburiyetinden kaynaklanır¹⁵⁰. Bakanlar Komitesi de taraf ülkeden aynı hususta benzer ihlallerin yaşanmamasına yönelik tedbirler alınmasını bekler¹⁵¹.

Genel tedbirler, taraf ülkelere muhteva açısından değişik şekillerde icra edilebilir¹⁵². AİHM'in verdiği ihlal kararlarının kaynağı mevzuat hükmünden kaynaklanabilmektedir. Böyle olunca ihlale direkt ilgili yasa maddesinin kendisi yol açıyorsa, söz konusu yasa hükmünün değiştirilip AİHM içtihadına uygun duruma getirilmesiyle karar uygulanmış olacaktır¹⁵³. Kimi zaman da kanunlar yetse de AİHM kararlarıyla uyum içinde olmaz. Böyle olduğunda da ihlale yol açan ilgili kanunun AİHM içtihatlarıyla uyumlu yapılacaktır.

AİHM olağan durumlarda ferdi başvurularla ilgilenmekte ve direkt mevzuattaki sorunları değerlendirmemektedir. Fakat bireysel başvuruları inceler iken genel olarak hak ihlaline yol açan mevzuattaki tutarsızlık ya da boşlukları ortaya çıkartmaktadır¹⁵⁴. Yani AİHM'in verdiği pek bir karar, taraf ülkelerde kanuni değişiklikleri, yönetsel uygulamaları özendirmiş ya da süratlendirmiştir¹⁵⁵. Taraf

¹⁴⁸ Özdemir, Metin., “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Yerine Getirilmemesi ve İhlal Prosedürü (AİHS Madde 46/4, 5)”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:17, S:2, Temmuz 2018, s.146.

¹⁴⁹ Theodora Christou, “A. European Court of Human Rights: remedies and execution of judgments”, London: The British Institute International and Comparative Law , 2005., s.19.

¹⁵⁰ Tezcan vd., a.g.e., s.71.

¹⁵¹ Karaman, a.g.e., s.422.

¹⁵² Aygüt, Hüdanur “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Sisteminde İhlallerin Onarılması”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, C:22, S:37, s.193.

¹⁵³ Gözübüyük ve Gölcüklü, a.g.e., s.126.

¹⁵⁴ Blackburn, Jörg, a.g.e., s. 63.

¹⁵⁵ Blackburn, Jörg, a.g.e., s. 62.

lkeler i hukuklarını sözleşme ihlalleri çerçevesinde yeniden biimlendirmitir¹⁵⁶. Mevzuattaki boşluktan dolayı Mahekemenin ihlal kararı vermesi halindeyse de Mahkemenin kararının ifa edilmiş olması ve ileride yeniden aynı konuda ihlal kararına önlemek üzere, bu mevzuatla ilgili boşluğun yok edilmesi lazımdır¹⁵⁷.

Bir başka genel tedbir şeklinde mahkemenin verdiği kararların çevrilmesini söz konusu edebiliriz. AİHM’in verdiği kararlar, Mahkemenin resmi dilleri olan İngilizcedir ya da Fransızcadır. Bundan dolayı, kararların AİHS’ye taraf ülkece kendi resmi diline evrilere yayımlanması gerekmektedir ve ihlallerin kamuya ilan edilmesi, daha fazla insana ulaşmasıyla uygulamacıların ve yurttaşların bilgilendirilmesi için ilgili kurumlarla kuruluşlara ve mahkemelere yollanması da mhimdir¹⁵⁸. Bakanlar Komitesi de 2002(13) sayılı Tavsiye Kararı ile AİHS’ye taraf lkeleri Sözleşme’yle verilmiş olan kararların yayımlamasını ve dağıtılmasını tavsiye etmitir¹⁵⁹.

İhlale yol açan hadise devlet memuru uygulamasından kaynaklamaktaysa ilgili alıanlara AİHM kararlarıyla ilgili farkındalıklarını artıran eğitimler, seminerler, konferanslar, çalışma ziyaretleri vb. faaliyetler yapılabilir. Bir hapishanenin yenilenmesi ya da hakim yahut çalışan sayısının artırılması gibi büyük önemi olan yapısal problemlere neden olan hallerle ilgili olarak tedbirlerin alınması lazım olabilir. “Bakanlar Komitesi’nin, ihlal kararlarının uygulanması” çerçevesinde i yüklerinin önemli bir kısmını genel tedbirlere bavurulup bavurulmadığının değerlendirilmesini teşkil eder, tazminat ödenen öteki ferdi tedbirler alınsa bile, söz konusu ihlal kararı genel tedbirler alınmadığı müddetçe “Bakanlar Komitesi’nin gündeminde olacaktır”¹⁶⁰. Kararların tamamıyla uygulanması uzun seneler alabilmektedir ve bilhassa anayasada yapılan değişiklik ya da kanun değişikliği gereken durumlarda söz konusu proses daha da uzayabilmektedir. Bakanlar Komitesi kararın uygulanması için siyasi baskılar uygulayabilir¹⁶¹.

¹⁵⁶ Gzlgl, a.g.e., s.516.

¹⁵⁷ Arıkoğlu, a.g.e., s.96.

¹⁵⁸ Aygut, a.g.e., s.193.

¹⁵⁹ Aygut, a.g.e., s.193-194.

¹⁶⁰ Harris vd., a.g.e., s.901.

¹⁶¹ Mashood.A Baderin, Manisuli Ssenyonjo, “*International Human Rights Law: Six Decades After the Udhr and Beyond*”, Ashgate Publishing, 2010, s. 278.

2.2. AİHM Kararlarının Niteliği ve İç Hukuka Etkisi

AİHM'in verdiği kimi kararlar, taraf ülkenin iç hukukundaki düzenlemenin AİHS'ye aykırılık arz ettiğini değerlendirebilir, bundan dolayı aynı ihlallerin devamının gelmemesine yönelik olarak ilgili mevzuatın değiştirilmesi gerekli olabilir. Ülkemizde AİHM'in verdiği kararların gereğini ifa etmek üzere mevzuatta bir önceki bölümde de bir bölümüne temas ettiğimiz mühim değişikliklere gidilmiş ve insan haklarının korunmasıyla geliştirilmesi sahasında önemli ilerlemeler sağlanmıştır¹⁶².

Mevzuattaki Değişiklikler:

Tutukluluk durumunun makul süreyi geçtiğini değerlendirdiği ve AİHS'nin 5. maddesinin ihlal edildiğini bildirdiği Mansur kararının ardından CMK'de tutukluluk müddetlerine düzenleme getirilmiştir, Akkuş, Aka kararlarının ardından devlet borçlarına uygulanmakta olan kanuni "faiz oranı, kısa vadeli reeskont faizine dayalı tutulmuştur, Yağcı ve Sargın kararının ardından 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasasıyla ihlalin konusu eski TCK 141 ile 142'nin kaldırılması, işkence ile alakalı AİHS'nin 3. maddesinin ihlali" kararlarının ardından, yeni bir "Yakalama ve Gözaltına Alma, İfade Alma Yönetmeliği" yürürlük kazanmış, yargılama esnasında askeri yargıç bulunmasından dolayı verilmiş olan ihlal kararlarından hareketle, askeri hakimler sivil mahkemelerden çıkartılmıştır¹⁶³.

AİHM'in verdiği kararlar Anayasada değişikliklere de yol açmıştır. "İncal ve Çıraklar kararının konusu olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri Anayasa'nın 143. maddesinde düzenlenmekte iken, 7 Mayıs 2004 tarihli 5170 sayılı Kanunla yapılmış olan Anayasa değişikliğiyle Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmıştır"¹⁶⁴.

Mahkemenin "ülkemiz aleyhine verdiği ihlal kararları, iç hukukta yargılamanın yenilenmesi sebepleri arasındaydı. 2002 senesinde 4771 ve 4793 sayılı Kanunla yapılmış olan değişikliklerle HUMK ile CMUK 'da AİHM'in verdiği kesinleşmiş ihlal kararları yargılamanın yenilenmesinin sebebi şeklinde görülmüştür." 4771 sayılı Kanunla CMUK'a ilave edilen 327/a maddesiyle de aynı biçimde ceza

¹⁶² Tezcan vd., a.g.e., s.73.

¹⁶³ Tezcan vd., a.g.e., s.73.

¹⁶⁴ Tezcan vd., a.g.e., s.74.

yargılamalarıyla ilgili verilen kararlar için yargılamanın yenilenmesine başvurulabileceği tanzim edilmiştir. 4771 sayılı yasanın geçici 2. maddesiyle “bu maddelerin yürürlüğe girdiği tarihten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılmış başvurular üzerine verilecek kararlar hakkında uygulanır” hükmüyle başvuruları yasanın yürürlük kazandığı zamanda sonrasındaki başvurularla sınırlandırılmıştır. Başvuruda müddet olarak Mahkemenin verdiği kararın kesinleşmiş olduğu tarihten başlayarak 1 sene müddet verilmiştir. Söz konusu değişiklikle yargılamanın yenilenmesi belli şartların mevcudiyeti durumunda olanaklıdır¹⁶⁵.

2005 senesinde yürürlük kazanan 5271 sayılı CMK’nın 311. maddesinin 1. fıkrasının f bendinde “Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme’nin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya ceza hükmü aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi ve bu hâlde yargılamanın yenilenmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde istenebilir.” maddesi vardır. 2. fıkrasında “Birinci fıkranın (f) bendi hükümleri, 4.2.2003 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararları ile, 4.2.2003 tarihinden sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurular üzerine verilecek kararlar hakkında uygulanır.” denilerek vakit açısından çizdiği sınırının bulunduğu gibi muhafaza etmiştir. Söz konusu maddeyle AİHM’nin kesinleşen kararlarından, 15.6.2012 tarihinde “Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi” nezdinde denetlenenler açısından 3 ay içinde yargılama işleminin yenilenmesi için başvuru olanağı getirilmiştir¹⁶⁶.

6100 sayılı HMK’nın 375. maddesindeyse “Kararın, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme’nin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya karar aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru

¹⁶⁵ Mehmet Handan Surlu, “Hukuk ve Cezada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı Nedeniyle Yargılamanın Yenilenmesi”, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s.33.

¹⁶⁶ Şurlu, a.g.e., s.34.

hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi.” yargılamada iade nedeni şeklinde tanzim edilmiştir. 2018 yılındaki değişiklikle söz konusu maddeye mahkemenin “dostane çözüm veya tek taraflı deklarasyon kararları da yargılamanın” yenilenmesinin nedeni şeklinde ilave edilmiştir. Yargılamanın yenilenmesiyle ilgili süreyse m.376’da “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararının tebliğ edildiği, tarihten itibaren üç ay ve her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıl” şeklinde saptanmıştır¹⁶⁷.

AIHS’ye İlave 6 No.lu Protokolüyle yasaklanmış olan ölüm cezası Türkiye’de 2002 senesinde yapılmış olan düzenlemeyle kaldırılmıştır. 765 sayılı TCK’da bulunan idam cezası savaşa “çok yakın savaş tehdidi” durumlarında işlenen suçlarla ilgili olarak öngörülmüş olan idam cezaları dışında ağırlaştırılmış müebbet hapse çevirilmiştir. 7 Mayıs 2004 tarihindeki 5170 sayılı yasayla yapılmış olan anayasa değişikliğiyle anayasada bulunan ölüm cezası ifadeleri çıkartılmıştır¹⁶⁸.

2005 senesinde yürürlük kazanan 5237 sayılı TCK’nın 256. maddesindeki zor kullanma yetkisine sahip, devlet memurunun, görevini yaptığı esnada, bireylere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün haricinde güç kullanması durumunda, kasten yaralama suçuyla ilgili maddelerin uygulanması gerekmektedir. İşkenceyle zor kullanma yetkisiyle ilgili sınırın aşılması hallerinde söz konusu suçları işleyen devlet memurlarına ilişkin soruşturma izni alınmasına gerek yoktur. Bunun yanı sıra “Adalet Bakanlığının 20 Şubat 2015 tarihindeki 158 sayılı “İnsan Hakları İhlalleri ile İşkence ve Kötü Muamele İddialarına İlişkin Soruşturmalar” konusundaki Genelgesiyle insan hakları ihlallerine, işkenceyle olumsuz muamele savlarına dair gerçekleştirilen soruşturmaların, kolluk güçlerine bırakılmayıp bizzat Cumhuriyet başsavcısı veya görev vereceği bir Cumhuriyet savcısınca etkili ve yeterli bir biçimde yapılması gerektiği ifade edilmiştir¹⁶⁹.

Kolluk Gözetim Komisyonunun kurulmasını isteyen 6713 sayılı yasa 20 Mayıs 2016 yılında yürürlük kazanmış ve kolluk şikâyet mekanizmasının daha etkin ve

¹⁶⁷ Tezcan vd., a.g.e., s.75.

¹⁶⁸ Tezcan vd., a.g.e., s.77.

¹⁶⁹ Tezcan vd., a.g.e., s.78.

sürekli işlemlerini temin etmek, saydamlıkla güvenilirliği geliştirmek hedeflenmiştir. Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmuştur fakat uzun müddet faaliyette bulunmamıştır, 25 Temmuz 2019 yılında İçişleri Bakanlığınca yapılmış olan duyuruyla Komisyon üyelerinin saptandığı ve çalışacağı ilan edilmiştir¹⁷⁰.

İç Hukukta İhdas Edilen Başvuru Yolları:

AİHM'nin Türkiye'de en fazla başvuru aldığı konulardan birisi olan makul süre içinde yargılanma hakkıyla alakalı olarak verdiği Ümmühan Kaplan (43647/98) pilot kararına göre, 6384 sayılı “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Olan Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun” hazırlanmıştır, “19 Ocak 2013 tarihindeki Resmi Gazete’de yayımlanmıştır ve Adalet Bakanlığında İnsan Hakları Tazminat Komisyonu oluşturulmuştur. İnsan Hakları Tazminat Komisyonu 20 Şubat 2013 tarihinde başvuruları kabul ederek karar vermeye başlamıştır”¹⁷¹.

Söz konusu komisyonun başvuruları kabul etmesi ile beraber AİHM’ye yargılamalarının makul sürede içinde neticelendirilmediği iddiası ile başvuruda bulunanların iç hukukta kurulan bir komisyonda haklarını arayabilme olanağının bulunması temin edilmiştir. Bunun yanı sıra adil yargılanma hakkı çerçevesinde mahkeme kararlarının uygulanmaması ya da eksik uygulanmasıyla geç uygulanmasından kaynaklı başvurular da İnsan Hakları Komisyonunca ele alınmaktadır. Komisyon’un yetkisi 6384 sayılı yasanın 2. maddesine göre bugüne kadar genişletilmektedir. 6384 sayılı yasanın 2. maddesi AİHM’nin yerleşmiş içtihatları çerçevesinde verilmiş olan ihlal kararlarının fazlalığı dikkate alınarak, Adalet Bakanlığınca “teklif edilecek öteki ihlal alanları açısından da Bakanlar Kurulu’nun karar alması” durumunda saptanacak yeni sahalarda Tazminat Komisyonu’nun çalışabilmesine olanak verilmekteydi. Bu çerçevede ilk kez, Adalet Bakanlığının teklifinden sonra “10 Şubat 2014 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla komisyonun yetkisi genişletilmiştir. Bakanlar Kurulu Kararı 16 Mart 2014 tarihinde Resmi Gazete’de” yayınlanarak yürürlük kazanmıştır¹⁷².

¹⁷⁰ Harris vd., a.g.e., s.902.

¹⁷¹ Tezcan vd., a.g.e., s.81.

¹⁷² Tezcan vd., a.g.e., s.82-83.

“Adalet Bakanlığının teklifinin üstüne, 25 Ocak 2016 tarihinde 2016/8509 sayılı Bakanlar Kurulu” Kararıyla Komisyon’un yetki sahasındaki hususlar yeniden genişletilmiştir. 9 Mart 2016 yılında Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlük kazanan Bakanlar Kurulu kararıyla “Orman olduğu gerekçesiyle veya 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Kanunun 2/B maddesinin uygulanması nedenlerine bağlı olarak tapu kaydının iptal edilmesi veya kadastro tespiti ya da orman kadastrosu sonucu tapulu taşınmazın ormanlık alanda olduğunun tespit edilmesi üzerine mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular, kıyı-kenar çizgisi içerisinde kaldığı gerekçesiyle tapu kaydının iptal edilmesi üzerine mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular, taşınmazın imar planında kamu hizmetine tahsis edilmesi üzerine mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular, Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülere verilen disiplin yaptırımları üzerine özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular, ceza infaz kurumlarında Türkçe yazılan mektup veya benzer iletilerin ceza infaz kurumu idaresi tarafından alınmaması veya gönderilmemesi üzerine özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular” da Komisyon’un yetki sahasına dahil olmuştur¹⁷³.

2018 senesinde Komisyonun görev sahasına çok mühim bir husus da ilave edilmiştir. 25 Temmuz 2018 yılında kabul edilmiş olan ve 31 Temmuz 2018 yılında Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlük kazanan 7145 sayılı yasanın 20. maddesiyle 6384 sayılı yasaya Geçici Madde 2 ilave edilmiştir. Söz konusu değişiklikle Anayasa Mahkemesi’ne yapılan kimi başvurular bakımından da Komisyona başvuru olanağı getirilmiştir¹⁷⁴.

Anayasa Mahkemesi’ne yapılan, ceza hukuku çerçevesindeki soruşturmalarda ve kovuşturmalarda özel hukukla idare hukuku çerçevesindeki yargılamaların makul süre içinde sonuçlandırılmadığıyla Mahkeme kararlarının geç ya da eksik uygulandığı veya hiç uygulanmadığı iddiası ile yapılmış olan derdest başvurular bakımından da Tazminat Komisyonu’na başvuruda bulunulacaktır¹⁷⁵. Geçici 2. maddenin yürürlük kazandığı 9 Temmuz 2018 tarihinde Anayasa Mahkemesi’nde derdest olan bireysel

¹⁷³Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160309-3.pdf>, E.T:15/10/2022.

¹⁷⁴ Cem Duran Uzun, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti) Beklentiler ve Riskler”, Seta Analiz, 50, 2012, s.5.

¹⁷⁵ Uzun, a.g.e., s.6.

başvurular, başvuru yollarının tüketilmemesinden dolayı verilmiş olan “kabul edilemezlik” kararının tebliğinden başlayarak 3 ay içerisinde Komisyona başvuruda bulunulacaktır. 2 Temmuz 2018 tarihindeki 700 sayılı KHK’nın 199. Maddesi ile 6384 sayılı yasanın 2. maddesindeki “Adalet Bakanlığınca teklif edilecek” ifadesi çıkarılmıştır ve “Bakanlar Kurulu” ifadesi “Cumhurbaşkanı” biçiminde değiştirilmiştir. Bundan sonra Komisyon’un görev sahası 8 Mart 2019 tarihinde 809 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla yeniden genişletilmiştir. Sonuçta Komisyon’a başvurulabilecek ihlaller şöyledir¹⁷⁶:

- “Ceza hukuku çerçevesindeki soruşturmalarla ve kovuşturmalarla özel hukukla idare hukuku çerçevesindeki yargılamaların makul süre içinde neticelendirilmediği. • Mahkemenin verdiği kararların geç ya da eksik uygulandığı veya hiç uygulanmadığı. • Kamulaştırma yasası çerçevesinde yapılmış olan kamulaştırma ya da irtifak hakkı uygulamalarında uzun yargılamalarla enflasyonun etkisi ile kamulaştırma ya da irtifak hakkı bedelindeki kıymet kaybının karşılanmadığı savı.
- Ceza infaz kurumlarındaki hükümlülerle tutuklulara uygulanmakta olan disiplin yaptırımları karşısında başvurulmakta olan ve 16/5/2001 tarihindeki 4675 sayılı İnfaz Hâkimliği yasasına dayalı olarak ele alınan itirazlarda savunma hakkının kısıtlanmış olduğu savıyla gerçekleştirilen başvurular.
- Ceza infaz kurumlarında Türk dili haricinde yazılmış olan mektup vb. mesajların kurum idaresince alınmadığı ya da yollanmadığı gerekçesi ile haberleşme haklarının ihlal edildiği iddiası ile gerçekleştirilen başvurular.
- Ceza infaz kurumlarındaki hükümlülerle tutukluların faydalanmak istediği süreli ve süresiz yayınların farklı gerekçeler ile önlendiği iddiası ile gerçekleştirilen başvurular.
- Orman olduğu gerekçesi ile ya da 31/8/1956 tarihindeki 6831 sayılı yasanın 2/B maddesinin uygulanmasından dolayı tapu kaydının iptali ya da kadastro belirlemesi yahut orman kadastrasının sonucunda tapulu gayrimenkulün ormanlık sahada olduğunun belirlenmesinden sonra mülkiyet hakkı için ihlal oluşturduğu iddiası ile gerçekleştirilen başvurular.

¹⁷⁶ Uzun, a.g.e., s.6-8.

- Kıyı-kenar çizgisi içinde kaldığı gerekçesi ile tapu kaydının iptal edilmesinden sonra mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiası ile yapılmış olan başvurular.
- Gayrimenkulün imar planında kamusal hizmete tahsis edilmesi üstüne mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiası ile yapılmış olan başvurular.
- Ceza infaz kurumlarındaki tutuklularla hükümlülere verilmiş olan disiplin yaptırımları üstüne özel yaşamla aile yaşamına saygı hakkının ihlal edildiği iddiası ile yapılmış olan başvurular.
- Ceza infaz kurumlarında Türkçe yazılmış olan mektup ya da benzeri mesajların ceza infaz kurumu idaresince alınmaması ya da yollanmaması üstüne özel yaşamla aile yaşamına saygı hakkının ihlal edildiği iddiası ile gerçekleştirilen başvurular Komisyon'un görevlerindendir.
- Anayasa Mahkemesi'ne yapılan, ceza hukuku çerçevesindeki soruşturmalarla ve kovuşturmalarla özel hukukla idare hukuku bağlamındaki yargılamaların makul süre içinde sonuçlandırılmadığıyla mahkemenin kararlarının geç ya da eksik uygulandığı veya hiç uygulanmadığı iddiası ile gerçekleştirilen derdest başvurular.
- AİHM'nin AİHS'nin ilave 1 nolu protokolün 1. maddesi çerçevesinde ihlal kararını verdiği ve aynı sözleşmenin 41. maddesine göre tazminata dair haklar ile alakalı karar vermediği ya da söz konusu hakları saklı tuttuğu başvurularda (...) maddi ve manevi tazminat istemleri.”

Ayrıca AİHM'de ihlallerin önlenmesiyle ilgili yapılmış olan en mühim girişim, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının ülkemiz hukukunda yer almasıdır. Bu hak 2010 senesinde Anayasa'nın 148. maddesindeki değişikliklerle hukukumuza dahil olmuştur. “Anayasa şikâyeti” şeklinde de isimlendirilen bireysel başvuru yolu, temel haklarla hürriyetlerin devlet organlarınca ihlal edildiğini belirten bireylerin başvurabilecekleri ikincil nitelikteki bir başvuru yoludur¹⁷⁷.

Başvurular 23 Eylül 2012 yılından başlayarak Anayasa Mahkemesince kabul edilmiştir. Mahkeme, bu başvuruların incelenmesinin neticesinde kişilerin temel haklarıyla hürriyetlerinin devlet organlarınca ihlal edilip edilmediğini belirleyerek ve

¹⁷⁷ Uzun, a.g.e., s.6.

somut hadisenin koşulları çerçevesinde ihlalin ortadan kaldırılması ya da maddi/manevi zararların tazminiyle ilgili olarak kararlar verebilmektedir. AİHM'e çerçevesinde Anayasa Mahkemesi'ne ferdi başvuru yolu, AİHM'ye başvurusundan evvel kullanılması mecburi olan iç hukuk yollarındandır. AİHM nezdinde başvuru yapmadan Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulmalıdır ki tersi bir halde AİHM iç hukuk tüketilmediği için “kabul edilemezlik” kararı verecektir¹⁷⁸.

Söz konusu gelişmeler, ülkemizin AİHM nezdindeki imajına, pozitif olarak etkide bulunmuştur. Söz konusu kurumların ihdas edilmesiyle AİHM başvurusundan önce daha süratli biçimde, problemler içeride çözümlenmektedir. Bunun yanı sıra AİHM'in verdiği tazminat kararlarının da azaltılması temin edilmiştir. Ülkemiz hukukundaki söz konusu başvurularda bulunmadan evvel AİHM'e gerçekleştirilen başvurular kabul edilmeyecektir. Böylece ülkemiz aleyhine verilmiş olan ihlal kararlarının sayısında azalmalar olmuştur.

Diğer Gelişmeler:

Türkiye’de AİHM ihlallerini azaltmak üzere yapılmış olan mühim bir girişim “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı”dır. Ülkemizle alakalı AİHM ihlalleri dikkate alınıp hazırlanmış olan “Eylem Planı” 24 Şubat 2014 tarihindeki Bakanlar Kurulunun kararı ile kabul edilip 1 Mart 2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı”nda sözleşme maddelerinin sistematığı çerçevesinde hazırlanan 14 temel erek, söz konusu ereklere gerçekleştirilmesine yönelik olarak 46 hedefle 128 faaliyet vardır. Söz konusu faaliyetlerin belli vadelere sorumlu kurumlar tarafından icra edilmesi, sorumlu kurumlar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili, “Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı”na 6 ayda bir rapor verilmesiyle “Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı”na teşkilatların bildirimleri çerçevesinde “eylem planının” pratiğe dökülmesine ilişkin “Uygulama Raporu” hazırlanarak her sene başbakanlığa sunulmasına karar verilmiştir.

¹⁷⁸ Seda Akay, “Etkili Bir İnsan Hakları Mekanizması İçin: AİHS Sisteminde Hükümlerin İcrasının Denetimi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:16, S:8, 2009, s.125.

AİHM'nin "Opuz grubu" kararlarının konusu olan kadınlara karşı şiddetle alakalı olarak 2011 senesinde İstanbul'da imzaya açılmış olan ve 2012 senesinde TBMM'de onaylanmış olan "İstanbul Sözleşmesi (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi)" 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlük kazanmıştır. Ülkemiz söz konusu sözleşmeyi imzalamış olan ilk devlettir. Ayrıca "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" ile "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği" de yürürlük kazanmıştır¹⁷⁹.

2.3. AİHM Kararlarının İnfazı Sürecinde Taraf Devletin Yükümlülükleri

Sözleşmenin tarafı olan ülkeler AİHM'in vermiş olduğu kararların uygulanmasını temin etmek için gereken önlemleri almakla yükümlüdür. Sözleşmeye aykırı oluşu AİHM'in belirlenen halin ortadan kaldırılması da söz konusu ülkenin sorumluluğu altındadır. Taraf ülkelerin sözleşme çerçevesinde davranma yükümlülükleri de vardır. AİHM'in verdiği kararların yerine getirilmesi, söz konusu ülkenin sorumluluğundadır. Sözleşmenin tarafı olan ülkeler haklarında verilen ve kesinleşen karara uymak zorundadır. AİHM'in verdiği kararların icra edilebilmesine yönelik olarak kesinleşmesi lazımdır. Büyük Daire Kararları ile Komite kararları kesindir¹⁸⁰.

AİHM'in vermiş olduğu ihlal kararı direkt olarak ilgili ülkenin iç hukukunda sonuçlar doğurmamaktadır, bu kararların sözleşmeye aykırılığı belirlenen olayı kendi kendine ortadan kaldırmamaktadır¹⁸¹. AİHM'nin taraf ülkelere bir yasa, yönetmelik, tüzüğün maddesinin iptal edilmesi vb. bir düzenleme talimatı verme yetkileri yoktur¹⁸². Mahkemenin bu tür bir yetkisi olmasa da taraf ülkeler AİHM'in verdiği kararı uygulama manasındaki gereken tedbirleri alması lazımdır. Sözleşme çerçevesinde Mahkemenin bir ihlali tespit etmesi durumunda taraf ülke ihlalin neticelerini yok etmek, ihlalden evvelki halin mümkün olduğu müddetçe eski

¹⁷⁹ Uzun, a.g.e., s.8.

İstanbul Sözleşmesi "Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi", Cumhurbaşkanı Kararının, 20 Mart 2021'de Resmi Gazetede yayımlanmasıyla Türkiye Cumhuriyeti tarafından feshedildi.

¹⁸⁰ Akay, a.g.e., s.126.

¹⁸¹ Tanrıkulu, a.g.e., s.114.

¹⁸² Gözlügül, a.g.e., s.531.

durumuna iadesini temin etmek ve ihlalin yinelemesini önlemekle sorumludur¹⁸³. Taraf ülke söz konusu sorumluluğunu, AİHM kararını dikkate alarak bireysel ve genel tedbirler alıp uygulayacaktır¹⁸⁴.

AİHM'in verdiği kararların uygulanması AİHS'nin 46. maddesinde bulunmaktadır. Bu çerçevede taraf ülkeler AİHM'in vermiş olduğu “kararlara uymayı taahhüt eder fakat AİHM'nin vermiş olduğu bir ihlal kararının nasıl yerine getirileceği konusunda taraf ülkelerin belli bir takdir hakkı vardır. Mesela Marckx/Belçika (6833/74) kararında AİHM, taraf ülkenin yükümlülükleri etrafında iç hukukta alacağı tedbirleri tercih etmek hususunda ilgili ülkeye bir serbestlik vermiştir”¹⁸⁵.

Sözleşmenin tarafı olan ülkeler almış oldukları bütün tedbirleri Bakanlar Komitesi'nin bilgisine sunmaktadır. Bakanlar Komitesi'nin görevi burada taraf ülkeye belli bir tavsiyede bulunmak değildir. Kararın uygulanması evresinde hangi yollarla yöntemlerin kullanılacağıyla ilgili tercih taraf ülkeye aittir. AİHM'in vermiş olduğu ihlal kararına uyulmasına yönelik olarak gereken bütün önlemler ilgili devletçe alınana dek, söz konusu karar Bakanlar Komitesi'nin gündeminde olmaktadır. Bu çerçevede taraf ülkenin, kendi tercih ettiği araçlarla AİHM'in vermiş olduğu son kararın icrasına yönelik olarak bireysel ve genel tedbirleri uygulaması lazımdır.¹⁸⁶

Bireysel Önlemler:

AİHM'in vermiş olduğu ihlal kararından sonra alınması gereken önlemler için ilgili ülkenin birinci nitelikte alması gereken tedbirler bireyseldir. Bu tedbirler, karardaki “tazminatın ödenmesi, yargılamanın yenilenmesi, yeniden soruşturma yapılması vb.” önlemlerden oluşmaktadır. Bireysel tedbirler, ülkenin bu ihlalin mağduru olana dönük hızlı biçimde alması gereken tedbirleri de içermektedir. Taraf ülke kesinleşen bir AİHM kararından sonra hızlı bir şekilde başvuranın lehine olacak biçimde devam eden bir ihlal bulunuyorsa bunu sona erdirmek, ihlal hiç gerçekleşmeseydi başvuru hangi durumda bulunacaksa o duruma getirmek

¹⁸³ Erdem, Korkmaz, a.g.e., s.183.

¹⁸⁴ Gözlüğü, a.g.e., s.516.

¹⁸⁵ Enver Arıkoğlu, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarının Türk Hukukunda Uygulanması, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni”, 2011, s.94.

¹⁸⁶ Burak İpeksümer, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrası ve Türkiye”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 26.

mecburiyetindedir. “Bakanlar Komitesi” de ilgili taraf ülkeden söz konusu yükümlülükleri ifa etmesini isteyebilir ve bu davayı gündeminde tutabilir¹⁸⁷.

AİHM kararına göre eski duruma iade, çok farklı görünümlere sahiptir ve bu ihlâl kararının niteliği çerçevesinde “yargılamayı yenilemek, sabıka kayıtlarını silmek, ceza soruşturmasını baştan başlatmak, tutuklu olan kişinin salıverilmesi, yerel mahkemelerin icra edilmeyen kararlarının icrası, mülkiyetin hak sahibine iadesi, disiplin cezalarının silinmesi, cinsiyet ayrımcılığı sebebiyle işe alınmayan kişilerin işe alınması vb.” tedbirlerin tamamı “eski hâle iade” başlığında kendisine yer bularak alınması gereken önlemlerdir. Bireysel tedbirler, adli tazminle yargılamanın yenilenmesiyle kararın konusu çerçevesinde alınması gerekli olan öteki önlemler biçiminde tasnif edilebilir.

Adil Tazmin:

AİHM’in vermiş olduğu ihlal kararında, AİHM sözleşmenin 41. maddesindeki “adil tazmin” hususu da incelemekte ve şartlar uygun olduğunda tazminata hükmedebilmektedir. AİHM, tazminat miktarını saptamada geniş takdir yetkisine sahiptir ve tüm davaların koşulları çerçevesinde tazminat miktarını saptamaktadır¹⁸⁸. AİHM tarafından tazminat kararı verilebilmesine yönelik olarak, başvurucunun bu hususta talepte bulunması da lazımdır. Başvurucunun bu tür bir talebi bulunmadığında AİHM tek başına tazminat konusunu değerlendirmez¹⁸⁹.

Mesela “17 Kasım 2015 tarihinde Sefer Yılmaz-Meryem Yılmaz/Türkiye (611/12)” kararında başvuruçuların “maddi ve manevi tazminat” istemlerinin yanında masraflarla giderlerinin karşılığında tazminatla ilgili istemlerini ele alan Mahkeme, başvuruçular lehine manevi tazminat kararı vermesine karşın, masraflarla ve giderler ile alakalı olarak destekleyen özellikte bir vesika sunulmamasından dolayı masraflarla giderler için tazminat taleplerini kabul etmemiştir. Bunun yanı sıra ifade etmek lazımdır ki, başvuruçunun süresi içinde tazminat talebinde bulunmaması

¹⁸⁷ Hüdanur Aytut, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Sisteminde İhlallerin Onarılması”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:22, S:37, 2017, s.183.

¹⁸⁸ Gözübüyük, Gölcüklü, a.g.e., s.118.

¹⁸⁹ Cengiz Serkan, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin AİHS M.41 Kapsamındaki Hükümlerinin (Adil Karşılık) Mahiyeti ve Unsurları”, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016, s.23.

başvurucunun esasını etkilemeyecektir, sadece tazminat için kararı verilmez. AİHM’in tazminat kararını verilebilmesine yönelik olarak başka bir koşul da başvurucunun iddia ettiği zararlar ihlal kararı arasında nedensellik bağının olmasıdır. AİHM nedensellik bağı belirlemediğinde tazminat istemini kabul etmemektedir. Mesela 21 Kasım 2017 tarihli Tarman/Türkiye¹⁹⁰. Kararında başvuru, maddi ya da manevi tazminat belirtmeksizin uğradığı zararlar ilgili olarak 50.000 Euro istemiştir. Mahkeme maddi tazminat ile ihlal arasında bir nedensellik bağının olmadığını belirtmiştir ve maddi tazminat istemini kabul etmemiştir.

Sözleşmedeki m.41’de manasındaki “adil tazmin” maddi ve manevi tazminatlarla beraber masraflarla giderlerin ödenmesiyle vekalet ücretine ödenmesini de içermektedir. AİHM’nin ilk içtihatlarında faizle alakalı özel bir karar olmamakla beraber bugün, kararlar ortaya konan meblağın fiilen olarak ödemesi arasındaki müddetle ilgili olarak otomatik şekilde faiz için de karar verilmektedir ve bu da adil tazmin işleminin vazgeçilmez bir parçasıdır¹⁹¹.

Adil tazmin AİHS çerçevesinde AİHM’nin taraf ülkeye direkt olarak emredebileceği tek tedbirdir. Adil tazmin taraf ülkelerin ihlalin ortadan kaldırılması gereklerini ifa etme konusunda sahip oldukları hareket özgürlüğünün istisnasıdır ve karardaki para cinsinden ödemede bulunması lazımdır. Mahkeme para birimlerinin hızlı bir biçimde değerini yitirmesi halinden kaçınmak üzere tazminatı Euro cinsinden hükmetmektedir. Ayrıca ödemenin yapılabilmesine yönelik olarak taraf ülkeye bir zaman sınırı konmuştur. Bu çerçevede tazminat kararın kesinleşmesinden başlayarak 3 ay içinde ödenmelidir. Ayrıca ödemenin süresi içinde yapılmaması durumunda temerrüt faizinin de verilmesi lazımdır. Bu da Bakanlar Komitesince denetlenmektedir. AİHM’nin tazminatla alakalı kararları, taraf devletlerce genel olarak süresinde ifa edilmektedir. AİHM’nin verdiği tazminat kararları sadece başvuru lehine sonuç doğurmaktadır, başvuru kararın ardından öldüğünde mirasla direkt olarak mirasçılara intikal etmemektedir¹⁹².

¹⁹⁰ Bkz. Tarman/Türkiye Kararı (Çevrimiçi), [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"itemid":\["001-187815"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{), E.T:02/02/2022.

¹⁹¹ Recep Ersel Erge, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Hakkaniyete Uygun Tatmin”, İstanbul, Oniki Levha Yayıncılık, 2016, s.113.

¹⁹² Elisabeth Lambert Abdelgawad, “The execution of judgments of the European Court of Human Rights”, Strasbourg: Council of Europe Publishing 2008, s.12.

AİHM'nin ülkemiz aleyhine verdiği söz konusu tazminatlar Adalet Bakanlığınca başvurulara ödenir. Dışişleri Bakanlığı da kendi sorumluluğu içerisinde olan kararlarla ilgili ödemeleri gerçekleştirir. Adalet Bakanlığında ödeme işlemleri İnsan Hakları Dairesi Başkanlığınca yapılır. AİHM “Yazı İşleri Müdürlüğü kararın kesinleştiğini” başvuruca veya vekiline belirtir. “İnsan Hakları Daire Başkanlığı” da bunun dışında başvuruca veya vekiline bir yazı yollayarak ödeme işlemlerine yönelik olarak gereken belgenin bir dilekçeyle yollanmasını ister. Belge, usulü çerçevesinde hazırlanıp tamamlanırsa Euro şeklinde hükmedilmiş olan tutarın ödeme tarihindeki TL karşılığı, dilekçedeki banka hesabına yollanarak tamamlanır. Fakat ödeme işlemlerine yönelik olarak gereken belge eksik yollanırsa hükmedilmiş olan tazminatın miktarı “Adalet Bakanlığı Saymanlık” hesabında kalır ve noksan belge tamamlandığı zaman başvuruca veya vekiline ödemede bulunulur¹⁹³.

Kimi durumlardaysa, AİHM'nin, başvurucaunun tazminat talebini reddederek yalnızca ihlalin belirlenmesini yeterli gördüğü kararları da vardır¹⁹⁴. Mesela, AİHM 23 Ekim 2018 tarihinde verdiği Mehmet Duman/Türkiye (38740/09) kararında “ihlal tespitinin başvurucaın uğramış olabileceği her türlü manevi zarar açısından tek başına yeterli adil tazmin teşkil ettiğine” karar verip başvurucaunun tazminat istemini kabul etmemiştir. AİHM'nin 41. maddesine göre tazminata hükmetmesi, taraf ülkenin Sözleşme'nin 46. maddesine göre kararın yerine getirilmekle yükümlü olmadığı manasına gelmez. İlgili taraf ülke AİHM kararın yerine getirilmesine yönelik olarak gereken öteki önlemleri de almak durumundadır.

Yargılamanın Yenilenmesi:

AİHM'in verdiği kararların taraf ülkelerin iç hukukuna etkide bulunduğu en önemli konulardan birisi yargılamanın yenilenmesidir ve mahkemenin kimi kararlarında başvuruca “iç hukukta yeniden yargılama olanağı verilmesinin gerektiği açık bir biçimde belirtilmektedir. Bunun yanı sıra Bakanlar Komitesi de istisna durumlarda ihlali ortadan kaldırmanın yegane çaresinin yargılamanın yenilenmesi ya da dosyanın yeniden ele alınması olduğunu ifade ederek, taraf ülkelere

¹⁹³ Cengiz, a.g.e., s.96.

¹⁹⁴ Gözübüyük ve Gölcüklü, a.g.e., s.117.

iç hukuklarında yargılamanın yenilenmesi olanağının verilmesini 19 Ocak 2000 tarihindeki 2000/2 No.lu kararında önermiştir¹⁹⁵.

“Yargılamanın yenilenmesi bakımından mühim olan konu, ihlalin direkt olarak kesinleşen bir yerel mahkeme kararıyla oluşmasıdır. Burada yerel mahkemenin kararını geri alması ya da değiştirmesi mümkün olmayacağı için yargılamanın yenilenmesi mühim bir konu şeklinde karşımıza çıkar. AİHM'nin kararında sonra yargılama prosesinde maddi ve usulle ilgili olarak söz konusu kararın gözden geçirilmesi olanağı ortaya çıkacaktır.” Söz konusu tedbirin kimi hallerde tek çare olması Bakanlar Komitesi'nin öneride bulunmasına neden olmuştur¹⁹⁶.

Bilhassa ceza yargılamalarıyla ilgili “AİHM başvurularında adil yargılanma hakkına aykırı yargılamada bulunulduğunun değerlendirildiği ve AİHS 6. madde ihlali verildiğinde, başvurucuya iç hukukta yeniden yargılama yapılmasının gerektiği Bakanlar Komitesinin kararlarında da ifade edilmektedir. AİHM başvurusunun konusu olan hadisede iç hukuktaki yargılama sırasında kanıtların gerektiği gibi değerlendirilmemesi, gerçekleştirilen itirazların dikkate alınmaması, şahitlerin dinlenmemesi vb. adil yargılanma hakkının ihlali sonucunu ortaya çıkaran ihlaller, yargılamanın yenilenmesiyle ortadan kaldırılabilir.” Fakat her zaman yargılamanın yenilenmesiyle de ihlalin etkileriyle neticelerini yok etmek olanaklı olmaz¹⁹⁷. Bu da tıpkı uzun yargılama şikâyetleri için gerçekleştirilen başvurulardaki gibi her zaman olanaklı olmayabilir¹⁹⁸.

Ulusal Mahkemeler, ihlal kararının bağlayıcılığına karşın verdikleri kararı değiştirmeyebilir¹⁹⁹. Pratikte bu tür durumlarda başvurucu yargılamanın yenilenmesine başvurmuş olsa bile yerel mahkemelerce yargılamanın yenilenmesi talepleri reddedilebilmektedir veya yargılama yenilense de mahkeme önceki karar ile aynı biçimde karar verebilmektedir. Bunun yanı sıra cezanın infaz edilmesi durumunda yargılamanın yenilenmesi gerekmebilir. Bunun yanı sıra ihlalin konusu

¹⁹⁵ Arıkoğlu, a.g.e., s. 95.

¹⁹⁶ Naz Çavuşoğlu, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi: Kararların Uygulanması Türkiye Kararları 1995- Haziran 2003 Tazminat Tutarları”, Su Yayınevi, İstanbul, 2003, s.41.

¹⁹⁷ Tezcan, Erdem, Sancaktar, a.g.e., s.77.

¹⁹⁸ Şeref Ünal, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkileri”, Anayasa Yargısı Dergisi, S:17, 2000, s.64.

¹⁹⁹ Tezcan vd., a.g.e., s.137.

olan hadisenin “kaynağı AİHM içtihadına uygun olmayan bir mevzuat hükmüyse, söz konusu hüküm değiştirilmeksizin yeniden yargılama yapılması durumunda yerel mahkemenin aynı neticeye varması tabiidir”²⁰⁰.

Diğer Bireysel Önlemler:

“Mahkeme’nin vermiş olduğu ihlal kararlarında göre tazminatın ödenmesi, yargılamanın yenilenmesi vb. ciddi bireysel tedbirlerin yanı sıra verilmiş olan ihlal kararlarının konuları çerçevesinde farklı bireysel tedbirlerin de alınması gerekli olabilir. Mesela Bakanlar Komitesi ceza yargılamasıyla ilgili başvuruların uygulanmasında, başvuruca yargılamanın yenilenmesi olanağı tanınmasının yanında başvurucların adli sicil kayıtlarının da silinmesi bekleyebilir. Bu konu genel olarak ifade hürriyeti ihlaliyle ilgili kararlarda ortaya çıkar. Bakanlar Komitesi, AİHM’nin ifade hürriyeti çerçevesinde olduğunu kabul ettiğı bir fiilden dolayı ceza alanların mesela yaptıkları bir konuşmadan veya kaleme aldıkları bir köşe yazısından dolayı cezası almaları durumunda bunların adli sicil kayıtlarının silinmesini taraf ülkeden beklemektedir.” Benzer biçimde tutuklu olan başvurucların salıverilmesi, başvurunun konusu olan gayrimenkullerin başvuruclara iade edilmesi ve yönetsel kararların iptal edilmesi ya da tekrardan düzenlenmesi başvurucların işine iade edilmesi, başvurucların disiplin kararının silinmesi, yerel mahkeme kararının icra edilmesinin temin edilmesi öteki bireysel tedbirlere örnektir. Alınacak bireysel tedbirler sınırlı değildir kararın konusuna dayalı olarak değişebilir. Türkiye’de bu çerçevede bireysel önlemler bakımından gerçekleştirilen önemli mevzuat değişikliklerinden birisi yeniden soruşturma yapılmasıdır ve Türkiye’de 11 Nisan 2013 yılında gerçekleştirilen kanun değişikliğiyle Ceza Muhakemesi Yasası’nın 172. maddesine ilave edilen 3. fıkra çerçevesinde, kovuşturmaya yer olmadığıyla ilgili kararın etkin soruşturma yapılmaksızın verilmiş olduğunun AİHM’nin kesinleşen kararı ile belirlenmesi üstüne, kararın kesinleşmesinden başlayarak 3 ay içerisinde talep edilmesi durumunda tekrardan soruşturma açılması mecburidir.

²⁰⁰ Mustafa Baysal, “*Türk Hukuku ve Karşılaştırmalı Hukukta, Yargılamanın Yenilenmesi Sebebi Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İhlal Kararları*”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.103.

Genel Önlemler:

Genel önlemler, başvuranın bireysel durumuyla alakalı olmayan, genel nitelikteki, ihlalin konusu durumun gelecekte farklı yurttaşlar için de tekrar deneyimlenmemesi amacına sahip olan tedbirlerdir ve mevzuat yahut içtihat değişikliği, kararın çevrilerek yayımlanması ve ilan edilmesi, eğitimle farkındalık artırıcı faaliyetler vb. önlemleri içermektedir. Bu tür genel tedbirler, milletlerarası kamu hukukunun gereği olarak Sözleşmenin tarafı olan ülkelerin mevzuatıyla pratiklerini, o Sözleşmeye uygun duruma getirme mecburiyetlerinin de bir neticesidir. Benzer yeni ihlalleri engelleme yükümlülüğüyse, AİHS'ye taraf ülkeler, AİHM ile Bakanlar Komitesi için ayrı bir öneme sahiptir, "AİHM kararlarıyla Bakanlar Komitesince alınmış olan kararlarda bu da vurgulanır fakat, ilerideki ihlalleri engellemek üzere hangi tedbirlerin alınması gerektiği konusu bir kararda her zaman tam olarak ifade edilmemektedir." AİHM'nin ihlal kararından sonra taraf ülke, ihlalin yinelenmesini önlemeye dönük genel tedbirleri almak mecburiyetindedir. Bu da, AİHM'nin ulusal mahkemeler üstünde direkt tesiri olmasından değil, AİHS hükümlerine göre AİHM kararlarının ifa edilmesinin mecburiyetinden kaynaklanır. AİHM normal şartlarda bireysel başvurularla ilgilenmektedir ve direkt olarak mevzuattaki sorunları ele almamaktadır. Fakat bireysel başvuruyu inceler iken genel olarak hak ihlaline yol açan mevzuattaki çelişkiler ya da boşlukları ortaya çıkartmaktadır. Mevzuattaki boşluktan dolayı AİHM'in ihlal kararını vermesi durumunda da mahkeme kararının icra edilmesi ile ileride yeniden aynı hususta ihlal kararına engelleyebilmek üzere, bu mevzuat boşluğunun ortadan kaldırılması lazımdır²⁰¹.

Bir başka genel tedbir olarak AİHM'in verdiği kararların çevrilmesini verebiliriz. AİHM'in vermiş olduğu kararlar, mahkemenin resmi dilleri olan İngilizceyle ya da Fransızcayla verilmektedir. Bundan dolayı, kararların AİHS'ye taraf devletçe kendi resmi diline çevrilerek yayımlanması gerekmektedir ve ihlallerin kamuoyuna ilan edilmesi, daha fazla insana ulaşmasıyla uygulamacıların ve yurttaşların bilgilendirilmesi bakımından ilgili kurumlarla kuruluşlara ve mahkemelere yollanması da mühimdir. Bakanlar Komitesi de 2002(13) sayılı Tavsiye

²⁰¹ Gözübüyük ve Gölcüklü, a.g.e., s.128.

Kararı ile AİHS'ye taraf ülkeleri AİHS ile verilmiş olan kararların yayımlamasını ile dağıtılmasını tavsiye edilmiştir.

2.4. Türkiye’de AİHM Kararlarının İnfazı

2.4.1. Süreç

“7 Temmuz 2010 tarihinde 6004 sayılı Dışışleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yasanın 2. maddesinin (h) bendinde Türkiye Cumhuriyeti’nin tarafı olduğu siyasi nitelikli uluslararası davaları ve Adalet Bakanlığı ile işbirliği yapmak suretiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki davaları ikame ve takip etmek” hükmüne göre AİHM davalarını Adalet Bakanlığıyla işbirliğinde bulunarak ikameyle izleme görevi Dışışleri Bakanlığı’na verilmiştir. Adalet Bakanlığıyla “Dışışleri Bakanlığı arasında 14 Kasım 2011 tarihinde imzalanmış olan ve 1 Mart 2012 tarihinden başlayarak yürürlük kazanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Önündeki Savunmalar ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrasına İlişkin İşbirliği Protokolüne göre, Protokolün 4.2. maddesindeki istisnalar (ülkemizin milletlerarası ilişkilerle dış politikası ile bağlantılı olan hususlar) saklı kalmak şartıyla, 1 Mart 2012 tarihinden başlayarak ülkemize tebliğ edilmiş olan başvurularla ilgili savunmaların Adalet Bakanlığınca hazırlanmasıyla AİHM kararlarının uygulanmasının takibiyle AİHM kararlarına göre ülkemizde yapılması gereken ödemelerin de Adalet Bakanlığınca yapılması kararlaştırılmıştır.”

Bu çerçevede Adalet Bakanlığı, 1 Mart 2012’den sonra tebliğ edilmiş olan başvurularla ilgili savunmaları hazırlamaktadır ve AİHM’in kararlarının icrası çerçevesinde ödemeleri yapmaktadır. Adalet Bakanlığında söz konusu görev İnsan Hakları Dairesi Başkanlığınca icra edilmektedir.

Öte taraftan Protokolün 4.2 maddesinde Türkiye’nin milletlerarası ilişkileriyle dış siyasetini ilgilendiren bazı başvurular ile alakalı olarak Dışışleri Bakanlığı görev sahası belirtilmiştir ve söz konusu başvurularla ilgili savunmaların hazırlanması göreviyle ödemeler Dışışleri Bakanlığınca gerçekleştirilmektedir. “1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin Hazine ve Maliye Bakanlığı teşkilatındaki Başhukuk Müşavirliği ile Muhakemat Genel Müdürlüğü görevlerini tanzim eden 220. maddesinin g bendindeki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurulara

karşı Devlet adına savunmaların hazırlanması çalışmalarına katılmak, dostane çözüm önerilerini değerlendirmek, dostane çözüm mütalaaları düzenlemek, Adalet ve Dışişleri Bakanlıklarınca ihtiyaç duyulması halinde oturumlara temsilci göndermek hükmüyle Hazine ve Maliye Bakanlığına da savunma, dostane çözümde katkıda bulunma görevi verilmiştir.”

1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Mahkeme kararlarının icrasıyla alakalı temel görev “Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi” Başkanlığındadır. Adalet Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığıyla gerçekleştirilen iş birliği protokolünde Dışişleri Bakanlığınca izlenecek dosyalar dışında, bütün dosyaların icra edilmesiyle ilgili işlerle işlemleri yapmaktadır. Kararlar ile alakalı Bakanlar Komitesi’ne eylem planıyla eylem raporu hazırlamak gerektiği zaman dosyaların icrasıyla alakalı Bakanlar Komitesi’ne bilgi sunmak, Bakanlar Komitesi’nin kararlarını ele aldığı “DH (İnsan Hakları) toplantılarına temsilci” yollamak ve söz konusu toplantılarda bilgi sunmak “İnsan Hakları Dairesi” Başkanlığınca icra edilmektedir²⁰².

AİHM kararlarının çevrilere yayınlanmasıyla alakalı kurumlara dağıtılmasını temin etmek görevi de Adalet Bakanlığınca yapmaktadır. AİHM’nin ülkemiz ile alakalı vermiş olduğu kararlar çevrilmekte, bunun yanı sıra AİHM’nin öteki ülkeler ile alakalı vermiş olduğu önemli kararların çevrilmesi Adalet Bakanlığınca gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra söz konusu kararlar AİHM karar veri tabanı “HUDOC” internet sayfasında yayımlanmaktadır. Bunun dışında çevrilen söz konusu kararlar Adalet Bakanlığınca, “Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Hâkimler ve Savcılar Kurulu”yla alakalı öteki kurumlara kuruluşlara yollanmaktadır. Bunun yanı sıra AİHM başvurusunun konusu olan hadise bir soruşturmadan ya da yargılamadan kaynaklanmaktaysa Adalet Bakanlığınca ilgili Cumhuriyet Savcılığı ya da mahkemeye de yollanmaktadır.

2.4.2. İstatistiki Sonuçlar

Bakanlar Komitesinin önüne icra denetimi için gelmiş olan davalar aynı ihlal konusuyla ilgili ya da ilgili ülkedeki aynı yapısal veya sistemle ilgili problemlerden kaynaklanmaktaysa “Bakanlar Komitesi” davaları gruplandırarak müştereken

²⁰² Gözübüyük ve Gölcüklü, a.g.e., s.129.

incelemeye karar verebilmektedir. Grup ismi genel olarak, icrasını denetlemek üzere Komiteye iletilmiş olan ilk davanın ismini taşır. Bir grupla alakalı ihlal ortadan kalkmışsa o gruptaki bütün başvurular aynı eylem raporu üstünden Bakanlar Komitesince incelenmek suretiyle kapatılabilir. Ayrıca belli bir yapısal sorun ile ilgilenmiş olan gruba ait problemlerden bir bölümü çözümlenmişse problemleri çözülüş olan başvuruçuların kapatılmasına müsaade edilebilir. Pratikte buna kısmi kapanma adı verilmektedir. Bu durumda gerektiğinde Bakanlar Komitesince gruplar değiştirilebilmektedir ya da birleştirilebilmektedir. Bakanlar Komitesi nezdinde izlenerek icrası sonlandırılan ya da şu anda izleme prosesi süren ana ihlal konularıyla ilgili grup davalara dair bilgiler aşağıdadır.

2.5. AİHM Kararlarının İnfazının Denetimi

2.5.1. Bakanlar Komitesi

“Bakanlar Komitesi, AİHS’le kurulan bir organ değildir, Avrupa Konseyi Statüsüyle kurulmuştur. Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi’nin yürütme organıdır ve üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarından müteşekkildir. Bakanlar Komitesi’nin temel görevleri arasında AİHM kararlarının icrasını denetlemek vardır. Bakanlar Komitesi AİHM kararlarının gereklerini yapmakla görevli değildir, kararın icra edilip edilmediğini izlemek ve denetlemekle görevlidir. Kesinleşen AİHM kararları, kararların uygulanmasını denetlemek için Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne iletilmektedir”²⁰³.

2.5.2. Denetleme Süreci

10 Mayıs 2006 tarihinde “964. Daimi Temsilciler Toplantısı”nda kabul edilen 6/2 no.lu kural çerçevesinde; “Bakanlar Komitesi”, AİHM’in verdiği kararların icrasının denetimi prosesinde, AİHM hükmedilmişse tazminatın başvurana verilip verilmediğini, bireysel ve genel tedbirlerin taraf devlet tarafından icra edilip edilmediğini, taraf ülkenin takdir hakkını da dikkate alarak incelemektedir²⁰⁴. Bakanlar Komitesi AİHS’nin 46. maddesine göre sorumluluğunu ifa etmek için,

²⁰³ Mehmet Semih Gemalmaz, “*Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*”, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, s.370.

²⁰⁴ Karaman, a.g.e., s.414-415.

senede 4 defa DH (İnsan Hakları) toplantısı yapmaktadır ve söz konusu toplantılarda taraf devletler ile alakalı kararları müzakere etmektedir²⁰⁵. Söz konusu toplantılar “Mart, Haziran, Eylül ve Aralık” aylarında gerçekleştirilmektedir.

Bakanlar Komitesi gerekli gördüğünde ciddi özellikte bir kararı tartışmalı şekilde ele alabilmektedir ve karar ile alakalı olarak DH (İnsan Hakları) toplantısında sözlü şekilde taraf devletten bilgi isteyebilmektedir. Söz konusu usulde öteki devletlerin de taraf ülkeye soru sorma olanağı vardır. DH (İnsan Hakları) toplantıları, bilhassa AIHM kararlarıyla söz konusu kararlarının yapılmasının denetimi için düzenlenmektedir. Gerekğinde Komite, düzenli bir toplantı esnasında bir dosyanın icra durumunu ayrıntılı olarak inceleyebilmektedir. Söz konusu toplantıların takvimiyle gündemi kamuya açıktır ve toplantıdan evvel ilan edilmektedir. Bunun yanı sıra toplantıdan sonra alınmış olan kararlar da yayımlanarak kamuoyuyla paylaşılmaktadır. AIHM tarafından, benzer husustaki başvuruların sayısının fazla olması dikkate alınıp, taraf ülkedeki yapısal bir problem belirlendiği zaman, yapısal problem içeren başvurulardan biri karara bağlanıp, benzer konularla ilgili öteki derdest başvurular söz konusu karara atıfta bulunularak incelenmektedir²⁰⁶. Söz konusu usule pratikte öncü (leading) dava uygulaması adı verilmektedir.

Bakanlar Komitesince öncü olmayan davalar, başka bir öncü dosyada incelenmiş olan problemler benzer ya da aynı konudaysa, tekrarlayan dava şeklinde ilgili öncü dosyanın altına alınıp incelenmektedir. Söz konusu sistem kararların icrasıyla ilgili kararların denetlenmesini kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Birden fazla konuda ihlal verilmiş olan kararlar, belirli bir konuda öncü dava olabilir, farklı bir ihlal açısından tekrarlayan dava haline gelebilir. Mesela ülkemizde avukat yardımından faydalanma konusunda “Salduz/Türkiye (36391/02), İtalya’da müebbet hapis cezasıyla ilgili Marcello Viola/İtalya (no.2) (77633/16), Rusya’da ceza infaz kurumuna yollanan mektupların incelenmesiyle tutukluluk şartlarına dair olarak Rodionov/Rusya (9106/09)” kararları verilebilmektedir²⁰⁷.

²⁰⁵ Harris vd., a.g.e., s.896.

²⁰⁶ Gemalmaz, a.g.e., s.372.

²⁰⁷ Kararlar için Bkz. <https://hudoc.exec.coe.int>, E.T:1/05/2023.

Bakanlar Komitesi, 7 Aralık 2010 tarihindeki toplantıda aldığı kararla Ocak 2011'den bu tarafa, denetleme sisteminde “çift şeritli sistemi”, özgün ismiyle “Twin-Track Supervision System” prosedürünü uygulamıştır. Bu prosedür çerçevesinde başvuruların değerlendirilmesi standart ya da geliştirilen usullerle ve yöntemlerle incelenmektedir²⁰⁸. Bununla beraber denetim prosesinde, standart usulden geliştirilen usule veya geliştirilen usulden standart usule geçilebilir. İlgili devletin kararın uygulanması çerçevesindeki çalışmalarla Bakanlar Komitesi’ni yeterince bilgilendirip bilgilendirmediğine dayalı olarak denetim usulü değişebilir.

2.5.3. Denetleme Sürecinin Neticelenmesi

Bakanlar Komitesi AİHS’den kaynaklı denetime yönelik yetkisinin bir gereği olarak, taraf devletçe sunulmuş olan eylem planıyla raporları üstünde incelemede bulunmaktadır. İncelemenin neticesinde hazırlanmış olan kararlar kamuoyuna ve ilgili ülkeye bildirilip, taraf devletçe alınmış olan tedbirlerin yeterli gelip gelmediği konusu ele alınabilmektedir²⁰⁹. Bakanlar Komitesi karar alma yolu ile özgün ismiyle “resolution”la çalışmaktadır ve denetim prosesinde taraf ülkenin ihlal kararına uygun şekilde bütün önlemleri yerine getirdiğine veya dostane çözümdeki taahhütlerini yaptığını düşünmesi durumunda “nihai karar” almaktadır ya da kararın icrasıyla ilgili endişe hissedilecek durumları belirlediğinde, bu konularda bilgi almakla önerilerde bulunmak üzere “ara karar” (interim resolution) almaktadır²¹⁰.

Ara Karar:

Bakanlar Komitesince 10 Mayıs 2006 tarihinde 964. toplantısında kabul edilmiş olan “Dostane Çözüm ve Kararların İcrasının Denetimine İlişkin Bakanlar Komitesi İktüzüğü (Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements)” çerçevesinde 16 numaralı kural çerçevesinde; “Bakanlar Komitesi”, bilhassa kararların yürütülmesinin durumuna ilişkin bilgi sağlamak ya da gerektiği zaman kararın uygulanmasıyla alakalı endişesini ifade etmek ya da tavsiyelerini ortaya koymak için ara kararlar alabilmektedir. Bu bağlamda Bakanlar Komitesi’nin ara karar almadaki ana amacının

²⁰⁸ Özmen, a.g.e., s.257.

²⁰⁹ Cengiz, a.g.e., s.345.

²¹⁰ Gemalmaz, a.g.e., s.373.

kararların uygulanması evresinde ülkeleri tenkit etmek, yönlendirmek veya öneride bulunmak olduğu ifade edilebilir. Kararların tatbik edilmesinin denetiminden sorumlu olan “Bakanlar Komitesi”, ara kararları, kararın yürütülmesinin temin edilmesi için taraf ülke üstünde baskı vasıtası şeklinde kullanabilir. Bakanlar Komitesi değişik biçimlerde ara karar verebilmektedir ve taraf ülke AİHM kararından sonra hiçbir tedbir almamış ise, o ülkeye karara uymasına yönelik olarak ara kararla çağrı yapabileceği gibi, taraf devletçe alınmış olan tedbirleri yetersiz bulduğu zaman, farklı tedbirlerin alınmasının da gerektiğini taraf ülkeye bildirebilir. Kimi ara kararlardaysa sürenin geçmesi ya da durumun öneminden dolayı ilgili ülkeyi çok ciddi tedbirler ile kararı uygulamaya mecbur etmektedir. Mesela Loizidou/Türkiye (15318/89) başvurusuyla ilgili olarak Bakanlar Komitesi, ülkemizin başvurucuya ödemede bulunması gerektiğini daha evvel de vurgulamış olduğunu belirtmiştir ve bir defa daha ödemede bulunulmadığı takdirde ülkemize karşı alınabilecek bütün önlemleri alacağını ifade etmiştir. Bunun üstüne ülkemizce hükmedilmiş olan tazminat verilmiştir²¹¹.

Son Karar:

“Bakanlar Komitesi”nin, taraf ülkenin, Mahkemenin belirlediği ihlaller için yanıt olarak gereken bütün tedbirleri aldığını dikkate alarak, bir kararın tatbik edilmesinin denetimini kapatma kararı verdiği kararlardır²¹².

Bakanlar Komitesi’nin senede 4 defa yaptığı “DH (İnsan Hakları)” toplantılarındaki gündemde, icrayla ilgili işlemleri tamamlanan kararlar da bulunur ve söz konusu “kararlarda taraf ülkenin kararı nasıl icra ettiği, bulunuyorsa tazminat ödemesini gerçekleştirdiği, bireysel ve genel tedbirlerle ilgili bilgilerin bulunduğu karar hazırlanır ve taraf ülkenin AİHS’nin 46. maddesinden kaynaklanan yükümlülüğünü yapıldığı bildirilip dosya kapatılır ve toplantının ardından yayınlanır”²¹³.

²¹¹ Gözübüyük ve Gölcüklü, a.g.e., s.131.

²¹² Bkz. <https://rm.coe.int/annual-report-2018/168093f3da>, E.T:01/10/ 2022.

²¹³ Kılınç, a.g.e., s.242.

2.6. AİHM Kararlarının Yerine Getirilmemesinde Uygulanacak Yaptırımlar

Taraf ülkeler AİHM'in verdiği bir kararı tatbik etmede başarısız olursa “Bakanlar Komitesi”, ilgili üye ülkeye karşı tatbik edeceği yaptırımla ilgili olarak karar alacaktır. “Bakanlar Komitesi” taraf ülkeye politik ve diplomatik baskılar yapabilir veya Avrupa Konseyi'nden çıkartılması prosedürünü tatbik edebilir. Taraf ülkelerin genel olarak AİHM'in verdiği kararları uygulama konusunda gönüllü oldukları ve izafi olarak yürüttükleri ifade edilebilir. Bu da, kararlarla ilgili gerekleri iç hukukta tatbik etmek uzun vakit almış olsa da Mahkemenin kararlarının, pek çok üye ülke üstünde ikna edici bir konumu bulunduğunu ortaya koymaktadır²¹⁴.

Sözleşmedeki m.46'nın 4. Paragrafına göre;

“Bakanlar Komitesi, bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın, taraf olduğu bir davada verilen kesin karara uygun davranmayı reddettiği görüşünde ise, ilgili Taraf'a ihtarda bulunduktan sonra, Komite toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla, ilgili Taraf'ın 1. fıkra da öngörülen yükümlülüğünü yerine getirmediği meselesini Mahkeme'ye intikal ettirebilir”. “Bakanlar Komitesi İhtüzüğü”nün 11. maddesi çerçevesinde söz konusu karar temsilcilerin 2/3 çoğunluğuyla alınır.

AİHS'nin 46. maddesinin 5. paragrafına göre ;

“Mahkeme 1. fıkranın ihlal edildiğini tespit ederse, alınacak önlemleri değerlendirmesi için davayı Bakanlar Komitesi'ne gönderir”. Böyle olunca “Avrupa Konseyi Statüsü” m.8'in tatbik edilmesi gündem kazanabilir.

“Avrupa Konseyi Statüsü” m.8'in tatbik edilmesi:

“Avrupa Konseyi Statüsü” m.8 çerçevesinde; “3. madde hükümlerini ciddi biçimde çiğneyen herhangi bir Konsey üyesinin temsil hakları askıya alınabilir ve Bakanlar Komitesi tarafından 7. madde hükümlerine göre çekilmesi istenebilir. Böyle

²¹⁴ Gözübüyük ve Gölcüklü, a.g.e., s.133.

bir üye bu isteğe uymazsa Komite, belirleyebileceği bir tarihten başlayarak bu üyenin Konsey üyeliğinin sona erdiğine karar verebilir.”

Sözleşmeye taraf ülkelerin AİHS’de bulunan yükümlülüklere uymaması durumunda bazı yaptırımlar için başvuruda bulunabilir ve bunların en ağırı olarak, “Avrupa Konseyi Statüsü” m.8’in uygulanıp yükümlülüklerini ifa etmeyen taraf ülkenin üyeliği sonlandırılabilir veya askıya alınabilir²¹⁵. Söz konusu hüküm Bakanlar Komitesince günümüze kadar hiç uygulanmamıştır fakat Bakanlar Komitesi’nin taraf ülkelere karşı almış olduğu uyarı kararlarına karşı söz konusu hükmü her zaman uygulanabilir şeklinde değerlendirdiği ifade edilebilir²¹⁶.

14 No.lu Protokolle Getirilmiş Olan Yenilikler:

AİHS’e ilave “14. No.lu Protokol, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi”nin 13 Mayıs 2004 tarihindeki “toplantısında taraf ülkelerin imzasına açılmıştır ve 01/06/2010 tarihinde yürürlük kazanmıştır²¹⁷. Ülkemiz 2 Ekim 2006 tarihinde kabul ettiği söz konusu protokolü 6 Ekim 2004 tarihinde imzalamıştır. 14 No.lu Protokolle Bakanlar Komitesi’nin kararların icrası evresinde denetimini kuvvetlendirmek, AİHM’nin işleyişini süratlendirmek hedeflenmiştir. 14 No.lu Protokol, AİHS’nin kontrol sisteminin yapısıyla ilgili köklü değişiklikler getirmemekle beraber, işleyişiyle alakalı yeni düzenlemeler getirir”²¹⁸.

Bu çerçevede AİHM kararlarının icrasıyla ilgili olarak “Bakanlar Komitesi”nin yetkisini tanzim eden sözleşme m.46’ya 3 yeni paragraf ilave edilmiş ve aşağıda yer aldığı biçimde tanzim edilmiştir.

- “Mahkeme’nin kesinleşen kararı, infazını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi’ne gönderilir.

²¹⁵ Aybay, a.g.e., s.240.

²¹⁶ Çavuşoğlu, a.g.e., s.67.

²¹⁷ Bkz. Avrupa Konseyi Treaty Office, (Çevrimiçi), <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/194>, E.T:10/10/2022.

²¹⁸ Bkz. 14 No.lu Protokole İlişkin Açıklayıcı Rapor, Avrupa Konseyi, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d380f>, E.T:10/10/2022.

- *Bakanlar Komitesi, kesinleşen bir kararın infazının denetlenmesinin, söz konusu kararın yorumundan kaynaklanan bir zorluk nedeniyle engellendiği kanaatinde ise, bu yorum konusunda karar vermesi için Mahkeme'ye başvurabilir. Mahkeme'ye başvurma kararı, Komite toplantılarına katılma hakkına sahip temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınır.*
- *Bakanlar Komitesi, bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın, taraf olduğu bir davada verilen kesin karara uygun davranmayı reddettiği görüşünde ise, ilgili Taraf'a ihtarda bulunduktan sonra, Komite toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla, ilgili Taraf'ın 1. fıkra da öngörülen yükümlülüğünü yerine getirmediği meselesini Mahkeme'ye intikal ettirebilir.*
- *Mahkeme 1. fıkranın ihlal edildiğini tespit ederse, alınacak önlemleri değerlendirmesi için davayı Bakanlar Komitesi'ne gönderir. Mahkeme, eğer 1. fıkranın ihlal edilmediğini saptarsa, davayı, incelemesine son verecek kararı alması için Bakanlar Komitesi'ne iletir.”²¹⁹*

Bakanlar Komitesi'ne ait yeni yetkilerin ilki Mahkemenin kararlarının yorumu ile alakalıdır. Bu çerçevede “Bakanlar Komitesi” AİHM'nin verdiği bir kararın uygulanması esnasında kararın yorumu bakımından bir sorunla yüz yüze gelmesi durumunda, durumun aydınlatılmasına yönelik olarak Mahkeme'ye havale edebilecektir²²⁰. Bakanlar Komitesi'nin söz konusu kararı alabilmesine yönelik olarak Komiteye katılmaya yetkili temsilcilerin 2/3 oy çokluğu lazımdır. Bu sayede, taraf ülkelerin kararlar ile alakalı olarak yorum farklılıklarından bahis ile yükümlülüklerinden kaçması engellenecektir. Bakanlar Komitesi'ne ait ikinci yeni yetki, 14 No.lu Protokol ile AİHS'nin 46. maddesine eklenen 4. paragrafla düzenlenmiş olan Mahkemenin vermiş olduğu kararları uygulamayı kabul etmeyen taraf ülkelere uygulanacak yöntemdir. Böyle olunca, Bakanlar Komitesi bu taraf ülkeye ikazlarda bulunmasından sonra 2/3 çoğunlukla karar alarak konuyu AİHM'ye intikal ettirebilmektedir. Söz konusu durumu Mahkeme değerlendirebilecektir. Bu değerlendirmeyi de AİHS 31/c maddesine göre Büyük Daire yapacaktır. “AİHM, bu

²¹⁹ Gemalmaz, a.g.e., s.375.

²²⁰ Serkan Cengiz, “14 No'lu Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Getirilecek Olan Değişiklikler”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:56, 2005. s.348.

şekilde önüne gelen durumu inceleyerek, ilgili taraf ülkenin kararına uyup uymadığını belirleyip, Bakanlar Komitesi'nin isnadının yerinde olmadığı kararını verir ise, Bakanlar Komitesi bu konudaki incelemesini sonlandırıp dosyayı kapatıp, Bakanlar Komitesi'nin isnadının yerinde olduğunu belirlerse dosyayı Bakanlar Komitesi'ne geri gönderecektir, Bakanlar Komitesi bu taraf devletle alakalı olarak alınacak önlemleri kendisi saptayarak kararın tatbik edilmesini sağlayacaktır”²²¹.

²²¹ Gözübüyük ve Gölcüklü, a.g.e., s.135.

SONUÇ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenmiş olan haklarla hürriyetlerin korunmasına yönelik olarak "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi" kurulmuştur. AİHM AİHS'ye taraf devletlerce hakları ihlal edilmiş olanlar için güvence oluşturur. AİHM insan hakları ihlalleri karşısında milletlerarası mecrada detaylı bir denetim mekanizmasıdır. AİHM taraf ülkelerle ilgili olarak bağlayıcı niteliğe sahip kararlara imza atmaktadır. Bireysel başvuruları kabul ettiğinden bu tarafa ülkemize ilişkin binlerce ihlal kararı verilmiştir ve söz konusu kararlar AİHS'ye taraf öteki ülkeler gibi ülkemiz açısından da bağlayıcı niteliktedir.

AİHM, kararlarının bağlayıcılığı ülkemiz ve öteki ülkelerin bazı yükümlükleri yerine getirmesini zorunlu kılmaktadır. Söz konusu yükümlülüklerin icra edilip edilmediği hususundaysa, 11 No.lu Protokolle değişen AİHS'in 46. Maddesi çerçevesinde, Bakanlar Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin vermiş olduğu kararların icra edilip edilmediğini izlemekle görevlendirilmiştir. AİHM'in vermiş olduğu kesinleşmiş ihlal kararları, dostane çözüm kararlarıyla geçici önlem kararların icrası Bakanlar Komitesince izlenmektedir. Bu açıdan, AİHM'in vermiş olduğu kararların icrası yükümlülüğüyle Bakanlar Komitesi'nin denetiminin sonucunda taraf ülkeler iç hukukunu AİHS'ye uyumlu duruma getirmek mecburiyetindedir. Bunun yanı sıra AİHM'nin vermiş olduğu ihlal kararlarından sonra tazminat kararı vermesiyle kimi tazminatların miktarının fazla olması da ihlal kararlarının azaltılmasına dönük düzenlemelerin yapılması noktasında zorlayıcıdır ve özendiricidir.

AİHM'in vermiş olduğu kararların icrası yükümlülüğüyle Bakanlar Komitesi'nin denetimi, ülkemizin AİHS'y3 taraf olmasından dolayı Türkiye açısından da sürmektedir. AİHM'in vermiş olduğu kararların icra prosesinde Türkiye'nin Bakanlar Komitesi'ni düzenli şekilde bilgilendirmesi lazımdır. Tazminatın başvurulara 3 aylık süresi içerisinde ödenmesi lazımdır. Tersî durumda ödemenin faizi ile beraber yapılması lazımdır. Ödemeyle ilgili belgeler Bakanlar Komitesi'ne sunulmalıdır. Bunun yanı sıra ihlal kararının kesinleşmesinden başlayarak en geç 6 ay içinde kararın icra süreciyle ilgili eylem planı veya raporunun da Bakanlar Komitesi'ne sunulması lazımdır. Kararın kesinleşmesinden başlayarak 6 aylık sürenin

bitiminde hiçbir bilgi sunulmaz ise Bakanlar Komitesi, taraf ülkeyi saptanan tarihe dek Bakanlar Komitesi'ne bilgi sunması konusunda ikaz edecektir. Bu durumda bile bilgi sunulmadığında kararların inceleme yöntemi değişebilecektir ve standart denetimdeki karar geliştirilmiş usulde denetlenebilecektir.

İhlal kararlarının dışında başvuru dostane çözümle sonlanmışsa taahhüt edilmiş olan tazminatın ödenmesi veya başvuru konusuyla alakalı etkili soruşturmanın yapılması vb. öteki konuların uygulanıp uygulanmadığı da Bakanlar Komitesince izlenmektedir. Şimdiye dek hiçbir devlete uygulanmasa da AİHM'in verdiği kararlar icra edilmediği zaman yaptırımların en ağır şekilde, "Avrupa Konseyi Statüsü"nün 8. maddesi uygulanıp taraf ülkenin üyeliği sonlandırılabilir veya askıya alınabilecektir.

Ülkemizin AİHM'in verdiği kararları düzenli şekilde uyguladığı söylenebilir. Yüksek tazminatların da ödendiği, istisnai haller dışında ödemelerde gecikmenin söz konusu olmadığı, söz konusu olsa da faizinin zaten ödeneceği bilinmektedir. Ülkemizin tazminatları ödemesindeki başarısı öteki bireysel tedbirlere de yansımaktadır. Ülkemiz, en fazla ihlal kararı verilen devlet olmasına karşın, AİHM'in vermiş olduğu kararların icrası istatistikleriyle Bakanlar Komitesinin kararlarına bakıldığı zaman son senelerde bireysel ve genel önlemler alınan birçok dosyanın icra prosesinin tamamlanıp kapatıldığı anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra AİHM kararlarından dolayı genel tedbirlerin alınması yükümlülükleri çerçevesinde iç hukukumuzda pek çok mevzuat değiştirilmiştir. Gerçekleştirilen değişiklikler içindeki en önemli olanı Anayasa'nın 17. maddesindeki değişikliklerle ölüm cezasının kaldırılmasıdır. Ayrıca TCK, CMK, HMK, İdari Yargılama Usulü Yasası'nda ve öteki yasalarda önemli değişikliklere gidilmiştir. Bu da ülkemizdeki demokratikleşme prosesini hızlandırmıştır. Çok sayıda başvurunun konusu olan ve ihlale yol açan konular giderilmiştir, mevzuatta değişiklik yapılmıştır, iç hukukta Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru olanağının getirilmesi, Tazminat Komisyon'un sıkça ihlal konusu olan "makul sürede yargılanma hakkı" vb. sahalarda başvuruları kabul edip problemi iç hukukun çözümlemesi çok olumludur. Bu da AİHM'deki istatistikler için pozitif yansımıştır, ihlal sayılarıyla Bakanlar Komitesi icra denetimindeki kararların sayısını da azaltmıştır.

Tüm bunlar, AİHM'deki istatistiklere yansımıştır. Adalet Bakanlığının verileri çerçevesinde 31 Aralık 2012 tarihinde ülkemizin AİHM önündeki derdest davaların sayısı 16.876'yken, söz konusu sayı 31 Aralık 2018'de 7.100'e düşmüştür. 2018 yılından itibaren başvuru sayısında artış görülmüştür. Derdest başvuru sayısı, 2020 yılında 11.750, 2021 yılında 15.251, 2022 yılında ise 20.100'dür, 2022 yılı içinde, Türkiye aleyhine toplam 12.551 başvuru yapılmıştır.

Tüm Ülkeler açısından bakıldığında 2022 yılında, 20.100 başvuru ile Türkiye birinci, Rusya 16.750 başvuru ile ikinci, Ukrayna 10.400 başvuru ile üçüncü, Romanya'nın ise 4.800 başvuru ile dördüncü sırada bulunduğu görülmektedir.

2022 yılında tüm üye ülkeler açısından bakıldığında toplam 39.570 başvurunun sonuçlandırıldığı ve 1.059 ihlal kararı verilmiştir. Türkiye hakkında sonuçlandırılan başvurulara bakıldığında 7.245 başvuruda 73 ihlal kararı verilmiştir.

2002- 2022 yılları arasında Türkiye hakkında toplam 119.016 başvuru sonuçlandırılmış. 3.224 ihlal kararı verilmiştir. Bakanlığın savunma görevini üstlendiği 2012 yılından itibaren Türkiye ile ilgili sonuçlandırılan 90.771 başvurudan 1.054 ihlal kararı verilmiştir.

AİHM'in Türkiye'yle ilgili vermiş olduğu ihlallerin sayısı 31 Aralık 2012 yılında 117'yken söz konusu sayı, 31 Aralık 2022 tarihinde 73'e düşmüştür. Türkiye 2018 senesinde, 140 ihlal kararıyla aleyhine en çok ihlal kararı verilen 2. ülkedir. İlk sırada 238 ihlal kararıyla Rusya gelmektedir, bu ülkeyi 86 ihlal kararıyla Ukrayna izlemektedir. Ülkemizin aleyhine 2012 senesinde 117 ihlal, 2013 senesinde 118 ihlal, 2014 senesinde 94 ihlal, 2015 senesinde 79 ihlal, 2016 senesinde 77 ihlal, 2017 senesinde 99 ihlal, 2018 senesinde 140 ihlal, 2019 senesinde 96 ihlal, 2020 senesinde 85 ihlal, 2021 senesinde 76 ihlal, 2022 senesinde 73 ihlal kararı verildiği göz önüne alındığı zaman, 2022 senesinde ihlal kararlarının sayısı en düşük sayıya inmiştir.

Fakat, sözü edilen sayılarda azalma bulunsa da ülkemizin mevzuatında yaptığı değişiklikler, yeniliklerle iyileştirmeler yalnız başında yeterli değildir. Uygulamacıların söz konusu değişikliklere göre hareket etmesiyle değişiklikleri uygulaması lazımdır. Yüksek mahkemelerin içtihatlarını AİHM'le uygun duruma

getirmesi, yerel mahkemelerin AİHM içtihatları çerçevesinde karar vermesi, devlet görevlilerinin ihlale neden olacak davranışlardan uzak durulması lazımdır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi'ne yapılmış olan başvuruların sayısının çokluğuyla Bakanlar Komitesi önünde icra süreci süren kararlar dikkate alındığı zaman, başvuruların sayılarının azaltılmasıyla başvuruların konusu olan konuların düzeltilmesi çalışmalarına ülkemizin yoğun biçimde sürmesi lazımdır.

AİHS ve AİHME içtihatları zamanla gelişmektedir ve değişmektedir, söz konusu değişimi verdiği kararlar çerçevesinde Bakanlar Komitesiyle taraf devletlerin iç hukukuna aksettirmektedir. Ülkemizde de bunun neticeleri görülür. Böylece ülkemizde insan hakları sahasında gerçekleştirilecek değişikliklerle yenilikler demokratik haklarla temel hürriyetlerin kuvvetlendirilmesi katkıda bulunmuştur ve bulunmayı da sürdürecektir.

KAYNAKÇA

- ABDELGAWAD, E.L., “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı”, İhop Yayınları, Ankara, 2012.
- AKAD, M., “Genel Kamu Hukuku”, Der Yayınları, İstanbul, 2004.
- AKAY, S., “Etkili Bir İnsan Hakları Mekanizması İçin: AİHS Sisteminde Hükümlerin İcrasının Denetimi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 16, 2009.
- AKBAY, A.C., “Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler Arasında Sınır Ötesi İş Birliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye Uygulaması”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜ, SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yönetim Bilimleri, Ankara, 2010.
- AKBULUT, İ., “İnsan Hakları”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1-3, 1991.
- AKDEMİR, A., “Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi SBE, Hatay, 2006.
- AKILLIOĞLU, T., “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü Başvuru Bilgileri”, İmaj Yayınları, Ankara, 2002.
- ALTINKÖK, S., “Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Bireysel Başvuru Açısından Özgürlük ve Güvenlik Hakkı”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, AÜ SBE, Kamu Hukuku, Ankara, 2014.
- ANAYURT, Ö., “Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu”, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004.
- ARIKOĞLU, E., “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarının Türk Hukukunda Uygulanması”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt:24, Sayı:1-2, 2004.

- AYDIN, D.Ö., **“Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:4, 2011.
- AYGUT, H., **“İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Sisteminde İhlallerin Onarılması”**, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:37, 2017.
- AYBAY, R., **“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Bazı Genel Gözlemler ve 14. Protokol”**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Cilt:23, Sayı:88, 2010.
- “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kabul edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi”**, Çeviren, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara, 2014.
- BARKHUYSEN, T., EMMERIK, M.L.Van., **“Comparative View on The Execution of Judgments of The European Court of Human Rights”**, European Court of Human Rights, Remedies and Execution of Judgments, London: British Institute of International and Comparative Law, 2005.
- BAŞAR, C., **“Egemenlik ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Doğrultusunda Yargılamanın Yenilenmesi”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- BAYSAL, M., **“Türk Hukuku ve Karşılaştırmalı Hukukta Yargılamanın Yenilenmesi Sebebi Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İhlal Kararları”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- BİLİR, F., **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yargılama Yetkisi”**, Adalet Yayınları, Ankara, 2012.
- BLACKBURN, R., POLAKİEİCZ, J., **“Fundamental Rights in Europe, The European Convention on Human Rights and its Member States, 1950-2000”**, Oxford University Press, New York, 2001.

- BOZKURT, E., **“Uluslararası İnsan Hakları Hukuku”**, Asil Yayınları, Ankara, 2006.
- BJÖRGVÍNSSON, D.T., **“The Intersection of International Law and Domestic Law A Theoretical and Practical Analysis”**, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2015.
- CENGİZ, S., **“AİHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi”**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Cilt:21, Sayı:79, 2008.
- CENGİZ, S., **“14 No’lu Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Getirilecek Olan Değişiklikler”**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Cilt:18, Sayı:56, 2005.
- CENGİZ, S., **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin AİHS M.41 Kapsamındaki Hükümlerinin (Adil Karşılık) Mahiyeti ve Unsurları”**, Adalet Yayınları, Ankara, 2016.
- CHRISTOU T.A., **“European Court of Human Rights: Remedies and Execution of Judgments”**, London:The British Institute International and Comparative Law, 2005.
- ÇAVUŞOĞLU, N., **“İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi: Kararların Uygulanması Türkiye Kararları 1995- Haziran 2003 Tazminat Tutarları”**, Su Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÇELİKİYAY, H.S., **“Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarının Başvuru Yollarının Tüketilmesi Ölçütü Açısından Değerlendirilmesi”**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 15, Sayı:1, 2015.
- DİNÇ, G., **“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Malvarlığı Hakları”**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, 2007.
- EKİNCİ, H., **“Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi”**, Cilt:29, Sayı:1, 2013.

- EKİNCİ, H., **“Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulu, Bireysel Başvuru, Anayasa Şikâyeti”**, Hukuk Adamları Birliği Sempozyumu Serisi, Ankara, 2011.
- ERDEM, M.R., KORKMAZ, Ö., **“Yargılamanın Yenilenmesi Nedeni Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin İhlali”**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, 2003.
- ERGE, R.E., **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Hakkaniyet Uygun Tatmin”**, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2016.
- GEMALMAZ, M.S., **“Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş”**, Beta Yayınları, İstanbul, 2001.
- GÖZLER, K., **“Anayasa Hukukuna Giriş”**, Ekin Yayınları, Bursa, 2018.
- GÖZLÜGÖL, S.V., **“Avrupa İnsan Hakları Hukuku”**, Turhan Yayınları, Ankara, 2014.
- GÖZÜBÜYÜK, Ş., GÖLCÜKLÜ F., **“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi”**, Turhan Yayınları, Ankara, 2011.
- GÜRHAN, A., **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yapısı ve Oluşum Biçimi”**, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt:.82, Sayı:5, 2008.
- HARRIS D.J., O’BOYLE, M., BATES E.P., BUCKLEY, C.M., **“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku”**, Çevirmen. BİNGÖLLÜ KILCI, M., KARAN, U., Şen Yayınları, Ankara, 2013.
- KARAKUL, S., **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Kendi Kararlarının Yerine Getirilmesindeki Rolü”**, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:5 Sayı:2, 2018.

- KARAMAN, E., **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararlarının Yerine Getirilmemesinden Doğan Sorumluluk”**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: 72, Sayı:1, 2014.
- KILINÇ, B., **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı”**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2006.
- MASHOOD, A.B., **“Manisuli Ssenyonjo, International Human Rights Law: Six Decades After the Udhhr and Beyond”**, Ashgate Publishing, 2010.
- ÖZMEN, M., **“AİHM’ye Bireysel Başvurunun Önemi”**, Ankara Barosu Yayınları, 2013.
- ÖZBEY, Ö., **“İnsan Hakları Evrensel İlkelerinin Avrupa Mahkemesinde Uygulaması”**, Adalet Yayınları, Ankara, 2004.
- ÖZDEK, Y., **“Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye”**, TODAİE Yayınları, Ankara, 2004.
- ÖZDEMİR, M., **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Yerine Getirilmemesi ve İhlal Prosedürü (AİHS Madde 46/4, 5)”**, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:17, Sayı:2, 2018.
- ÖZMEN, M., **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) Bireysel Başvuru, AİHM Kararına Karşı Başvuru Yolları ve AİHM Kararlarının İcrası İle İlgili Pratik Bilgiler”**, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, 2018.
- SERKAN, C., **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin AİHS M.41 Kapsamındaki Hükümlerinin (Adil Karşılık) Mahiyeti ve Unsurları”**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.
- SURLU, M.H., **“Hukuk Ve Cezada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı Nedeniyle Yargılamanın Yenilenmesi”**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003.

TANRIKULU, S., **“İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru İçin El Kitabı”**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.

TEZCAN, D., ERDEM, M.R., ve SANCAKDAR, O., **“İnsan Hakları El Kitabı”**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2019.

UZUN, C.D., **“Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti) Beklentiler ve Riskler”**, Seta Analiz, Sayı:50, 2012.

ÜNAL, Ş., **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkileri, Anayasa Yargısı Dergisi”**, Sayı:17, 2000.

ÜNAL, Ş., **“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”**, TBMM Yayınları, Ankara, 1995.

İnternet Kaynakları

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (İçtüzüğü),

https://www.echr.coe.int/documents/rules_court_tur.pdf, E.T: 05/01/2022.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Kar Revizyon Kararı,

<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191924>, E.T:04/02/2022.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur, E.T: 05/01/2022.

Avrupa Konseyi Treaty Office, [https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-](https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/194)

[/conventions/treaty/194](https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/194), E.T:10/10/ 2022.

Bkz. 14 No.lu Protokole İlişkin Açıklayıcı Rapor, Avrupa Konseyi,

[https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=](https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d380f) 09000016800d380f, E.T:10/10/2022.

Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10>, E.T:03/03/2023.

Bkz. <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/64-avrupa-insan-haklar-sozlesmesineek-14-numaral-protokol>, E.T:10/10/2022.

Duman/ Türkiye Kararı,

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:\[%22MEHMET%20DUMAN%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-199729%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22MEHMET%20DUMAN%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-199729%22]}), E.T:01/05/2023.

Fırat/ Türkiye Kararı, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126569>, E.T:04/05/2023.

<http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-160820>, E.T:01/02/2022.

<https://rm.coe.int/annual-report-2018/168093f3da> , E.T: 01/10/2022.

İshak Sağlam Kararı, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195253>, E.T:11/02/2022.

Louzidou Kararının İcrası, <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-37072>,

E.T:04/05/2023.

Mansur/ Türkiye Davası, Mitap ve Müftüoğlu/ Türkiye, Loizidou/Türkiye kararları
<https://hudoc.echr.coe.int/eng>, E.T:01/05/2023.

Monedero Angora/İspanya Kararı, <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-119547>,
E.T:03/05/2023.

Resmi Gazete; 8 Ağustos 2006, s. 26253 sayılı Kanun 6 Ekim 2004 tarihinde Türkiye tarafından 14 No.lu Protokol imzalanmıştır. 1 Haziran 2006 tarih ve 5512 sayılı kanunla onaylanmış ve 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için,

Sefer YILMAZ- Meryem YILMAZ/Türkiye Kararı,
[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:\[%22sefer%20y%C4%B1lmaz%20meryem%20y%C4%B1lmaz%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22sefer%20y%C4%B1lmaz%20meryem%20y%C4%B1lmaz%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}), E.T: 01/02/2022.

TARMAN/ Türkiye Kararı, <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-187815>,
E.T:02/02/2022.

Yılmaz/ Türkiye Kararı, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yilmazturkiye-karari26122019094749>, E.T:01/02/2022.

